

Дмитро МОХОРУК

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ТА
ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ПЕНТАЛОГІЯ

ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ
моїм батькам —
Василині та Іванові
МОХОРУКАМ

Тут юність моя, і моє тут коріння,
Й дитинства мого джерело,
Тут дум моїх перше, святе воскресіння...
Село, моє рідне село.

Дарія ЧОРНЕЙ

Дмитро МОХОРУК

КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК 1880-1939 рр.
ТА ОКУПАЦІЇ СЕЛА

ТОМ ДРУГИЙ

"Лисаний Камінь"

Косів
2006

ББК 63.3 (4УКР)

М 86

В другому томі історико-краєзнавчого та етнографічного збірника “Село моє Топорівці” автор Дмитро Мохорук продовжує висвітлювати відомі і маловідомі факти, архівні документи, свідчення старожилів, свої припущення про те, як розвивалось село Топорівці в кінці ХІХ–ХХ століть, його економічне і культурне життя, як пережило Першу світову війну, як жило в своїй українській державі і як перебуло важкі випробування під час польської окупації.

Видання книжки більш ілюстроване і розраховане на вчителів історії, учнів шкіл і студентів, краєзнавців, односельчан і всіх тих, хто цікавиться історією рідного краю.

Рецензенти:

Володимир Великочий

кандидат історичних наук

директор інституту туризму і менеджменту

Трикарпатського національного

університету і.м. Василя Стефаника

Ганна Скорейко

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Чернівецького національного

університету і.м. Юрія Федьковича

© Дмитро МОХОРУК, 2006

ISBN 966-8519-28-0

ВІД АВТОРА

У другому томі книжки продовжується висвітлення багатогранного життя покутського села Топорівці, що на Городенківщині. Село розташоване на віддалі 12 км від повіту.

Але, не дивлячись на це, воно дало світові чимало визначних особистостей. Їхні знання та освіченість мали відбиток в селі не тільки на економічній, але й на культурній та політичній нивах.

Не зважаючи на утиски австрійської та польської влад, село жило багатогранним політичним і культурним життям. Громадськість Топорівців не могла миритися із приниженням, поневоленням чужою їй владою здійснювала спротив, створюючи первинні клітини всіх громадських і політичних течій, які тоді були дозволені і діяли наперекір всяким пацифікаціям і утискам.

В кінці ХІХ століття в селі діяли такі прогресивні товариства: Просвітительське товариство "Читальнь"; Товариство "Читальня имени Михаила Качковского"; Товариство "Народна спілка".

Перед Першою світовою війною в селі працювало шість громадських організацій: Товариство руханкове і сторожі огневої "Січ"; Товариство "Спілка ощадности і позички";

Товариство "Просвіта"; Господарський Клуб краєвого товариства господарського "Сільський Господар"; Товариство взаємного забезпечення худоби; Клуб Українського Педагогічного товариства ім. Тараса Шевченка.

Лише ці назви багато про що свідчать. В селі панувала висока ідейність, патріотизм, висока освіченість і культура. Не випадково майже два десятки уродженців села були в Українських Січових Стрільцях.

Ще більше громадських організацій працювало в період польської окупації і це все робили сільські активісти. Їх ніхто не заставляв до цієї громадської роботи, а вони старалися, їм ніхто не платив, а вони працювали, їх карала і переслідувала польська влада, штрафували, судили і арештовували на 3-5 днів, але вони не здавалися. І все це робилося на користь села, на користь українського народу, бо вони дуже любили свої Топорівці, свій рідний край, свою Україну.

*Світися у віках, мій краю,
Людськими щедрими руками,
Ї хлібом запашним, й піснями,
Добром святись, зелений раю!
Мій краю, дорога колиско,
Ї тобі доземно я вклоняюсь,
Коли ось знову повертаюсь
Сюди – іздалека чи зблизька!*

Іван Трекуляк

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Створення просвітительського товариства "Читальня"

Перші спроби заснувати просвітне товариство для народу робили українці Галичини ще 1846 року. У Львові в тому часі передові львівські українці заходилися організовувати товариство на зразок чеської і сербської "Матиці". Ці задуми вдалося реалізувати тільки під час "Весни народів" 1848 року. Головна Руська Рада скликала у Львові з'їзд "руських вчених", який насправді був нічим іншим, як просвітнім з'їздом, і на ньому заснували просвітне товариство "Галицько-Руська Матиця". Багато є причин в тому, що це просвітне товариство не виправдало сподіваних надій і не пішло в народ з смолоскипом просвіти.

Початок цього задуму дав відомий галицький патріот Степан Качала. Його прогресивні думки підтримала університетська молодь. Товариство "Просвіта" засноване у Львові на підставі статуту, затвердженого розпорядженням австрійського міністерства внутрішніх справ від 2 вересня 1868 року за № 3491, розпочало свою діяльність 8 грудня 1868 року. Ініціаторами заснування товариства були західноукраїнські народовці, які прагнули ширити освіту серед народу.

Товариство "Просвіта" було громадською культурно-освітньою організацією на південно-західних українських теренах. Слідом за ним виникли і інші західно – українські товариства і організації. Це "Наукове товариство ім. Шевченка" – в 1873 році, "Сокіл" – в 1894 році, "Січ" – в 1900 році, "Сільський господар" – в 1910 році і т. д.

Основним завданням товариства "Просвіта" було поширення освіти, піднесення культури і добробуту українського народу шляхом ліквідації неписьменності, видання і поширення популярних читанок, календарів, творів класиків української літератури, журналу "Життя і знання", заснування філіалів і читалень, бібліотек,

хореографічних і драматичних гуртків, кас взаємодопомоги тощо.

У 1868 році нараховувалося 64 члени засновників матірнього товариства, а в 1907 році їх кількість зросла до 20477 чол. В цьому ж році діяли 38 філіалів і 1890 читальень, при яких налічувалось 100000 членів, 500 крамниць, 250 кас взаємодопомоги та 120 амбарів.

Архівні матеріали свідчать, що перше просвітянське товариство, засноване в Топорівцях в 1884 році, називалося "Просвітительське товариство "Читальнь". При повторному створенні його в 1910 році воно стало називатися товариством "Читальні Просвіти". Майже така сама назва збереглась і при третьому заснуванні його в 1923 році, тобто "Товариство Читальні Просвіта".

В 1935 році діяли 3071 читальня з 275324 членами, серед яких було 205981 чоловік і 69343 жінки. При цих читальнях було організовано велику кількість гуртків, в тому числі 2016 театральнo-драматичних, 1086 хороших, 845 читацьких, 184 шахових, 130 духових та 4 струнних оркестри.

За своєю структурою т-во "Просвіта" було з 1868 по 1870 роки одноступеневою організацією, а з 1870 по 1891 роки — двоступеневою організацією (головний і повітовий виділи), а з 1891 по 1939 роки — триступеневою організацією, тобто Головна управа з виділами була у Львові, а повітові виділи, пізніше філіали та читальні були створені в містах і селах України.

Головна управа складалася з голови, 6 заступників і 15 членів управи. Були "мужі довір'я", призначені головною управою. Вони займалися збиранням пожертвувань і членських внесків матірньому товариству.

Вперше матірне товариство "Просвіта" було ліквідоване у Львові восени 1919 року. Проте пізніше відродилось. Восени 1939 року товариство "Просвіта" припинило свою діяльність у зв'язку з приходом Рдянської влади на західноукраїнські землі.

Літом 1941 року де в чому у Львові було відновлено роботу товариства "Просвіта". Пізніше воно знову затихло. Відновило свою діяльність товариство "Просвіта" у 1989 році.

Вперше на Покутті було засноване просвітительське товариство "Читальнь" у Топорівцях у березні 1884 році сільським приват-сотрудником отцем Василем Калитовським, управителем школи Петром Стефанівим і активістом села Василем Угрином, про що свідчать архівні засновуючі документи.

Пізніше друге на Покутті товариство було засноване в селі Карлів (тепер Прутівка) Снятинського повіту в серпні ц. р. Кирилом Трильовським, троюрідним братом отця Василя Калитовського, і сільським активістом, послром до Галицького сейму Іваном Сандуляком, сином Лукина. По одних джерелах читаємо, що на заснуванні в цьому селі читальні був присутній Іван Франко. Інші джерела свідчать, що мав бути, але не був.

Тут і надалі всі документи подаємо мовою оригіналу

Просвітительське товариство "Читальнь"
в с. Топорьвць
Високе ц. к. Намъстництво!

Подписани члени громады Топорьвць гадають заложити у себе товариство Читальнь, що подають до вѣдомости Высокого ц.к. Намъстництва въ мысль §. 4. уставы зь дня 15 Падолиста 1867 а предкладаючи статуть сего товариства въ п'ятѣх примърниках подь 1/ 2/ 3/ 4/ и 5/ просять:

Высокое ц. к. Намъстництво зволить се донесене вразь зь статутомъ до вѣдомости приняти.

Въ Топорѣвцях дня 16. Марця 1884

Основатель:
Василь Калитовський, Петро Стефанѣвъ, Василь Угринь

До
Высокого ц. к. Намѣсництва
у Львовѣ
Василь Калитовський
Петро Стефанѣвъ
Василь Угринь

Основатель въ Топорѣвцях
повѣта Городенського

доносять, що хотять у себе
заложити читальню¹

(5 прилогъ)

Статут додається (додаток № 1)

Створення товариства "Читальні" імені Михайла Качковського

У 1874 році Центральний віділ "Просвіта" почав агітувати до заснування читалень. На той час по селах, при церковних братствах вже існували Руські читальні і читальні ім. Михайла Качковського. Перша Руська Читальня була заснована в 1848 році в Коломиї, а на теренах Городенщини в 1880 році у с. Серафінці.

Читальня ім. Качковського заснована в Топорівцях 15 листопада 1887 року. У Львівському Державному історичному архіві у 146 фондї з великими складнощами вдалося знайти реєстраційні документи на створення читальні в селі і статут. Приводом до цього пошуку

послужило повідомлення в книзі "Шематизм" за 1887 рік, що в Топорівцях існувало на той час це товариство.

(Копії цих документів в оригіналі)

ДО Высокого ц. к. Намѣстничества во Львове

Иван Стрийський, Петро Стефанив

Члены основатели і господари в Топорівцях
Городеньского повіта

Увѣдомлять о моющемъ основатись Обществѣ
Читальни имени Михаила Качковского²
(5 прим.)

Высокое ц. к. Наместничество!

Подписавшиіся члены громады въ Топорівцях повіта Городеньского намыряют основати у себе Общество Читальни имени Михаила Качковского, о чемъ увѣдомляютъ Высокое ц. к. Намѣстничество въ силу § 4, зак. отъ дня 15 ноября 1877 Ч. 134 Вѣстн. Зак. Держ., а предкладаючи статуты завязатись мающою Общества въ пяти примѣрникахъ подъ 1/ 2/ 3/ 4/ и 5/, просятъ: Высокое ц. к. Намѣстничество изволить увѣдомленія то вразъ съ статутами до своей вѣдомости принять.

Топорівці дня 15 ноября 1887 года
Городеньский повит

Отець Иван Стрийський, Петро Стефанив, Никола Угрин, Никола Мохорук, Иван Мохорук, Онуфрій Грищук, Антось Грищук, Ілаш Василик, Танасій Грищук, Михайло Грищук, Иван Сенюк, Штефан Пішак

Примітка: Качковський Михайло (1802-1872 рр.) – суспільний і культурний діяч, суддя, народовець-австрофіл. Допомігав видавництвам і авторам обох тодішніх галицьких таборів – староруському і народовецькому. Його коштом засновано у Львові журнал "Слово" (1861-1887 рр). Залишив товариство "Народний Діл" у Львові та фундацію (понад 60000 гульденів) на нагороди за твори українсько-літературною мовою, доброчинець академічної молоді. За це тодішній провід старорусинів назвав його ім'ям засноване в 1874 році, на зразок товариства "Просвіта", "Просвітне Общество ім. Михайла Качковського", хоч Качковський москвофілом ніколи не був.

Створення товариства "Народна спілка"³

Жа початку 80-х років XIX століття провід "Просвіта" кинув клич, щоб Руські читальні і читальні ім. М. Качковського приєднувались до читалень "Просвіти".

В той час в Галичині відбувся швидкий процес зубожіння і обезземлення селян. Безземельне і малоземельне селянство складало понад 80 відсотків всіх селянських господарств. Домінуючий тип галицького селянства — власник 2-моргового господарства. Таке господарство не могло дати роботи трудовим рукам. Нужденні заробітки на панських фільварках не дозволяли селянській бідноті ні по-людськи жити, а ні в спокої померти. Внаслідок розбагатіння поміщиків і дідичів загострювалась боротьба за соціальну справедливість і пробуджувався національний патріотизм українців.

Тим часом у Львові почали звертати на себе увагу такі політичні особистості, як Іван Франко і Михайло Павлик. Редаговані ними демократичні збірки "Громадський друг", "Дзвін" і "Молот" зрушили більшу частину суспільства та готували її до політичної і національної зрілості.

На Івана Франка і Михайла Павлика, як і на всю прогресивну галицьку інтелігенцію, великий вплив мав всевітньо відомий учений, політик-соціаліст Михайло Драгоманов, свого роду революціонер, який боровся за національне відродження України без царського самодержавства і за це мусів жити в еміграції.

Драгоманов із еміграції писав статті до газети "Громадський друг" і закликав галицьку молодь взятися до серйозної справи — за працю над просвітою затурканого і знедоленого народу. "Досить лаяти галицький нарід п'яницею та ледарем, — писав він. — задумайтесь,

чому п'є народ та чим замінити йому корчму?"

То був початок нового руху. Пізніше Теофіл Окуневський писав: "На цих вічах правда суспільна виходить наверх, люди з усіх боків підносять гомін на утиск і неправду".

Драгоманов у листі до Теофіла Окуневського писав: "Треба б давати більше говорити самим мужикам, ніж це робиться на ваших вічах. Закладайте спілки й асоціації: землеробські, ремісницькі, кредитні, просвітительські, політичні. Це будуть свого роду народні сейми".

Внаслідок проведених заходів на початку жовтня 1890 року у Львові відбувся установчий з'їзд Радикальної партії.

Після цього на Покутті почали створюватись так звані "радикальні читальні", або їх називали "Народні Спілки". Ознайомитися з статутом цих читалень можна у часописі "Народ", органі Радикальної партії, двотижневику, що видавався у Львові під редакцією Івана Франка і Михайла Павлика від 15 грудня 1890 року. Намісництво потвердило статут коломийського товариства "Народних Спілок", утвореного на взірець "Товариства Кулок Рольнічех", тільки без його хиб.

Із змісту статуту цього товариства довідуємось, що новостворена організація "має працювати в покутській частині Галичини над піднесенням добробуту й просвіти народу через закладання по містах, містечках і селах "Народних Спілок", опіку над ними і спомагати їх поучуванням народу усно і письменно, закладати читальні, бібліотеки, каси ощадноставі і позичкові, зсипів збіжжя, промислово-торговельних спілок і склепів, набування доброго насіння, машин і приладів господарських, устроювання вистав господарських і промислових, взірцевих господарств, верстатів, висилання вандруючих учителів, устроювання відчитів, практичних демонстрацій, рільничо-промислових, научних і забавних вечерниць по

містах, містечках, селах і видавання популярних часописей і книжок неполітичного змісту".

Як бачимо, завдання праці "Народних Спілок" було дуже широким. Така спілка планувала виконувати роботу пізніше створених двох організацій на теренах Городенщини, а саме – "Просвіти" і "Сільського Господаря".

Як видно з даного статуту, членами центрального товариства могли бути створені первинні організації на підставі статуту товариства з назвою "Народна Спілка" і зобов'язані платити по десять корон членських внесків на рік, зберігаючи за собою повну автономію.

Під статутом цього товариства поставили свої підписи д-р Теофіл Окуневський, Ілярій Герасимович, д-р Северин Данилович, Олекса Печерський, Тома Печерський, д-р Кирило Трильовський, о. Кирило Гаморак – посол до Галицького сейму. До речі, о. Кирило Гаморак розробляв статут цієї організації.

У січні 1891 року у Коломиї відбулися збори Русько-економічно-просвітнього товариства для Покуття "Народна Спілка", де вибрали управу для керівництва сільськими клітинами, які вже були створені в деяких місцевостях.

27 листопада 1890 року організувалася читальня "Народна Спілка" і в Топорівцях. Читальню заснували Лесь Мартович, Василь Стефаник і приват-сотрудник о. Теодор Гаморак всупереч о. Стрийському і панові-дідичу Роману Пузині. Останні були запеклими москвофілами і підтримували в селі читальню ім. Михайла Качковського

(Подається скорочено і мовою оригіналу)

До Високого ц.к. Намісництва У Львові
Основателі "Народної Спілки" в Топорівцях,
Городеньського повіту на руки
Михайла Грищука в Топорівцях
Повіт: Городенка

(6 примірників) предкладають статуту сего товариства

Високе ц.к. Намісництво!

Підписані основателі "Народної Спілки" в Топорівцях, Городеньського повіту предкладають статут сего товариства, а під заяву Центрального Виділу товариства "Народних Спілок" в Коломиї і просять:

Високе ц.к. Намісництво зволить наявні статuti до своєї відомости прийнято.

Михайло Грищук, Іван Грищук, Дмитро Гузіїк, Іван Грищук, Яким Пішак, Андрій Мельничук, Никола Грищук, Лесь Ковблюк, Василь Гафтоник, Михайло Радомський

Статут подаємо у додатку 3

Про роботу в селі читальні "Народна Спілка" мало що відомо. Історія не залишила нам жодних документів. Відомо лише, що в 90-х роках офіційно "Народні Спілки" влилися в "Просвіту". Виділ "Просвіти" у Львові багато дечого запозичив із статуту "Народних Спілок", вніс доповнення у свій статут і перезатвердив цей статут із змінами 8 червня 1898 року. Практично на Покутті "Народні Спілки" діяли і на початку ХХ століття. З бурхливим розвитком Січового руху, створенням січових читалень, читальні ім. М. Качковського і "Народних Спілок" занепали.

Історія створення протипожежного товариства "Січ" у Топорівцях

А втору пощастило кілька разів зустрічатися із колишньою кошовою товариства "Січ" у Топорівцях, чи не єдиною жінкою-кошовою у Галичині та Буковині, давно вже покійною Угрин Марією Іванівною. З її розповідей, літературних джерел та архівних даних, хочеться відтворити ті історичні істини діяльності цього товариства у селі.

Приводимо засновуючі документи про створення товариства руханкового і сторожі огневої "Січ" в Топорівцях

До Високого ц. к. Намісництва у Львові

Основателі товариства сторожі огневої “Січ” в Топорівцях
Городеньського повіту на руки Михайла Грищука в Топорівцях
повіт Городенка

Предкладають статuti сего товариства (6 примірників)

Високе ц. к. Намісництво у Львові

Підписані основателі Товариства “Січ” в Топорівцях
Городеньського повіту предкладають статут цього товариства, а
під заяву Товариства Народних Спілок в Коломиї і просять.

Високе ц. к. Намісництво зволить заложене сего Товариства
до своєї урядової відомости приймати.

Вписуються члени товариства “Січ” з Топорівців Повіту
Городеньського п. Снятин

Михайло Грищук, Дмитро Грищук, Савка Мохорук, Никола
Сенюк, Андрій Мохорук, Дмитро Сенюк, Федор Сливчук, Петро
Мохорук, Юрко Мурмилик, Онуфрій Угрин, Петро Никифорук,
Микола Волошин, Іван Угрин, Іван Ковблюк, Андрій Федорук

Статут подаємо у додатку 4

Центральний Виділ Товариства Народних Спілок в Коломиї
заявляє отсим то на случай розв'язання Товариства “Січ” в
Топорівцях Городеньського повіту приймає маєток сего
товариства

За центральний Виділ Товариства Народних Спілок в
Коломиї

Петро Годованец

Д-р К.Трильовський

секретар

печатка

голова

З деяких літературних джерел⁵ нам відомо, що перші засновуючі збори товариства гімнастичного і сторожі огневої "Січі" в Топорівцях відбулися у 1900 році.⁶ Згідно згадок старожилів, все, що зв'язано з січовиками, в селі завжди святкували на Зелені свята (в Святу Неділю). З цього можна зробити висновок, що засновуючі збори відбулися на Зелені свята в 1900 році. На зборах вибрали старшину: Андрій Мохорук — кошовий, Онуфрій Угрин — осавул, Пилип Никифоровук — писар, Микола Волошин — скарбник, Іван Угрин — обозний, Андрій Федорук, Ілько Ковблюк, Олексій Сливчук і Іван Шинкарук — четарі, Танасій Ковблюк — хорунжий. На зборах виступали д-р Кирило Трильовський, Василь Стефаник, Лесь Мартович, Микола Радуляк з Глушкова та інші...

Відомо, що на засновуючих зборах були допущені певні порушення зі сторони д-ра Кирила Трильовського в оформленні документів. Напевно, були якісь серйозні непорозуміння із повітовою владою, бо статут товариства гімнастичного і сторожі огневої "Січі" в Топорівцях повному перезатверджено в Галицькому намісництві в 1901 році.

Через кілька днів на першому засіданні старшини було вирішено купити за зібрані на перших основуючих зборах кошти сикавку (помпу), труби, виготовити печатку, купити свиставки, барабан, сурму, силоміри, деякі книжки і створити свою бібліотеку. Також вирішили, за порадою Кирила Трильовського, виписати газету зі Львова "Громадський Голос", часопис "Хлопський голос", календар "Отаман" та інше. Слово взяв Іван Угрин, обозний:

— Шановне товариство! Свою роботу ми починаємо добре. Сидимо в школі, дай Боже, здоров'я пану професору Стефаніву, що пустив нас сюди, вирішуємо купити те-то, те-то, а де ми маємо все це тримати? — обвів усіх поглядом обозний, — та же це є наше товариське майно.

— Шановні побратими! — втрутився у розмову кошовий Андрій Мохорук, — я забув вам сказати, але, по-правді, то ще й не було коли про це говорити. Коли провозжали нашого отамана Трильовського додому, на прощання він мені сказав, що переговорив із нашим паном-дідичем про виділення нам приміщення під читальню. Так, так, — обвів усіх поглядом кошовий, — ми повинні мати свою читальню і бібліотеку.

— Що, в нашому селі буде три читальні? — запитав осавул Онуфрій Угрин.

— Виходить, що так, — усміхнувся у відповідь Мохорук. Ще хочу довести до Вашого відома, що вчора я був у нашого пана, і він це підтвердив. Виділяє нам під читальню ту хатчину, де жив столяр, той, як його, — кошовий покрутив головою, ніяк не пригадуючи. Хтось з присутніх сказав: "Таже німець Ріхард".

— О-о, - махнув рукою кошовий, — ніяк не пригадаю, там є сіни, кімната, хатчину трохи підремонтуюмо. Пан виділяє нам ще півморґа землі. Навіть пообіцяв, — Мохорук примружив загадково очі і усміхаючись, — обгородити всю територію. (Читальня топорівської "Січі" була на тому місці, де тепер знаходиться житловий будинок Василя Гринюка).

Пан-дідич Роман Пузина дійсно обгородив всю виділену ним територію для Січового товариства і в такий спосіб захистив їх від сваволі сільського війта і жандармів.

На своїй території січовики марширували, тренувалися в гімнастичних вправах і іншому, і ніхто їм не заважав. На своїй території побудували вежу, чергували вдень і вночі. Петро Стефанів добре знав своїх учнів і допоміг їм підібрати добру старшину.

Навчання січовиків і січовичок з гімнастики із застосуванням топірців та дівчат з віночками навчав січовий сурмач Іван Попович, який служив у австрійському війську. Пожежної справи навчав навчитель із повітової

пожежні, якого привозили січовики. Через деякий час повітова пожежня подарувала Січовому товариству чотириколісну сикавку-помпу, тобто протипожежну (нинішніми словами) установку.

В подальшому житті Січового товариства почали відбуватися деякі зміни. Наприклад, хто не міг втриматися від горілки, того виключали з товариства. Батьки були дуже задоволені, що діти знайшли собі серйозне заняття, ставали фізично здоровішими, почали вчитися ліпшої грамоти, стали грамотнішими і начитанішими. Стали ввічливішими у ставленні до старших і рідних. На вулиці січовики мали своє вітання. Коли січовик здоровив товариша чи товаришку, то піднімав лівою рукою шапку чи капелюх вгору і говорив: "Здоров був, товаришу!", або "Здорова була, товаришко!", а до кошового "Здоров будь, батьку кошовий!". По всіх січових товариствах було заведено, що під час вправ, а чи січових вправ або інших заходів, коли січовик приступав в службовій справі до старшини, то робив це відповідним рухом топірця, якби віддаючи звіт, піднімав топірець в зігнутій руці на рівні очей.

Зразу після засновуючих зборів січова старшина створила сільський хор, оприділили декламаторів віршів. Почав працювати драмгурток. Вивчали маршові січові пісні.

* * *

Слід відзначити, що 1900-й рік був посушливим роком. В Топорівцях, як і в кожному селі, часто горіли хати. Однієї ночі у місцевого єврея Бренделя загорілася хата. Січова варта вдарила на сполох. На вогонь почали збігатися січовики. Іван Попович на сурмі затрубив команду "Сикавки в рух!". Єврейська сім'я так міцно спала, що нічого не чула. По команді вибили вікна, зняли двері, винесли сплячих дітей, навіть вивели надвір переляканого,

ледь живого від страху, старого Бренделя, лише в нижній білизні. Бідний зі страху лише белькотів. Без криків, гвалтів вогонь загасили. Хату Бренделів і все майно врятували, тому що вчасно все зробили.

Щоправда, євреї не любили січовиків, бо в корчмах ті значно менше стали пити горілку. Люди ставали грамотнішими, дружнішими, почали захищати свої права. І це не всім подобалось. Але після цього випадку з вогнем, потерпілі змінили своє ставлення до січовиків у кращу сторону.

18 серпня 1900 року вся Австро-Угорська імперія святкувала 70-і роковини з дня народження цісаря Франца-Йосифа і день його Ангела. Сільський вїйт Микола Угрин попросив січову старшину в честь цього свята провести невеликі фестини. Кошовий Андрій Мохорук не дуже погодився. І на це було кілька причин:

по-перше, ще всім збереглося у пам'яті як вїйт був дуже проти створення "Січі" в селі;

по-друге, вїйт заявив, що на фестини приїдуть гості з Городенки: повітовий староста, бургомїстр міста і комісар жандармерії, повітове керівництво хоче побачити, що то таке "Січ". На той час вона була створена тільки в Топорівцях на весь повіт;

по-третє, в той час художня самодіяльність в Січовому товаристві була ще в підготовчому стані;

по-четверте, вїйт сказав про це лише за кілька днів наперед.

Того ж таки дня січова старшина провела збори. На зборах зважили на просьбу вїйта, але з умовою, якщо січовики щось не так зроблять, нехай повітове панство вибачає.

Зранку в церкві відправили Службу Божу за здоров'є "найяснішого цісаря". Потім церковний хор заспівав цісарю "Многая літа". З нагоди такого свята кошовий із січовою старшиною і хорунжим внесли в церкву прапор

"Січі" для освячення. Отець Войнаровський освячувати бунтарський хлопський прапор категорично відмовився. Тоді січовики прилюдно в церкві заявили, що на січове сільське свято з неосвяченим прапором не підуть. Визривала конфліктна ситуація.

В цей час надворі заграла сурма "Позір!". Це означало, що січовикам треба ставати в колону, бо вже приїхали гості з Городенки.

Отець Юліян Войнаровський побоявся, що січове свято може зірватися і тут же посвятив прапор. Всі січовики і січовички вишикувалися в колону. З церкви вийшли кошовий, за ним хорунжий Танасій Ковблюк ніс малиновий січовий топорівський прапор. На одній стороні полотнища добре виднівся портрет гетьмана Івана Мазепи. Вверху було вишито жовтою вовняною волічкою "Січ" у Топорівцях, а внизу "В єдності сила, в силі — перемога". На другій стороні полотнища виднілася восьмигранна січова зоря. За хорунжим йшла старшина. Кошовий із старшиною стали спереду колони. Повітове панство стояло під церквою. Ними опікувався війт.

Прозвучала сурма "На ліво гляди!". Кошовий вирушив на "Толічку", за ним хорунжий, потім старшина, а за ними вже колона. Всі січовики по команді звернули голови наліво, в знак поваги до повітового панства.

На підвищення вийшов управитель школи Петро Стефанів, виголосив промову в честь ювілею найяснішого цісаря Франца-Йосифа I. Після промови він поздоровив усіх зі святом. Багато людей не було, бо це був робочий день. Перша чета розійшлась по "Толічці". Січовики з топірцями почали виконувати різні вправи. Потім побудували кілька веж. Коли перша чета закінчила свої покази, на "Толічку" вийшла друга чета січовичок з віночками. Опісля відбувся невеликий концерт.

На Різдвяні свята Січове товариство на рівні із церковним братством організували свою коляду. Після

того, як усе село відколядувало в плебанії отцю Юліяну Войнарівському, всі січовики пішли до свого січового обійстя заколядувати перед власною читальнею. А так як всі в селі говорили, що січовики будуть колядувати свою нову радикальну колядку, то за ними також прийшли всі жителі села, які колядували отцеві. Дуже всім хотілось чути нову колядку,⁷ яка звучала так:

Ой вставай же, брате, бо вже біла днина,
Бо у нас ся появилa дивная новина /2 рази/.
Ой вставай з постелі та пускай до хати,
Будем тобі радикальну колядку співати.
Бо ми, радикали, йдем хата від хати,
Руським братям радикалам заколядувати.
Ой засвіти, світло, постав на віконце,
Най зацвите руська доля, як ружа на сонце.
Ой ми цеї ночі не спали й на волос:
Запитаєм ци читаєш ти "Громадський Голос"?
Бо "Громадський Голос" — то руська органа
Сардак, кожух, чорна шапка і червона фана.
Дивная новина у нас появилась,
Бо вже хлопська бідна кляса зі сну пробудилась,
Вона пробудилась, очі протирає,
По всім світі, де лиш може, русина шукає.
Русина шукає, щиро обнімає,
І в партію Радикальну мило привертає.
Мило привертає, на віча скликає,
І там ему всякі права щиро викладає.
Щиро викладає і як це бідувати?
Свої кривди у державі всюда відкривати:
В Галичині, Україні та й на Буковині
І так далі за границев аж на Угорщині.
А тепер ми, братя, возьмімся за діло,
З'єднаймося, згуртуймося в радикальне тіло.
Нехай воріг знає, що Русь не конає,

Що в'на вірна всім є рівна — лиш права бажає.
Лиш права бажає і вільної волі:
Час нам, братя, позбутися темноти, неволі!
Бо вже езуїти плетуть густі сіти,
І нам очі заслоняють від ясної просвіти.
Але радикали, бодай потривали,
Пробудили руський нарід, щоб сіти пірвали.
Щоб сіти пірвали, край не покидали,
А по морю не топились й з голоду вмирали.
Ой ми, руські братя, наберім охоти:
Робім жидам всюди страйки, а панам бойкоти.
Як прийдуть вибори? хто дужий, хто хорий,
Дужий пішки, хорий возом біжим на вибори.
Нехай шляхта знає, що Русь не конає,
Руських послів радикальних у сойм посилає,
У сойм і в парлямент й раду повітову
Не дай свій хліб й страву з мисков від рота готову!
Най і Польщя знає, що Русь не вмирає,
Своє право добуває, нехай кождий знає,
А ви, езуїти, ловіт піше шпаки,
Відчипіт ся нас, русинів, ми не для вас раки!
Нас, братів-селянів, міліонів скілька:
Старайтеся, щоби була в кождім селі спілка.
В кождім селі спілка, каса та й крамниця,
Най лихварська мама ходит гола, як телиця.
Нехай кождий знає, хто нас іздерає,
Свойов лихвов силоміць нас в жебри висилає.
А ви, москофіли, жваві рубльохапи,
Йдіт до Москви пасти кози та доїти цапи.
Бо вже на вибори ми збудуєм гори,
І обіймем своє право в політичнім поли.
Бо ви нам вже доста наробили ради,
Що тікаєш через здирства у світ до Канади.
Тож годіт — годіте, позвольте й нам жити,
Перестаньте з хлопа шкіру остатну лупити,

Бо ми й їх сім мали, то ви шість зідрали,
А з семою дірявою в Канаду загнали.
Бодай цього лиха й гадина не знала,
Як ся наша руська доля тут набідувала.
Коби ж радикали трохи збірували,
То би вони всяку нужду й здирства скасували.
Браття — радикали, йдім хата від хати?
Своїм руським бідним хлопам заколядувати.
Нехай воріг знає, що Русь не вмирає,
Своє право добуває — нічо не питає.
Ой, дай Боже, щастя, много літ прожити,
Усіх тяжких вороженьків на глум побідити.
Сю коляду зложив хлоп-селянин за хлопську біду
та за муку, аби дбали про науку.

Іван Сандуляк, Лукина, господар із Карлова

Ця колядка, яку подаємо із незначними скороченнями, так сподобалась односельчанам, що майже все село підтримувало січовиків, коли вони колядували на своєму січовому подвір'ю. Колядка була дуже довгою і її колядували лише на січовому обійстю та ще своєму Батькові — кошовому біля його хати. Так було до Першої світової війни. Потім, коли "Січ" закрили, цю колядку призабули. Тепер же в незалежній Україні сільські козаки колядують лише деякі рядки тієї січової колядки. Її співали репресовані повстанці в холодних сибірських тюрях часів сталінщини. Ось все те, що пригадали старожили:

Ой вставай, брате, пусти нас до хати,
Хочем тобі про Вкраїну заколядувати.
Заколядувати, Христа прославляти,
І в Ісуса рожденного доленьки благати.
А ми цеї ночі не спали на волос.
Як почули по Вкраїні "Український голос".
Українська пісня — це наша органа,

Кожух, сардак, чорна шапка, синьо-жовта фана.
Синьо-жовта фана, Тризуб золотіє,
Ще на нашу Україну сонечко загріє.
Ой постав же, господарю, свічку на віконце,
Щоб зацвіла Україна, як ружа на сонці.
Вінчуем Вкраїну на многії літа,
Щоби вона процвітала аж до кінця світу.

* * *

За домовленістю з отцем Войнаровським половину коштів виручених від коляди здали в свою січову касу. Крім того, кошовий вже на той час організував із січовиків два драмгуртки, які на різдвяні свята виступали з виставами в себе і в других селах. Навіть давали концерти. Всі зібрані гроші теж були здані в січову касу.

Завдяки проведеним заходам і з метою нагромадження грошей, навесні січова каса мала вже біля 500 корон. Щоб читачі могли собі уявити, що то за сума, то на той час за ці гроші можна було купити 150 золотих перстенів. В результаті, з весни 1901 року січова каса почала надавати сільським жителям гроші в кредит під відсотки нарівні із позичковою касою в гміні.

Кілька слів хотілося б сказати про "Сокільські "Січі", які підчинялись вже безпосередньо "Соколові — Батькові" у Львові (оснований в 1894 році).¹⁸

"Соколи", як організації, створювались переважно по містах. Бачачи великий успіх в "Січах", створених д-ром Кирилом Трильовським, "Батько-Сокил" почав створювати і собі "Сокільські "Січі" по селах.

"Сокільські "Січі" різнилися від "Січей" Трильовського тим, що до них могли належати також священики, коли ж "Січі" під проводом Кирила Трильовського мали в статуті постанову, що членом "Січі" може бути кожний українець (кожна українка) світського стану. Тому "Січі" Трильовського називали "радикальними "Січами", а

"Сокільські "Січі" деякі їх противники називали погордливо "паламарськими".

Згідно звітних даних в Городенському повіті було шість клітин "Сокільських "Січей" на початках: в Городенці, Незвиську, Тишківцях, Якубівці, Чортівці і Вікні. Пізніше, після 1906 року, їх нараховувалось вже 33 клітини.

* * *

Створення "Січей" дуже не сприймали місцеві адміністрації, особливо поляки. Вони вбачали в цих формуваннях створення гайдамацького руху, тому різними шляхами гальмували створення "Січей". Наприклад, активність створення "Січей" залякували, за найменші провини їх або їхніх близьких забирали до в'язниці, розпускали за них всякі нісенітниці.

Як пише в своїх спогадах д-р Кирило Трильовський:

"Відомо, що намісник Галичини граф Потоцький був ворогом всього українського. Вже ж таке слово "Сокил" не разило його шляхецького вуха так, як слово "Січ". І тому, коли делегація "Січей" одного повіту приїхала до нього поскаржитись на переслідування свого старости, відповів їй зовсім відверто: "Закладайте себе "Соколи", тільки не те "Січе"..."⁹

Цей тиск намісництва передався і на повітові староства. Прикладом цього є те, що Городенське повітове староство знайшло деякі помилки у статуті створеного товариства "Січ" в Топорівцях. Як ми вже знаємо, "Січ" у Топорівцях була створена в дуже короткім часі. Внаслідок цього були допущені деякі неточності з прийнятим раніше загальним статутом "Січей". Почалися сварки, які могли призвести до закриття цієї клітини на Городенщині.

Тоді д-р Кирило Трильовський поставив питання про зовсім нову реєстрацію статуту товариства "Січ" у Топорівцях. В 1901 році це було зроблено і всякі непорозуміння з польськими властями зникли.

Але відродження козацького духу, маршові вправи з синьо-жовтими прапорами, проведення фестин і інше все ж набрало такого розмаху, що це починання зупинити вже було неможливо.

Ось, що пише в своїх спогадах д-р Кирило Трильовський:

"Два роки від оснований першої "Січі" показали, що народ полюбив ті товариства. "Січі" були майже в кожному селі повітів Снятин, Коломия і Городенка".¹⁰ Ці дані явно перебільшені. В Городенському повіті на той час була створена "Січ" поки що тільки в Топорівцях.

З розповіді колишньої кошової, нині покійної Марії Угрин:

"В 1902 році в Коломійі, на Зелені свята, було назначено провести перше Січове свято. Місяць перед цим кошовий одержав повідомлення виставити делегацію від "Січі" в Топорівцях на перше Січове свято. Старшина "Січі" зразу провела збори, від такої вістки всі були в захопленні, особливо хлопці. Для них це було свято подвійне: по-перше, це ще більше піднімало їхній престиж у селі; по-друге, хотілося побувати в Коломійі, адже з них майже ніхто не був там дотепер; по-третє, хотілося показати себе і на людей подивитися. Дещо не дуже прихильно сприйняли цю звістку дівчата. Всі вони знали, що їх батьки в таку дорогу не пустять.

На зборах вирішили, що затрати на дорогу бере на себе старшина, а харчі треба брати з собою. Також на цих зборах вирішили, що якщо Січове свято в Коломійі мало відбутися 6 червня, а це Зелена Неділя, то загальну репетицію фестин січового Свята провести в Топорівцях на Вознесіння, 25 травня.

З цією метою було прийнято рішення запросити на фестини представників сільських громад Торговиці, Глушкова, Підвисокого, Красноставців та Задубрівців. Фестин вирішили провести на "Куті".

Ще в середу зранку на "Куті" почали звозити і розкладати лави, зробили підвищення з дощок, оббили те все вереннями. Вийшла непогана сцена. До пізнього вечора йшли приготування. Вночі січовики те все по черзі вартували, щоб ніхто із недоброзичливців щось поганого не виробив.

В четвер, 25 травня, на Вознесіння увесь народ ринув до церкви. У всіх на устах тільки й мови було: "Фестин, фестин"... Такого слова раніше ніхто й не чув. Прибули делегації із сусідніх сіл. В церкві, як кажуть, не було де голці впасти: повно народу, люди заповнили не тільки все церковне подвір'я, але і всю дорогу. Старожили розповідали, що ще ні на одному храмовому святі не було стільки людей, скільки було тепер. Багато людей прийшло із сусідніх сіл Підвисокого, Красноставців, Задубрівців, Торговиці, Глушкова, Серафинців, навіть були з Городенки. Адже все-таки перший фестин на Городенщині.

Після відправи Святої Літургії, надворі сурмач засурмив команду "Позір". На дорозі миттєво вишикувались в колону січовики і січовички. Всі стали рівно. Пролунала нова команда: "Направо гляди!". Всі повернули голови на церкву. В цей час під звуки барабану з церкви вийшов кошовий Андрій Мохорук з піднятим топірцем на рівні очей, а позаду за ним хорунжий Танасій Ковблюк ніс січовий прапор, малиновий стяг із синьо-жовтими лентами.

Кошовий став попереду колони, за ним через кілька метрів хорунжий з прапором і ад'ютантами по боках. За хорунжим стала січова старшина. Дальше четар першої чети, за ним його чета, за ними друга, третя і четверта.

Стало тихо-тихо. Навіть маленькі діти перестали плакати. І тут несподівано сурмач засурмив команду "Походом похід!". За рік з часу створення "Січі" в Топорівцях сільські хлопці і дівчата склали свою пісню на мотив маршової пісні "Гей, там на горі "Січ" іде!...", із цією піснею колона рушила з місця:

Гей! Пан Трильовський в Топорівцях,
Гей! На Святу неділю,
Гей! На Святу — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Разом з людом всім,
Гей! Заклав "Січ" — нашу надію,
Гей! Заклав "Січ" — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Хлопці всі, також дівчата,
Гей! Не такі вже стали,
Гей! Не такі — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Бо у "Січ" ся записали,
Гей! І червоні ленти вбрали,
Гей! І червоні — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Топорівці — село славне,
Гей! Ми є твої діти,
Гей! Ми є твої — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Твою правду, твою славу,
Гей! Будем підносити,
Гей! Будем — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Наші славні Топорівці,
Гей! Прадідівська земле мила,
Гей! Прадідівська — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Ми за тебе, наша земле,
Гей! Будем боротись до загину,
Гей! Будем — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...

За колоною йшли запрошені гості, а дальше сельчани.
Все це мало прекрасний вигляд. В селі такого ще не було.

Вже на "Куті" керівники делегацій, управитель школи Петро Стефанів вийшли на підвищення. Свято розпочалось співом гімну "Ще не вмерла Україна". З невеликою промовою виступив Петро Стефанів, за ним виступив депутат до Галицького сойму, керівник делегації з Глушкова Микола Радуляк.

Після промов розпочалась програма свята. Спочатку по пасовиську розсипались січовички з віночками і показували вправами свою майстерність, якою вони уже за рік оволоділи.

За ними вийшли січовики з топірцями. Вони робили складніші вправи, ставили руханкові вежі (дзвіниці), робили вправи з сикавкою, імітуючи гасіння вогню. Після цього на сцені розпочався концерт: декламували вірші, сільський хор заспівав кілька пісень, розіграли сцену сільських вечорниць, і скасування панщини. Потім розпочались ігрища: лотерея, перегони в мішках, перетягування воловода між четами, танці. Найбільше сміху було біля ковбасного стовпа. Високий, гладко обструганий стовп був закопаний, а на ньому, на вершку прив'язали майже 2 кг ковбаси, колач і солодощі. Скільки смільчаків пробували вилізти наверх, але видряпувалися до половини, а далі не ставало сили. Було дуже і дуже всім весело, не дивлячись на те, що майже всі рано пішли з дому до церкви, без обіду, але святкували до вечора.

Так відбулося в Топорівцях перше Січове свято — фестин на Вознесіння в 1902 році.

За кілька днів до Зелених свят старшина "Січи" почала готуватися до поїздки в Коломию. Їхали тільки хлопці. В неділю раненько розсілися по фірах і поїхали через Красноставці, Белелую на станцію Залуччя (тепер - Снятин). Дорогою співали січових козацьких і народних пісень, чим викликали в селах немале здивування людей. Газди і газдині, дівтора вибігали з хат і супроводжували топорівських січовиків поглядами. На станції всі посідали

на "колю", як тоді казали, а їздові залишились пасти коней на припрутських зарінках.

По дорозі до Коломиї на потяг сіло багато січовиків з інших сіл Снятинського і Коломийського повітів. На станції в Коломиї, коли всі повиходили з потяга, вся площа перед станцією була запруджена січовиками. Кожна делегація мала свій стрій, свою ношу, тому тут можна було бачити розмаїття одеж. Одні розглядали інших. Але це було недовго. Прозвучала сурма: "Позір". Почали всі шикуватися в колони. Коли прозвучала команда "Походом похід", всі з маршовими піснями вирушили до центру міста".

Найкращими на цьому святі показали себе "Січі" із Печеніжина і Балинців Коломийського повіту. На цьому святі Андрій Мохорук познайомився із кошовим із села Балинці Войнаровським. Всі його звали "Тунцьо". Він був племінником отців Войнаровських. Отець Тит Войнаровський на той час був парохом у Балинцях, а отець Юліян Войнаровський, як ми знаємо, був парохом у Топорівцях.

"Тунцьо" був на коні, а це надавало балинецьким січовикам велику перевагу і кращий вигляд. До речі, кілька балинецьких січовиків були на святі босими. Того ж дня, але пізно ввечері, січовики прибули додому.

Наступного дня Мохорук зустрівся із Петром Стефанівим і розповів, як проходило свято в Коломиї. Тут же подав ідею створення однієї кінної чети. Оскільки в селі було багато коней, то створити кінну чету не було проблемою.

Для поширення ідеї створення "Січей" в інших селах на всі топорівські фестини запрошувались делегації з довколишніх сіл. Це дало свої результати. Згідно донесення повітового старости в Галицьке намісництво, друга клітина "Січі" на Городенщині була створена в самій Городенці у 1902 році.

У 1903 році "Січі" були створені в Торговиці, Вербівцях, Глушкові і Серафінцях. А в 1904 році – в Чернятині, Вікні, Ясенові-Пільному.¹¹

На 1908 рік в Городенському повіті існувало п'ятнадцять "Січей". До речі, слід відмітити, що по словах Марії Угрин топорівська кінна чета і вся січова старшина брали участь у створенні товариств "Січ" у всіх навколишніх селах Городенського і Снятинського повітів: в Городенці, Красноставцях, Торговиці, Вербівцях, Глушкові, Серафінцях, Чернятині, Ясенові-Пільному, Підвисокому, Задубрівцях, Белелуї і Ганьківцях.

Четарі Андрій Федорук, Ілько Ковблюк, Олексій Сливчук і Іван Шинкарук постійно і почергово їздили по цих всіх селах і навчали січовиків гімнастичних, пожарничих вправ, а також вправ із топірцями і марширувати. Січовичок навчали вправ із віночками. Жителі цих сіл повинні нарешті знати правду, кому вони зобов'язані у створенні січових товариств у своїх селах.

Топорівська "Січ" брала участь і в другому січовому святі 28 червня 1903 року в Коломиї. Д-р Іван Макух, активний радикальний діяч, писав у своїх спогадах "На народній службі": "Я бачив на Січовім святі в Городенці кошового на коні, який провадив чету кіннотчиків. Мені здавалося, наче повстав з могили козацький ватажок і веде своїх козаків на бій з ворогом... Велике захоплення публіки ділало й на мене, і я приємно пережив кілька годин на тім святі."¹² Як читач напевно здогадався, що мова йшла про Топорівську кінну чету. До речі, четарем чи кошовим був Андрій Мохорук.

В селі, завдяки хлопцям-січовикам та їх старшині, які мудро вирішували всі питання сільського життя, піднявся їх авторитет, піднялася культурно-масова робота, появилася повага до старших. "Січ" в Топорівцях мала велику підтримку від пана-дідича, за це січовики віддячували йому роботою.

Восени 1903 року дідич Роман Пузина раптово помер. Панське господарство перебрали його племінники, які одержали все у спадок. Але племінники не жили у Топорівцях, і господарство почало занепадати.

Гарний зовнішній однострій, дисциплінованість, духовна й фізична розвиненість сільської та міської молоді, згуртованої в "Січах", наводили від самого початку їх заснування страх на польських дідичів і урядовців. Дідичівська "Газета народова" в 1902 році писала, що: "Недалеко Заболотова збираються хлопці по ночах і вправляють сокирами".¹³ Розуміється, що така новинка, з якої виглядало "новітнє гайдамацтво", зелектризувала всі політичні органи влади на чолі з намісництвом, й почалися репресії. Тисячі розправ відбулося проти січовиків і січовичок та сільської інтелігенції, яка сприяла розвитку "Січей".

На закид поляків, що воскресає "новітня гайдамаччина", українська молодь відповіла їм гучною маршовою піснею. Топорівські січовики і січовички співали її так:

Гей! "Ми гайдамаки, ми всі однакі,
Гей! Ми ненавидим ляцьке ярмо,
Гей! Ми ненавидим — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...
Гей! Йшли діди на муки, підуть і правнуки,
Гей! За народ життя своє дамо,
Гей! За народ — наше славне товариство
Гей! Машерус — раз, два, три!...

Це була після маршової пісні "Гей, там на горі "Січ" іде!", друга найбільш популярна пісня у "Січах". Відтак до них прийшла третя пісня "Гей, "Січ" іде, красен мак цвіте!", що її написав Іван Франко.

Відсутністю пана Пузини скористалися польські владні структури. Не всім подобалось така активна робота

січовиків, як говорив вїйт до отця Юліана Войнаровського: "Вже не можу терпіти цю зухвалість хлопів". Почались репресії. Першим попав у немилість до австрійської влади управитель школи Петро Стефанів, який, крім управительської посади, мав ще власне господарство з урядовим дозволом на вирощування тютюну. За це був нагороджений особисто цісарем Францом-Йосифом золотою медаллю у Львові в 1895 році під час сільськогосподарської виставки. Маючи таку високу нагороду, він користувався великою повагою у представників влади. Але в даний час це не допомогло, і в 1905 році його перевели без попередження управителем маленької школи в село Турка Коломийського повіту. Для нього це був великий удар – і до року в Турці він раптово помер (7.07.1905 р.), маючи від роду 50 років.

У 1904 році відбулось третє Січове свято, але вже в Станиславові. На цьому святі були представники з Топорівців в складі повітової делегації.

У 1905 році, за вказівкою Січового Батька д-ра Кирила Трильовського, були проведені скрізь січові фестини з нагоди 10-ї річниці смерті провідника українського соціалізму Михайла Драгоманова.

Фестини відбулися в першу неділю липня на "Ставищу". На сцені був виставлений портрет Михайла Драгоманова, який купили в Коломиї в художника Ярослава Пстрака. На фестин прибули делегації "Січей" з Глушкова, Торговиці, Чернятина, Задубрівців, Красноставців і Підвисокого.

Після Служби Божої, на прохання січової старшини, була відправлена панахида по Михайлу Драгоманову. В церковному хорі перебувало багато січовиків. Як розказували старожили, тоді дуже гарно співали в церкві.

Потім біля церкви на дорозі почали шикуватись в колони сільські січовики і гості. Сім сурмачів засурмили "Позір!". Всі вирівнялись. Засурмили другу команду

"Направо гляди!". В цей час від церковних дверей і до колони, на певній віддалі один від одного, стали сім барабанщиків. Під барабанний бій з церкви почали виходити кошові і хорунжі із прапорами своїх "Січей".

Першими вийшли Андрій Мохорук і Танасій Ковблюк. За ними всі інші.

В голову колони став кошовий топорівської "Січі". Всі інші кошові і хорунжі стали на чолі своїх делегацій. На прапорах можна було бачити зображення різних гетьманів і визначних людей України. Бій барабанів припинився. Настала тишина. Сім сурмачів налаштували сурми до виконання команд. Пролунала команда "Походом похід!". Колона із маршовою піснею "Гей, там на горі "Січ" іде!" рушила з місця на "Ставище". Народу було видимо-невидимо.

На сцену вийшли всі керівники делегацій. Кошовий Глушківської "Січі" Микола Радуляк розповів автобіографію Михайла Драгоманова.

Він зазначив, що виступи, статті, пропозиції Михайла Драгоманова мали великий вплив на життя і творчість Івана Франка, Михайла Павлика, Лесі Українки, Василя Стефаника, Леся Мартовича, Михайла Коцюбинського.

А громадський діяч Галичини Льонгин Цегельський у часописі "Молода Україна" (ч. 2 за 1900 р.) у статті "М.П.Драгоманов — це найбільший українець XIX ст." писав: "Якщо Шевченко був серцем України, то Драгоманов був розумом України".

Потім відбувся великий концерт з різними сценками, а також ігри та змагання. Представники всіх делегацій демонстрували гімнастичні та пожежничі вправи. Січовички показували вправи з віночками. Особливо весело було біля ковбасного стовпа.

Четверте Січове свято відбулося в Коломиї в 1906 році. Після свята на пропозицію д-ра Кирила Трильовського всі кошові і деяка старшина сфотографувалася. На

фотографії є кошовий Андрій Мохорук, але він тоді був у молодому віці і ніхто не може тепер його впізнати.¹⁴ (Кн. Гей, там на горі, "Січ" іде!..." ст. 43)

31 травня 1909 року в Коломиї відбулося чергове Січове свято в честь славної пам'яті гетьмана Івана Мазепи і в честь 200-річчя битви під Полтавою. Так як на топорівському прапорі був зображений портрет гетьмана Івана Мазепи, то вся старшина і вся кінна чета перебували на святі. До речі, на коломийському повітовому прапорі "Січі" теж був зображений портрет українського гетьмана Івана Мазепи. З нагоди тих роковин у газеті "Хлопська правда" була відповідна стаття, якої закінчення таке: "Там, у Полтаві, в російській Україні, обходить цього року царська чорна сотня свято двістілітньої річниці погрому України. Та наші гори трясуться і в наших крісах порох ще сухий! Нехай пам'ятають царські посіпаки, що під тими горами гуртуються нові великі сили, нехай пам'ятають, що воскресєє і росте в силу нова "Січ" на Україні!" (Автор Василь Пачовський).¹⁵

У своїх спогадах про це свято д-р Кирило Трильовський пише: "...Промовляв теж представник молоді з Черновець..."¹⁶ Є всі підстави вважати, що цей виступаючий називався Іван Стрийський, син Євгена і внук покійного на той час о. Івана Стрийського. Пройдуть роки, в нашому краї встановиться українська влада, і цей чоловік буде призначений Державним повітовим секретарем Коломийщини.

У 1910 році, не витримавши переслідувань з боку польських і австрійських властей, кошовий "Січі" в Топорівцях Андрій Мохорук виїжджає в Канаду. Після такого активного громадського діяча ніхто більше не виявив бажання бути кошовим "Січі". Це призвело до того, що обов'язок кошового наслідилася взяти на себе Марія Угрин, дочка Івана. Марія Угрин до цього часу очолювала жіночу чету. Одну із чет очолював і її чоловік Іван Угрин, син Николая.

Марія Угрин була дуже активною і бойовою січовичкою. На сором топорівським чоловікам, вона була чи не єдиною кошовою на все Покуття. Але жінка є жінка. Прийшлося народжувати дітей.

З цього приводу серед старшини "Січі" в Топорівцях, напевно, стався якийсь непорядок, бо на збори січовиків по обранню нового кошового "Січі" приїхав сам Січовий Батько д-р Кирило Трильовський. Створилася в селі складна ситуація. Отець Юліян Войнаровський був запеклим "москвофілом", і в Січовому русі ніякої участі не брав, тим більше, що це заборонялося і статутом січовиків. Новий управитель школи Володимир Гумінілович боявся репресій від властей і теж був осторонь від діяльності січовиків. Новий пан-дідич зі Снятина Степан Дутчак людей в селі ще не знав. Крім кошового ще й не було обозного. Раніше обраний Іван Угрин виїхав із села у Львів і разом із жінкою служив у покоях Галицького митрополита Андрея Шептицького.

Вивчивши ситуацію на місці Трильовський вніс пропозицію обрати кошовим січовика, порядного господаря в селі — Григорія Василика, сина Николая. Як показали наступні події, д-р Кирило Трильовський в цій кандидатурі не помилився.

13 грудня 1910 року в Городенці нарешті була зареєстрована повітова "Січ":³³ Іван Радуляк — кошовий, Михайло Білик — писар, Мирон Кондрат — осавул, Василь Курганевич — скарбник, Никола Шлемкевич — обозний, Гриць Марунчак, Іван Мулярчук, Олекса Липчук, Ілько Рибчук.

У червні 1911 року відбулося п'яте Січове свято у Станиславові. Городеньською делегацією вже керувала повітова "Січ". З Топорівців теж була делегація.

Шосте Січове свято відбулося у Снятині в липні 1912 року. Під містом на зарінках вишикувались тисячі січовиків і січовичок — до походу через місто на майдан перед ратушею. Колону очолювали наказний отаман свята

Микола Корж з Олешкова, Січовий Батько д-р Кирило Трильовський і командант січових вправ Дмитро Федосюк. В колоні теж були старшина і одна чета кіннотників, чета січовичок з Топорівців на чолі з кошовим Григорієм Василюком.

На святі були присутні такі високі гості: посли до віденського парламенту Василь Стефаник, Ернест Брайтер (польський радикал), делегат словенських "Соколів" д-р Рибарж з Трієсту, делегат чеських "Соколів", один з провідників великої партії чеських народних соціалістів Хоц і гість із Запоріжжя, делегат "Просвіти" з села Мануйлівка Катеринославської губернії Хома Сторубель.¹⁸

На запросини Василя Стефаніка прибув його товариш із Делятина д-р Іван Семанюк (пізніше відомий письменник Марко Черемшина). Василь Стефаник, будучи послом до австрійського парламенту, проводив прийоми своїх виборців. Йому прийшлося зіткнутися з великими порушеннями австрійських законів зі сторони владних структур. Щоб успішно вирішувати питання своїх виборців, йому потрібний був знаючий доктор права, причому українець, який добре знає закони. Добрим спеціалістом у цій справі він вважав свого давнього приятеля Івана Семанюка. Василь Стефаник просив Семанюка перенести свою адвокатську контору у Снятин. Щоб прийняти остаточне рішення з цього приводу на Січове свято і прибув Іван Семанюк, щоб ближче ознайомитись із містом і його жителями. Від побаченого Іван Семанюк був у захопленні. Василь Стефаник познайомив його з багатьма відомими людьми Снятина. Відомий такий діалог між обидвома товаришами, як розповідала Марія Угрин, що Григорій Василюк часто любив це розказувати:

— Василю, а хто отой кошовий, що так гарно сидить у сідлі, наче справжній запорізький козак? — звернувся Семанюк до Стефаніка.

— А, той? Зараз я тебе з ним познайомлю. Це кошовий із Топорівців, що на Городенщині. — Стефаник комусь махнув рукою. Семанюк дивиться, а той вже злізас з коня і прямує до них.

— Пане Григорію, знайомтесь, це мій приятель. Григорій Василик подав руку.

— Кошовий топорівської "Січі", що на Городенщині, Григорій Василик!

— Іван Семанюк. Доктор права з Делятина.

— Так, так з Делятина, — усміхнувся Стефаник, — скоро буде із Снятина. — Всі засміялися.

— Як Вам свято сьогодні? — запитав Стефаник, щоб підтримати розмову, — сподобалось чи ні?

— Мені всі свята подобаються, — поважно відповів Василик..."

Це було останнє Січове свято. Хоча насправді було ще одне, але вже разом з "Соколами". А це з нагоди сотих роковин народин Тараса Шевченка при кінці червня 1914 року у Львові, де також брала участь делегація із Топорівців.

* * *

Я дуже хочу, щоб мій читач зрозумів, що то таке було "Січ"? Багато в історіях сіл автори згадують, що в селі були такі-то і такі товариства, і все. Я намагаюсь дати ще й коротку характеристику цим товариствам, щоб теперішнє і наступне покоління зрозуміли, як цього ждали наші діди і батьки.

Село Топорівці було особливо національно свідомим. Напевно цьому дуже посприяли, на мою думку, вчителі школи Марія і Петро Стефаніви, Ангелина, Ганна і Володимир Гумініловичі. То вони дали поштовх своїм учням визначитися у нелегкому житті. Нас називали русинами. Тільки завдяки "Січі" Трильовського ми почали називатися українцями. Цей факт дав поштовх створенню Легіону Українських Січових Стрільців.

Отже, Кирило Трильовський вибрав Топорівці для заснування другої клітини "Січі" неспроста. Він добре знав, що в селі на той час вже діяли створені просвітительське товариство "Читальня", товариство "Читальня імені Михайла Качковського" і товариство "Народна Спілка". Тобто, в селі існувало три читальні, що було великою рідкістю на той час.

Можливо ці читальні не дуже активно працювали, можливо себе не проявляли, як планували ті, що їх засновували, але свідоме національне навчання в школі, плюс все те, що зробили ці читальні, дало поштовх до активної діяльності "Січі".

Так ми говоримо сьогодні, що "Січі" були в кожному селі. Все це так. Але повернемося до донесення повітового старости Галицькому намісництву, про яке йшла вище мова:

Друга клітина "Січі" на Городенщині була створена в самій Городенці в 1902 році; у 1903 році "Січі" були створені в Торговиці, Вербівцях, Глушкові і Серафинцях; у 1904 році — в Чернятині, Вікні, Ясеніві-Пільному. Станом на 1908 рік в Городенському повіті існувало 15 "Січей". Впродовж вказаних вище років "Січі" були створені у всіх навколишніх селах від Топорівців, крім того ще й у селах Підвисокому, Красноставцях і Задубрівцях. Це явно підкреслює велику роль Топорівської "Січі" в розповсюдженні Січового руху. Проте, хоча Городенський повіт і великий, але за сім років "Січі" були створені лише в п'ятнадцятьох населених пунктах. Про що це свідчить? В окремих селах не була сформована на належному рівні національна свідомість, а також про те, що мав місце сильний спротив влади цьому рухові. Знаємо з історії, що багатьох свідомих українців арештовували, погрожували. Але влада була безсильна. Те, що зробив Кирило Трильовський, само собою пробивало дорогу у великий національно-визвольний здвиг.

Лише в кінці 1910 року була зареєстрована повітова "Січ" в Городенці. Отже, все давалося нелегко. Все це дало поштовх сільським січовикам створити ряд громадських організацій, про які піде мова далі.

Село Топорівці підготувало для австрійської армії в період Першої світової війни шістнадцять "усусів". Крім того, з села вийшли Гнат Стефанів — випускник Львівської цісарсько-королівської кадетської школи імені Франца-Йосифа, випускник вищої військової школи в Грацу (Австрія). Спочатку він був кадетом, з 1911 року — старшина-інструктор скорострільної справи і військового лещатарства. В період Першої світової війни — сотник австро-угорської армії. В часи ЗУНР — полковник і головний командант Української Галицької армії. А в 1947 році уряд УНР в екзилі присвоїв йому звання генерал-хорунжого.

Володимир Гумінілович — сотник австро-угорської армії, управитель сільської школи;

Микола Гришук — випускник вищої школи в Грацу (Австрія) — сотник австро-угорської армії і сотник УГА;

Євген Стрийський — правник, сотник УГА, Державний повітовий секретар староста Коломийщини в період ЗУНР;

Тит Стефанів — поручник УГА, УНР, сотник 1-ої дивізії УНА;

Зенон Стефанів — поручник УГА, сотник 1-ої дивізії УНА;

Никифір Ковблюк — провідник служби безпеки Городенківського проводу ОУН;

Клим Стефанів — поручник УГА, командир скорострільної сотні 1-го куреня 9-ої Белзької бригади;

Василь Угрин — хорунжий УГА;

Дмитро Угрин — підхорунжий УГА;

Проферій Анатійчук — вістун УГА.

Закінчуючи цей розділ історії села, хотілося б наголосити, що якби не було доктора Кирила Трильовського,

то не було би й "Січі" у Заваллі. А не було би у Заваллі "Січі", то не було би і "Січі" у Топорівцях. Напевно, не було б і героїв, яких породила топорівська земля і виховала "Січ". Для розвою села "Січ" зробила дуже багато.

Делегатський січовий з'їзд Городенщини в 1912 році. Сидять (зліва направо): Василь Стефаник, повітовий кошовий Іван Радуляк (з топірцем), адвокат Теофіл Окуневський.

Напереді (зліва приклякнув) топорівський кошовий Григорій Василик

* * *

Автор вважає за потрібне вмістити декілька уривків із спогадів організатора "Січей" доктора Кирила Трильовського та дослідників січового руху, щоб відтворити дух епохи.

* * *

З мого життя...¹⁹

(уривок зі спогадів д-ра Кирила Трильовського)

"... Коли гляну на своє життя, а головню на свою молодість, не маю чого нарікати!.. Та молодість, а передусім мій мужеський вік, це був час безперервної рухливості і праці "на народній ниві"... Та праця не давала мені матеріальних надбань — навпаки! Зате давала мені велике моральне вдоволення, тим більше, що я відчував і бачив, що нема нікого другого, хто міг би її виконати. Як же виглядала моя громадська праця?

Було б дуже мильним, якщо б українське громадянство гляділо на мене лише як на січового і січово-стрілецького організатора. Коли я раз у розмові з Іваном Франком сказав з якоїсь нагоди: "Це мене обурює", Франко відповів так: "Від коли Вас, Трильовський, знаю, то ви все на щось обурюєтесь!" І це була дуже влучна заввага. Мене завжди обурювала кривда і неправда, так супроти одиниць, як і супроти цілого мого народу.

Наша робота, як українських радикалів, ішла в 90-х роках в напрямі національного і клясового освідомлення наших селянських мас і визволення їх з підо впливів дуже консервативного греко-католицького духовенства. Воно прямо гальмувало розвій могучих сил, які в тих масах дрімали! Водночас те духовенство не хотіло виконувати навіть такої легкої економічної роботи, яку йому запропонував "білий крук" поміж духовними, своєрідний національний фанатик о. Данило Тянячкевич, у формі "Пожичкових кас", на зразок "Закомарської правди" ще в 70-х роках.

Моя політична і просвітня праця між нашим народом датується головню від зорганізування української Радикальної партії в 1890 році.

Про прочитанні "Кобзаря" моє "козакофільство" проявилось під час моїх хлоп'ячих років в рисунанні і

малюванні завзятух козаків... нашу історію пізнав я між іншим, прочитавши драму Костомарова "Переяславська ніч", а далі — книжку Ст. Качали "Політика поляку взгледем Русі", Юліана Бачинського "Україна Ирредента", а простудіювавши історію польських повстань, прийшов я до переконання, що й українці мусять боротися за визволення своєї батьківщини. В тій цілі мусимо себе й військово організувати. А не треба забувати того, що й конгрес українських радикалів в 1895 році ухвалив, що здійснення всіх соціалістичних ідеалів можливе лише при політичній самостійності українського народу. Очевидно, що я гаряче підпер ту думку на конгресі.

Щодо відновлення історичної традиції, то цим разом прийшла мені на поміч власна народна словесність, народні пісні, в яких часто згадується про "козака"... Тільки що в галицьких піснях був це звичайно любчик якоїсь чорнобривої дівчини Дзюби, чи як там вона звалася. А що то Дзюба чогось плакала почувши козацьку пісню, то козак дав їй ту сумнівну потіху, щоб плакала аж тоді, як він поїде на "Вкраїну"...

Я рішився основувати пожарно-гімнастичні товариства і назвати їх "Січами" своєю практичною роботою — пожарництвом, справді корисною для селянства, бо, рятуючи його на випадок пожежі, мали зискати його симпатію, а знову масові руханкові вправи, так звані вільні як теж топірцями і списами, а далі масові походи, мусіли зацікавити селянську молодь обох статей як і молодших господарів.

Для відновлення історичної традиції надавалися назви поодиноких членів старшини товариства. На чолі "Січи" стояв кошовий, його заступником був осавул, а далі — писар, скарбник, обозний і чотирьох четарів. Ту останню назву взяв я від сербського слова "чета".

Дуже притягали селян до "Січей" відзнаки тих товариств. Були це кольорові ленти, не стрічки, як дехто

собі думас, що їх носили через праве плече на лівий клуб. Лента звичайного рядового члена "Січі" була темно-червона /малинова/, 10 цм широка. Ленти членів старшини були так само широкі, тільки кошового і хорунжого мали 12 цм ширини.

Лента кошового була синьо-жовта, осавула — синя, а по її боках жовті, півтора сантиметра широкі паски. Лента писаря — синьо-червона, скарбника — жовто-червона, обозного — зелено-червона, четарів — червона з півтора сантиметровими пасками по боках. Ті паски були в першого четаря — сині, у другого — зелені, у третього — жовті, у четвертого — чорні. Лента хорунжого — синьо-жовто-синя, сурмача і барабанщика — чорна з червоними пасками по боках. На хорунжого вибирали звичайно високого сильного молодця, бо й хоругв була досить велика і тяжка. Хорунжий, сурмач і барабанщик не належали до старшин.

Якщо треба було ад'ютантів (прибічників), мали вони сині ленти. Всі ленти були з гарної міцної вовни, а на них був вишитий напис жовтою волічкою: "Січ" в ... (назва села або міста). Кожний "січовик" мав дерев'яний топірець, кожна "Січ" мала обов'язково придержуватися народної ноші свого села. На капелюсі або шапці кожний "січовик" повинен був мати червоне перо, припняте січовою металевою зорею.

Мала вона вісім кінців, по її середині дві руки держали серп, символ селянських робочих рук. Побіч серпа були в метали витиснені букви Р.П. (Радикальна партія), бо спершу "Січі" мали зовсім радикальний характер. Коли ж пізніше і в не радикальних повітах оснувались "Січі", змінено ті букви на У.С.С., тобто Український Січовий Союз.

Кожна "Січ" мала мати свій прапор, печатку. Прапор був малинового кольору на 3,5 метровому держаку. Вверху держак мав бути загострений (помальований "золотушкою" або оббитий бляхою). Зразу за загостренням прив'язувалися дві ленти: одна синя, друга

жовта, а опісля малинове полотнище довжиною 2 м і шириною 1,2 м.

На одній стороні полотнища мав бути намальований хто-небудь із героїв, ватажків Запорізької Січі, або Шевченко, Драгоманов, Франко. Над портретом мав бути напис: "СІЧ" в ... (назва населеного пункту), а внизу під портретом напис: "В єдності сила — в силі перемога".

На другому боці намальована восьмигранна зоря.

Печатка мала бути кругла, на ній по краях мало бути написано: "Товариство "Січ" в ... " По середині з'єднані дві руки, як на восьмигранній зорі.⁸

Першу "Січ" я старався оснувати зимою 1899 на 1900-й рік в селі Усте над Прутом, причому помагав мені тамошній молодий селянин Дмитро Солянич ... Первочини Січового руху — це час, коли я проживав на селі в мого батька Йосипа, який був греко-католицьким парохом в селі Будилів, Снятинського повіту, що сусідувало із згаданим Устем. Заїхав я туди ще в 1898 році і вчився там до адвокатського іспиту. Майже кожної неділі приїжджала по мене селянська підвода з якогось села Снятинщини і забирала на загальні збори тамошньої читальні.

Статут першої "Січі" в Устю над Прутом Галицьке намісництво не прийняло довідома тому, що один з параграфів статуту зазначував право членів товариства носити відзнаки, тобто ленти ... На це Намісництво вимагало окремого дозволу. Отже, треба було вносити ще окреме подання з докладним описом тих відзнак. З того я зрозумів, що Намісництво взагалі не дозволить на вживання таких відзнак.¹⁰

Я вніс отже нові статuti, цим разом для "Січі" в селі Завале, також повіту Снятин, одначе вже без постанови щодо відзнак. Масовим ношенням січових лент, ось так силою самого факту, я хотів вибороти "Січам" їхнє право.

Село Завалє лежить недалеко містечка Снятин, там, де Черемош вливається до Прута. Навіть своїм положенням воно надавалося, щоб якраз тут оснувати новітню "Січ".

Загальні, тобто основуючі збори першої "Січі" відбулися дня 5 травня 1900 р., а першим її кошовим став Неделко, якого ім'я, на жаль, призабув. Перед цим, 21 квітня 1900 року в чернівецькій газеті "Буковина" було вміщено невеликий допис під назвою "Перша "Січ" у Галичині", підписаний тимчасовим кошовим Миколою Неделком і тимчасовим осавулою Михайлом Одинським. Вони писали, що: "село наше є козацькою осадою і лежить в куті між Черемошем і Прутом, тож і недивно, що ми забагли у нім заложити новий козацький кіш. Наше товариство має на цілі плеканє тілесних вправ, а передовсім оборони від огню. Перша "Чорна Рада" (збори) відбудеся 6 мая с. р. о 2 годині по полудни, і запрошуємо на неї всіх селян і прихильників хлопської справи як з галицкої, так і з буковинської сторони. Спішіть, отже, браття, а особливо ви, молодці-легіні, щоби причинитися до звеличання нашого товариства. Маємо надію, що, побачивши нашу охорону і наші вправи під нашою рідною командою, наберете і ви охоти до закладання нових кошів. Здорові були".

Як уже вище було згадано д-ром Кирилом Трильовським, "Чорна Рада" відбулася не 6 травня, а з певних причин 5 травня 1900 року.

Статут "Січі" мав одну дуже важливу постанову: "Членом "Січі" може бути кожний Українець (кожна Українка) світського стану".

Це було щось цілком нове і переломове у практиці українських товариств у Галичині. Духовенство у тих товариствах грало дуже важливу роль, не так своєю практичною роботою, як радше своїми впливами, зокрема, у всіх центральних організаціях, чого духовенство дуже пильнувало. Одначе, хоча до роботи на низах воно не дуже

рвалося, то все ж таки старалося захоплювати у свої руки провід в народних читальнях. Звичайно такі читальні не проявляли жадного знаку життя, бо або священик їхав в неділю пополудні в гості до сусіднього пароха, або приймав у гості в себе вдома ... А ще й в тому часі наше духовенство було перейняте аристократичним духом, що не дозволяв йому брататися зі своїми парохіянами ... Це був прямо виїмок такий, що о.Володимир Озаркевич, брат Наталії Кобринської, парох в Сільці коло Єзуполя, який сам вголос перечитав в тамошній читальні всі томи "Історії Хмельницького", і Костомарова.

Коли ж отець-голова справами читальні не дуже турбувався, то за його прикладом ішли й другі члени управи, отже, читальня існувала тільки на папері. Якщо ж в деяких селах було інакше і місцевий священик заходив до читальні, то які ж там панували відносини? Отже, як лиш отець-голова ввійшов до читальні і привітав приявних Христовим іменем, то всі вставали з місць і по черзі цілували його в руку ... Така була загальна практика і я ніколи не чув, щоб десь було інакше. Це були цілком протидемократичні нориви і нічого дивного, що члени читальні й душевно цілком підлягали впливам священника, чи був він русофілом (кацапом) чи угодовцем.

Українські радикали, ученики Драгоманова, старалися виховати наших селян в демократичнім, поступовім і протиклерикальнім дусі. Вони вчили їх самостійно думати і діяти, і тому я, як завзятий драгоманівець, подбав за таку постанову в Січовім статуті, який хоронив би ті товариства від клерикального впливу. Очевидно, що це дуже обурило не тільки духовних, але й многих світських українців, які стояли під їх впливом.

Ще перед оснуванням першої "Січі" я вже 16 років працював між нашим народом, і як референт брав участь в десятках зборів і віч, отже з власної обсервації переконався, якою жахливою перешкодою в освідомленні нашого народу є якраз клерикалізм (священництво).

Треба було також боротися проти так званого антимілітаристичного комплексу в народі, треба було старатися відновити старі козацькі визвольні традиції, вивчити народ найголовніших військових вправ... Бо подібну військову науку діставали наші молодці вже в австрійській армії, йшло, отже, про те, що командну термінологію "Січей" можна було заціпити всьому народові.

Прикладом антимілітаристичної закомплексованості нашого народу є пісня, яку співали рекрути-новобранці:

"Карабіне станиславський,
Згубив'єсь ми душу,
Сім літ сми си від ті, ховав.
Носити ті мушу.
Сім літ смиси від ті ховав,
Тими облазами.
Не міг я си віховати
Поміж ворогами.

Не можна забувати й на те, що в австрійському війську існувала кара: щосуботи били буками "провинників"...

У Відні була так звана "кавалерікасерне" і на її третьому "гофі" (подвір'ю) кожної суботи відбувалася така "екзекуція" над тими, які чимсь провинилися супроти військової дисципліни. Навіть була команда: "банк геравс, шток геравс!" ("давай лавку і бук!"). Кару буків знесено "офіційно" около 1861 року, але вояків били опісля і без буків. Як посол до Віденського парламенту, мав я багато роботи, заки зніс ті знущання при 24-ім полку піхоти і при 36-ім полку крайової оборони в Коломиї.

Отже, й не дивно, що наш народ не любив війська, мав зовсім зрозумілий "антимілітаристичний комплекс". Мені залежало на тому, щоб народ полюбив військові справи не з приязни до Австрії, але з уваги на далеке майбутнє...

Очевидно, що знаючи австрійсько-польську цензуру, треба було визвольні цілі "Січі" відповідно замаскувати. І тому в її статуті є мова тільки про пожарництво і

гімнастичні вправи. З нагоди оснування першої "Січі" в Завалю я уложив пісню "Про "Січ" славну – Запороже..."

Про "Січ" славну – Запороже
Співав батько наш Тарас,
А ми тепер заложили
Над Черемшем "Січ" у нас.
Хоч упала "Січ" Дніпрова
Й веселяться вороги,
То ми тепер над Черемшем
Кіш козацький завели.
Нехай знають вороженьки,
Що козацький дух не вмер,
Що як давно процвітав він,
Так цвите він і тепер.
Шуми ж, бистрий Черемоше,
Неси вістку нічтю й днем,
Що ми хочем поборотись
Із неправдою й вогнем.
І ти шуми, синий Пруте,
Нехай знають браття всі,
Що ми поміч найти можем
Лиш в козацькому коші.
Тож єднаймося нині, браття,
Заведім життя нове,
Нехай росте і кріпшає
Товариство Січове!
А що батькам не удалось,
Ми довершим залюбки,
Впаде ворог, коли грянуть
Радикали – козаки!

Хто прочитає цю пісню, хіба не матиме жадних сумнівів, про що мені йшло. Це зрозуміли також січові поети, автори цілої низки січових пісень, а головно гаряча приятелька Січового руху і велика українська поетка Віра Лебедова (Константина Малицька).

Одну з своїх найкращих січових пісень закінчила вона ось такими словами:

Сильні тілом, завзятуші духом,
Викуємо плем'я молоде,
Що не впаде під катів обухом
І на службу зраді не піде!
Розіб'є кайдани, відворожить тьму,
Верне Україні свободу!

Багато поетів свою творчість присвятили січовому руху. Честь їм і хвала!"

Практичні завдання "Січі"²⁰

(із рекомендацій К.Трильовського)

Січі по селах і містечках – це протипожежні і руханкові товариства. "Січі" по більших містах – головно руханкові товариства. "Січ" має поширювати серед нас громадське (соціяльне) почуття, обов'язок товариської взаємодопомоги, обов'язок рятувати своїх людей від пожежі.

Руханка – немаловажна справа. Деякі наші селяни кажуть: "Я цілий тиждень "нарухався" на роботі, то ж у неділю спочити хочу!" А це неправильне становище, бо й німецькі чи чеські робітники мусять працювати, а гляньте на те, як тисячі їх вечерами вправляють у своїх руханкових товариствах, чи у неділю на площах різні спортові ігри, або прогулянки, мандрівки влаштовують.

"Січ" має вести освітну й культурну працю. Вона мусить дбати про те, щоб всі члени були грамотними, письменними людьми. Тому веде курс для неграмотних, передплачує часописи, купує книжки для своєї бібліотеки, дає театральні вистави, закладає свій хор й оркестру. Для дітей – "Молода Січ", що нею опікується хтось зі старшини "Січі".

"Січ" бореться з пиятством і картярством. Бо пияк і картяр – нещасні люди, невірники своїх налогів, що

марнують важко зароблений гріш і своєю поведінкою деморалізують інших.

"Січ" ширить кооперативну ідею, пам'ятаючи, що "грумада – великий чоловік", що тільки в єдності і співпраці треба шукати ратунку з нужди. Тому "Січовик" помагає основувати кооперативні крамниці, каси, молочарні і т. п.

(Стаття написана під криптонімом П. С. в календарі "Грумада" у Львові в 1906 році)

Викладки для народа із календаря "Отаман" на 1905 рік²¹

Образи до хоругов січових, а то знак січовий і оден портрет дістати мож у маляра Ярослава Пстрака в Коломиї, ул. Фарбярська, ч. 1 (перший дім за Білоусом). При замовленню платиться 10 кор., при відібранню решту т.є. 10 кор. Замовляти треба на два тижні наперед.

Радикальні капелюхи чорні, дуже гарні, з широкими крисами, мож набути в склепі с. Ельстера в Коломиї (ріг ринку і ул. Костюшка) по 1злр. 50кр. без пересилки поштової. Ті капелюхи повинні купувати люде лише з сих сіл, де не носять таких визначних тамошних капелюхів, що відріжняють сих людей від людей з других сіл. І так н. пр. гуцули не повинні носити сих капелюхів, бо мають свої з загненими крисами. Там, де носять звичайні чорні капелюхи, там, отже, повинно ся заводити сі радикальні капелюхи! Спроваджувати по 10 на раз, бо тоді почта виїде дешевше. У тім склепі мож дістати також червоних гарних пер до сих капелюхів в ціні 15 до 35 кр.

– Як красити пера начервоно? До 2 літрів окропу всипаєся мішочок фарби червоної, яку можна дістати в складі фарб за 12 сотиків. Помішавши фарбу, вкладається до неї пера і вариться через 10 хвиль. Коли остине, виймається пера, сушиться і поправляється, коли помнялися. До радикальних капелюхів вибирати великі білі прості пера, та їх так закрасити, як вище подано.

– Січові сигнали:

"Алярм" (вогонь)! "Походом похід!" "Направо гляди!"
"Застанови сикавку!" "Ставай в ряд!" "Спочинь!" "Наліво
гляди!" "Збір!" "Позір!" "Станути, стій!" "Сикавка в рух!"
"Розхід і марш на трубку!"

* * *

Які завдання стояли перед створеними "Січами", хочу
познайомити читачів із статтею "Як провадити Січ", яка
була надрукована в календарі "Отаман" (1905 рік).

(Мовою оригіналу).²²

"Січ" потребує до свого розвою одного: руху. Єсть се
вже значна річ, що так чоловік, як і якесь товариство, не
може стояти на місци в своїм розвою; або іде наперед
(розвивається, поступає), або іде взад. Тому то і січовики,
а особливо старшина січова повинна собі запам'ятати,
що "Січ" може або іти наперед, або вертати ся взад, а
радше завмирати, розпадатися. Коли ж она піде наперед,
то буде гуртувати коло себе чим раз більше людей.

Тоді, коли буде у ній рух, жите, і осе повинна всіма
силами старати ся так старшина, як і взагалі січовики.
Статути "Січи" дають багато простору до єї розвою, і тому
треба лише уміти користати з тих статутів. Не досить
гучно-бучно устроїти відкрите "Січи", але також треба
уміти єї повести. Най собі люде не гадають, що "Січ" за
одним замахом попереминює своїх членів на ангелів, та й
викоринить всю неправду в селі. То так відразу не йде,
але треба витривалої праці і завзяття, щоби потім за рік
на зборах можна було похвалитись відповідними успіхами.

Отже, головна річ: рух, а в тім русі ріжнородність.
Коли би діяльність "Січи" лиш в сім мала лежати, що члени
сходили би ся щонеділі і сьвята до коша тай там слухали
би цілими годинами, як хтось на голос читає якусь книжку,
то се би їм вскорі переїлося. Ось, наприклад, має бути
питане, потім громадний сьпів, потім підуть всі члени

дійснi на сiчовий майдан на вправи гiмнастичнi, або пожарничi потiм вернуть знову до коша, щоби напити ся чаю чи українського квасу, таї дружно побалакати та засьпiвати. Впрочiм не можуть знову кождої недiлi бути вправи. Для молодежи повинна бути забава з танцями, однакo ж i тодi чи то в часi перерви, чи по танцях, або перед ними не повинно обiйтися без вправ (так у хлопцiв так i дiвчат), хоча би лиш коротких, коли погода на се дозволяє.

Надто щонедiлi повинен писар випожичувати членам книжки з бiблiотеки товариства, а при тiм уважати, щоби члени довго їх не держали у себе та шанували їх. Найлiпше дати оправити кожду книжку, а меншi по кiлька разом в сiре парусне мiцне полотно. Хто береся до читання книжки – най обмие руки, а при читаню карток не загинає i не смарує.

Є се дуже важна рiч, особенно в зимi, щоби в кожнiй "Сiчи" завести в осiннiй та зимовiй порi науку для анальфаетiв то є для тих, дорослих людей, що не вмiють читати i писати. Треба лише вже раз зiрвати з тою чисто рускою безличною брехнею, що: де то вже менi вчитися, я вже застарий до того! Як же страшно той поганий руский викрут шкодить нашому розвоеви. Се пiдла лож. Противно, власне дитинi, що єї думки десь за воронами та за птахами в дуплах лiтають – тяжко вчитись, а не старому. Ану най би перед такого старигана поставив 32 людей у ряд, чи не вивчив би ся вiн до 2 годин, як котрий зове ся, i то на iм'я i прiзвище. I вiн не має навчитись назв тих нужденних 32 букв, що лиш по одному пореклi мають.

Тому проч з викрутами, але чи кошовий чи нi, бери ся до науки. До доброго встиду нема. Найлучше учитись з движимої (рухомої) азбуки. Пишiть за нею до п. Василя Равлюка, урядника краєвого видiлу у Львовi (ся адреса вистарчить).

Коли потреба "Сiчи" iнструктора до вправ пожарних i гiмнастичних, то вiднесiть ся до сiчевого комiтету на

руки д-ра К.Трильовського в Коломиї. А треба при вправах пам'ятати, що кожда "Січ" мусить уміти бодай з п'ять таких, котрих усі "Січи" учаться, так щоби могла брати чинну участь в повітових чи загальних січових Святах. Книжки до таких вправ дуже дорогі, тай тяжко з ними дати собі раду, тому треба користати з інструкторів.

Тут зауважаєм, що вправи чи то маршові, чи гімнастичні та пожарничі, виконувані на означенім до того січовім майдані, не потребують бути зголошувані до староства. Зато на похід в рядах з коша на місце вправ чи фестину і назад потреба позволення староства.

Кожда "Січ" повинна щороку устроїти бодай два фестини, бодай два театральні представлення, та бодай двос вечерниць, а то в честь Шевченка та Драгоманова. Так на одні, як і другі, треба запрошувати всі окресні "Січи", та другі товариства і громади, а так само на загальні збори, котрі усе в поданнях до староства треба зголошувати яко "публичні", так як се в "Характернику" стоїть. Крайна ганьба устроювати збори "покутні", про котрих навіть люде у власнім селі не знають. Як парада то парада, а чужі гості і самі заохочують ся до січової роботи, і місцевих членів ободрюють. На стріляне з моздірів не треба ніякого позволення, але мусить се діятись далеко від будинків, з осторожностей та мусять сим поводити умілі люде, отже війскові, а передовсім канонери. На загальних зборах можуть забирати голос лише члени, або ті гості, що їх старшина чи основателі осібно (найліпше письменно) на збори запросити. Але збори мусять бути зголошені яко "публичні".

Жите у "Січах" піддержують найбільше представлення театральні, до яких наші люде мають дуже велику охоту. До того треба частих проб, отже учасники сходяться, цікавляться і так оживляесь незвичайно рух в товаристві. Але треба уважати, які штуки вибирати до граня. Отже ніколи такі дурниці як "Перший горальник" або твори

Луцика. На перший раз най іде "Знімчений Юрко", а потім "Лихий день", "Тато на заручинах", "Сельські аристократи", "Наталка-Полтавка", "Украдене щастє", "Учитель" і т. п. Поради щодо того будемо подавати в "Н.Громадскім Голосі", в "Зорі", в видавництвах "Народних Спілок" та дальших січових календарях. Представленє треба зголосити на 4 дні перед тим в старостві, подаючи яким рескриптом намісництво дозволило грати тоту штуку, або залучаючи довід (н. пр. афіш), що тоту штуку grano в Кракові або у Львові, на Буковині, в Чернівцях.

Видавці таких творів повинні про се зараз на вступі давати поученє.

Урядженє фестину, если на нїм не буде ані промов, ані декламацій та осьпівів, не має бути властиво зголошенє, і н. пр. староство в Станиславові цілком сего не жадає. Та для сьвятого спокою лучше донести на 4 дні перед тим та подати програму.

Кожда "Січ" повинна безусловно брати участь в зборах, фестинах і т. д. "Січей" сусідніх (бодай в домовленім окрузі), а надто в сьвятах січових, повітових та загальних, в народних ювілеях, а по можности, і в з'їздах радикальних. Чейже не велика річ вислати товариству раз на рік двох делегатів до Львова (Звичайно на сьв. Михайла).

Отсе подали ми пару заміток, як вести "Січи". Найважніша річ: рух. До сего обов'язана старшина, але на се нема що спускатися. Коли млавий кошовий, то най робить осавула, а хоч би четар, або й звичайний "козак". А як таки ціла старшина млава, то скликати збори та вибрати нову. Не чекати аж ціле товариство розлетиться на всі чотири вітри.

Старшина вибираєсь для громадської роботи, а не для паради. А як она не потрібна, то прич з нею.

При вправах, а особливо при публичних виступах, треба на се налягати, щоби всі члени були однако убрані.

Особенно погано виглядає, коли є між членами "інтелігент", а машерує в своїй "панській" ноші. Се просто сором. Коли встидаєшся сардака, то не лізь межі мужиків, і не приймай уряду у "Січи" (бо так звичайно буває).

Про січові вправи будемо стало писати в "Н. Громадскім Голосі". Тому кождий січовик, а вже безусловно кожда "Січ", чи на Буковині, чи в Галичині повинна предплачувати сю газету. — А поки що:

Здорові були хлопці-молодці!

Кирило Т.

Так як січовикам було заборонено, згідно статуту, вживати алкогольні напитки, то д-р Кирило Трильовський в цьому ж календарі "Отаман" на ст. 195 дає рекомендацію, як виготовити квас для січовиків /мовою оригіналу/:

"Бересья 10 літрів води, розпускаєсья в ній 1 кілограм цукру і заварюєсь. По остудженю витискаєсья до того сок з 5 або 6 цитрин (зерно викидаєсья), додаєсь зо 10 сотиків великих чорних родзинків і зо 1 сотик дріжджей. Всьо то вимішуєсь, накриваєсья і лишаєсья на 24 години, потім стягаєсь у пляшки, закорковуєсья і кладе в холодне місце.

Є се славний і дуже відсвіжуючий напій! Сей напій повинна завести кожда "Січ", а особливо здорово уживати їх при забаві з танцями, тільки треба перед питем троха відпочити та охолонуті".²³

В цім же календарі "Отаман" на ст. 213-215 поміщені такі досить оригінальні об'яви (знову ж таки мовою оригіналу):

"20 червня 1905 року припадає 10-літня річниця смерти нашого великого учителя Михайла Драгоманова. Кожда "Січ" повинна устроїти в тім часі декляматорско-музыкальні вечерниці в его пам'ять, з відповідним викладом про его жите і значіне для руско-українского народа!"²⁴

"Позір "Січи"!!! Збирайтесья до Львова! На коли? На рік 1914! А на що? На 100-літній ювілей уродин Тараса Шевченка!

Чи сего дожиємо, чи ні — се вже не наша річ, але на се свято збиратися мусим вже тепер. Вже тепер мусим робити приготування до того, щоби на сім ювілею явилось бодай 25 тисяч хлопів-січовиків. То не вистане вислати "депутатії", "делегатів". То мусить кождей, хто живе тоді явитися у Львові, а вже передовсім кождей Січовик. До того часу повинно би вже бути бодай 1000 "Січей" в Галичині і на Буковині, отже легко і 100 тисяч самих січовиків могло би явитися. Та ми числім тимчасом лише на 25000, щобисьмо потім не завелися.

А як же маєм готуватися до того великого свята? Отсе найважнійша річ у тому — гроші. Найже кождей січовик складає на ту ціль по 1 короні піврічно на руки своєї старшини, а старшина най старає ся оснувати у своїй громаді "Народну Спілку" тай касу при ній. Ті корони складані що пів року підуть до тої каси, а кождей Січовик дістане членську книжку, в котрій его вкладки будуть записуватися. До тої вкладки буде дописуватися процент, а з самих вкладок повстане капітал, котрий буде уживати ся на позичку для членів. В той спосіб дуже легко накладаєть ся достаточний фонд, потрібний на дорогу, а заразом повстане в громаді каса позичкова і то в наших хлопських руках. Лише не фільозофувати багато, а брати ся до діла. Декотрі "Січи" в Богородчаньскім повіті уже взяли ся до сего. Нехай — же і другі "Січі" підуть сею дорогою, а щодо буковинських, то они най закладають райфайзенки де ще нема і до них дають свої "ювілейні" вкладки.

Ану, братчики, до діла!
Д-р К. Тр." ²⁵

★ ★ ★

Кілька статей, оповідок і об'яв я виписав з календаря "Отаман" на 1905 р, який видавав у Коломиї д-р Кирило Трільовський спеціально, щоб читачі могли зрозуміти суть

створення цих організацій за часів правління Австро-Угорської імперії. Яка велика підготовча робота проводилась до створення "Січей" і яка виховна робота проводилась вже у створених "Січах".

* * *

Ось як описує у своїх спогадах святкування першого Січового свята в Коломиї 6 червня 1902 року д-р Кирило Трильовський /мовою оригіналу/:

"Руханкові вправи на цьому святі відбувалися на площі міського парку перед павільйоном, що його збудовано з нагоди гостини цісаря Франца-Йосифа в 1880 році.

"Січі" обов'язково мали придержуватися своєї народної ноші, і на це клав я дуже велику вагу.

Отже, такий січовий похід був наче показом народної ноші. Своєрідності, мальовничості додавали походові "Січей" ті виділи, які мали вправляти списами з синьо-жовтими прапорцями. Все ж таки найкращою прекрасою січового походу були прапори поодиноких "Січей" з портретами гетьманів і заслужених для народу людей. Пізніше повітові січові отамани мали дбати про те, щоби портрети на прапорах "Січей" їхніх повітів по змозі не повторялися і, таким чином, під час таких Січових свят давали наче перегляд нашої історії..."

* * *

Дня 5 травня 1900 року адвокат і діяч української радикальної партії др. Кирило Трильовський оснував в селі Завале, повіту Снятин, в Галичині руханково протипожежне товариство "Січ". Це історична дата і зародок могутнього масового руху молодії генерації українців колишньої австрійської займанщини.

"Др. Кирило Трильовський по фаху був адвокатом. Великий і завзятий поклонник ідей Драгоманова, Франка і Павлика, він ще замолоду у своїх студентських часах

взявся до громадської праці, організовуючи тайні студентські гуртки, в яких ширить національну свідомість і тим самим ставить спротив польським впливам, що старалися винародовлювати шкільну молодь.

По скінчення своїх студій, як адвокат, він поширив свою працю у галицьких селах, основуючи просвітні товариства і кооперативи. При виборах до Віденського парламенту 1907 році вибрали його своїм послом два галицькі виборчі округи, а в 1913 році стає теж послом до галицького сейму".

Правда, вже перд оснуванням "Січі" були у Галичині українські спортово руханкові товариства "Сокіл" /від 1894 року/ основані за польським і чеським зразком, але вони обмежувались головне на інтелігенцію по містах, не охопили українського селянства, були мало поширені в селах, для яких вони були чужі і не зрозумілі".

"Січі", нав'язуючи до національної історичної традиції славної козацької січі, були зрозумілі для душі народу, а головне молодшої генерації українського селянства. Вони вчили і виховували цю молодь ідейно і практично до боротьби за волю України, гартували її духа та приготувляли її до змагань, які незабаром мали прийти і в яких січова ідея і її носії мали відіграти і відіграли рішачуючу ролю.

Ідейно і морально "Січі" мали перебороти і перебороли неабиякі труднощі і перепони.

Стара традиція козацької боротьби за волю України жила в історії, у піснях, але на практиці вона в житті, в політиці українців забувалася. Чужий окупант пильно беріг, щоб вона не віджила і не вкорінилася в українському народі.

Провідні діячі українського народу займалися елементарною освітою народу /"Просвіта"/, українською наукою, як легітимацією української культурної зрілості /"Наукове Товариство" ім. Т.Г.Шевченка"/, економічною

працею /кооперація/, а в політиці обороною українців перед наступом поляків і внутрішнім ворогом-москвофільством. Українська молодь мусила йти до австрійського війська, якого старшини німці, поляки, мадяри, чехи були чужі їй духом, а часто й ворожо до неї наставлені. Австрійський уряд не раз здушував військом селянські і робітничі страйки. Юрій Федькович (сам активний старшина австрійського війська), Ольга Кобилянська і інші письменники описували в своїх творах знущання і поневірку нашої молоді в тому ж війську. Що ж, отже, дивного було, що наша молодь була вороже настроєна до війська?!

Переламати ті антиімперіалістичні настрої серед народу, ідейно згуртувати українську молодь для скріплення тодішньої боротьби з австрійсько-польським окупантом і приготувати її для майбутньої боротьби за волю України - ось такі завдання поставив перед собою ініціатор й організатор "Січі" д-р Кирило Трильовський!

В "Січах" найшлося все ідейне й активне молоде покоління? воно привчалось там не тільки карности, у "Січах" воскресали давнє козацьке: завзяття, посвята, клич "Один за всіх, всі за одного!"... В "Січах" панував не тільки дух давного козацтва але й зрозуміння тодішнього на грані двох сторіч, духа нуртуючих соціальних струй, закріплення українського народоправства!

Не слід забувати, що в часі перед оснуванням "Січі" демократичний дух серед української галицько-волинської суспільності був ще дуже слабо розвинений. Нормальним явищем було, що все призначувалось згори. В "Січах" від самого початку панував повністю демократичний дух, кожного члена старшини не тільки формально вибирали, але перед вибором всі члени товариства перевіряли, чи він насправді надається до виконання своїх обов'язків.

"Січі" були справжнім зв'язком народної міліції, куди вищим навіть від типу швейцарської міліції! "Січі" вчили

до тепер ворогом заляканих українських селян і міщан, як також інтелігенцію справжньої демократії і берегли гасла, що воля народу - "супрема лекс" /найвищий закон/ ! Отже "Січі" не тільки пробудили до нового національного житття нащадків, ще недавних панщизняків-невільників, але й продовжували демократичні традиції славної "Запорозької Січі і козаччини!..."

Без "Січі" не було б ані УСС /Українських Січових Стрільців/, ані УГА /Української Галицької армії/, не було б і першого листопада 1918 року , ані Акту Злуки 22 січня 1919 року! Без "Січей" не було би того ідейного зв'язку воюючої Наддніпрянської і Наддністрянської України, який так виразно задокументовувався в часі нашої Національної Револуції і в часі наших визвольних змагань живою традицією, з якою ми ще живемо і з якою йдемо у майбутні змагання!

11 грудня 1962 року

Швейцарія

Антін Чернецький / мовою оригіналу/²⁶

* * *

(Дальше також всі статті, виписки будуть друкуватися мовою оригіналу)

Організація "Січей" в початках була неначе своєрідною конкуренцією до читалень "Просвіти", які при кінці 19 століття та в першій декаді 20 століття засівали масово покутські села, однак була основна різниця між цими двома організаційними системами масового членства. Ось що пише з цього приводу Константина Малицька в своїй статті "Про виховуюче значінє "Січей" в Календарі "Отаман" за 1905 рік:

"Донедавна ше ціла робота патріотів по селах обмежувалася на заснованю читалень. Їх вважано тими осередками, котрих при помочи "Просвіти" мало поплисти нове життя у заскорузлий народний організм. Але читальні,

при своїй будь-що будь гарній цілі, мали ту хибу, що притягали головне старших людей, а молодіж хоч і гуртовалася при них, та не находила тамки крім корму духового ще й чогось для своїх молодих сил. А, звісно, молодий розвиваючийся організм потребує також може ще й більше руху, забави. "Січ" якраз те дає, тим то і молодіж так радо горнеся до неї."²⁷

"І в чім лежить та могутча сила організації січових, що в них так радо і численно готуєси нарід? А могутча мусить бути ся сила, коли так страхаються єї вороги, коли всі щирі патріоти потирають сей рух, немов бачать в нім запоруку кращої долі народа, школу виховуючу нове сьміле поколіне кріпких новочасних запорожців, що піднесуть високо прапор народний і добудуть і волю, і славу, і честь в рідній країні.

І так воно і справді є. "Січи" побіч своєї гімнастично-пожарничої ціли, мають ще й значіне виховуюче, значить ся: вони виобразовують такі прикмети тіла і духа, котрі якраз потрібні людині, горожанам будучим борцям за справу народню"²⁸.

У "Січи" всі рівні, як рівними були колись славні козаки на Запорожжю — чи інтелігент чи мужик є лиш членом товариства: але всі безусловно мусять підчинитися приказам старших, бо без того не буде ладу і не буде успіху при пожежі, наколи кождий своїм розумом схоче поводитися. І в тім саме лежить велике значіне "Січей". Тут учиться кождий власну волю, власне "я" підчинити справі і добру загальному. Нашому рускому народови якраз ще дуже, а дуже не стає того духа єдности, позабуття личних інтересів там, де ходить о добро народне, а добро громадске. У нас ще так радо кождий вважає свою справу, хоч і як дрібну за найважнішу, а наколи лишень трохи єго особу в чім-небудь вразити та він вже чуєся покривдженим, вже усуваєся від громадської роботи, ба, навіть починає їй шкодити. А "Січ" якраз має навчити

послуху, як військо вчить субординації. Тільки що в війську вчать її примусом, не раз способами, котрих наші люде не дуже собі хвалять, а в наших "Січах" члени добровільно підчиняються постановам статута, добровільно стають слугами справи громадської. А почуте, що кождий з них член товариства, підносить Січовика у власних його очах, кождий більше зважає тепер на свої вчинки, на своє поведене, бо знає, що за діла одного відвічальне ціле товариство, як знову навпаки: слава і розвій товариства є славою і заслугою кождого з членів.

... А понад тим всім сяють великі спомини зі славної нашої бувальщини. В однім тім слові "Січ" звенить ціла історія завзятої борби віками поневолених. Стають перед очима душі великих героїв, що боролись про кращу долю — волю для рабів..."

В змаганнях за національну правду січовики не забували також про загально-людські ідеали, за ідею братерства всіх людей, якої не було б народности, віри, чи раси. Ці ідеали виводили з ідеї, що в пожарництві і несенні допомоги кожний січовик мав дати найбільше допомоги кожному в нещасті".²⁹

Дух "Січі"³⁰

Автор д-р Карло Коберський

Новочасний Січовий рух повстав на початку ХХ століття, як масовий зрив українського селянства, а згодом робітництва і міщанства. Всі вони тужили за якимсь виявом організованої карної сили.

"На господарським полі головна форма організації працюючих кляс є кооперація і професійні спілки, на політичнім полі — політичні партії, а на культурнім — школи, читальні, клуби і руханкові товариства.

З Січовим рухом зв'язувало особливо селянство свої визвольні надії, відколи пізнало, що йому ніхто не pomoже,

крім нього самого! Такий був завжди дух "Січі" — завзятий і повний віри у свою силу.

"Січі" були не тільки протипожежними або чисто руханковими товариствами. Вони завжди мали на увазі, передовсім, культурне, національне і класове виховання своїх членів на оборонців права людини.

"Січі" організовують громадську силу демократичного, працюючого українства на твердих засадах, на тих самих, на яких давним-давно наші батьки заложили свою першу оборону — Запорозьку "Січ".

Найголовніші засади "Січей" — це **громадськість, рівність і товариськість** (демократизм і республіканство). "Січовики" не даром називають один одного товаришами. Так називали себе вже старі запорожці, бо січова ідея визнає всіх людей рівними. Вона зголошує, що люди праці від плуга й молота, чи від верстату — всі вони сини України і всі повинні дружньо стати проти кривдників і гнобителів.

Думка про рівність людей не допускає ніяких утисків одних над другими: ані утисків національних, соціальних, культурних, ні релігійних.

"Січовик" думає, що всім належить однакове право до управління державою, краєм, повітом і громадою. Він відкидає всяку насильну диктатуру (команду) над людьми. Старшувати має лише той, кого на це призначить вибір громади, так, як це було в давній Запорозькій "Січі".

Така є головна січова ідея — думка. З тої головної ідеї випливає таке: "Січ" мусить єднати працюючих селян, робітників і дрібних міщан в одне товариство, де була б любов і рівність.

Друга засада є **соборність**. "Січ" є одна на всю широку Україну. "Гей, "Січ" — Мати, а великий Луг — Батько", — так співали давно козаки. Чи то під Бескидами, чи над Прип'яттю — річкою, чи над Дніпром, чи на Кубані, чи на Зеленому Клині, чи в Америці — скрізь українські працюючі люди мають єднатися у своє братство, щоби

була одна січова родина.

Ще перед війною галицькі "Січі" боролися в "кацапами" ("русофілами"), які хотіли навести на наш край нагайку батюшки-царя. Рівночасно боролися "Січі" зі шляхетськими й австрійсько-польським кривдництвом. Січовикові милі є всі Українці, незалежно від їхнього територіального походження та їхньої релігії. Січовик знає, що тільки праця і наука вирвуть нас з неволі.

Третя засада — це **моральність, чесність, пошана своєї і чужої гідности**. Січовик має поборювати рабську покірливість, хохлацьку нещирість, лаполізання й облудність.

Січовик шанує кожного, хто своєю працею добуває собі хліб. Одначе так само вимагає людської пошани і для себе. Він шанує кожного чоловіка, але з огидою відвертається від тих панів і непанів, які мають селянина і робітника заніщо.

Січовик, що походить з інтелігенції, ніколи не забуде, що його обов'язком є допомагати своєю наукою своїм менше освіченим братам.

Четверта засада — це **вільнодумність**. Так, як у громадських справах Січовик є демократом і республіканцем, бо не визнає ні царів, ні гетьманів, тільки вільно вибрану народню владу, так само в релігійній справі Січовик не визнає ніяких церковних князів, панів, ні інших верховодів. Він знає, що справа віри є справою сумління кожної людини: як собі хочеш, так собі вір, але не примушуй других вірити так, як тобі самому хочеться.

Січовик знає, що вже стара Запорозька "Січ" і старе козацтво зробили велику помилку тому, що змішали справу національну зі справою релігійною. Українці були православні і москалі теж були православні. Отже, Богдан Хмельницький думав, що православний цар захистить православну Україну перед католицькою Польщею, й тому став союзником Москви.

Що з того вийшло — знаємо. Москва загарбала всю Україну, завела кріпацтво таке саме, а може ще й гірше, як було за Польщі, і в кінці знищила українську автономію (самовладу - авт.) та зруйнувала й саму Запорозьку "Січ" в 1775 році. З цього бачимо, що церковна справа то є одне, а народня справа — друге. Січовик є проти всякої релігійної боротьби, бо в "Січі" зйдуться люди всякої віри, якщо вони демократи, республіканці, і хочуть працювати для добра працюючої кляси. Для церковників немає місця в "Січі", щоб не було того, що сталося зі старою Запорозькою "Січею".

"Січ" — це товариство світське і вільнодумне. Воно обов'язане ширити між своїми членами чисту, не фальшовану, світську науку і не допускати обрядової боротьби. Селяни і робітники мусять вчитися рішати свої справи самі своїм власним розумом".

Створення товариства "Спілка ощадности і позички"³⁵

(Мовою оригіналу)

Каси ощадности і каси позичкові служили селянам в часи їхньої кризи. Наприклад в часи посухи, неврожаю, були часи нещастя: вогні, урагани і ін. Держава не давала ніяких гарантій на відшкодування нанесених збитків селянським господарствам. Лише 9 квітня 1873 року був виданий цісарський патент (В. д. з. Ч 70) про створення спілок ощадности і позичок. Тобто доля селян була в їхніх руках.

Завдяки цісарському патенту і ініціативі, напевно, сільського вїта Миколи Угриня в селі Топорівцях діяла гмінна позичкова каса вже в 1880 р.

Про це йде мова в "Словнику Географічному королівства Польського" (м. Варшава, том XII, 1892р., ст. 400): "В селі Топорівці... каса позичкова гмінна з капіталом 1094 злр". Це був на той час великий капітал.

Як ми знаємо, пан Микола Угрин був війтом до 1905 року. Напевно, з позичковою касою щось сталося, бо отець Юліян Войнаровський продовжив цю справу в 1910 році.

Справа про реєстрацію товариства
“Спілка ощадности і позички” в с.Топорівці.

17/3 – 1910р.

Вписаня до реєстру для стоваришень
заробкових і господарських.

Місце осілости: Топорівці.

Вислів фірми: “Спілка ощадности і позичок в Топорівцях,
стоваришеня зареєстроване з необмеженою порукою”.

Дата статуту: 27 червня 1910 року.

Ціль і предмет підприємства: уділенє членам позички,
потрібної в господарстві, промислі і торговлі, як також
приймања і опроцентованя вкладок щадничих, в ціли
матеріяльного піднесення своїх членів врешті підпирання твореня
спілок зарібкових, та господарських стоваришень в окрузі
Спілки, іменно в громаді Топорівці.

Заряд: о. Юліян Войнаровський, парох в Топорівцях,
настоятель, Андрій Федорук, господар в Топорівцях, заступник
настоятеля, Николай Сливчук Танасія, Андрій Пішак Семена і
Василь Угрин Федора, господарі в Топорівцях. Члени.

Підпис фірми є важний, коли під штампілією (печаткою)
фірми підпишешся настоятель, взглядно єго заступник і один з
членів заряду.

Оден член спілки не може мати більше як 5 уділів по 10
корон – уділ можна вплатити або відразу або в ратах піврічно,
виносячих що найменше по 1 короні, однак вільно доповнити
уділ скорше і більшими ратами.

Оголошенє спілки уміщувані будуть на таблиці перед
будинком спілки через 14 днів.

Оголошенє загального збору членів має ся крім того подати
до відомости членів розісланєм обіжника. В случаю потреби

буде спілка поміщувати свої публичні оголошення в часописах для Спілок рільничих видавано Бюром Патронату.

Дата впису: 9 липня 1910 року.

Ц. К. окружний яко торг. Суд в Коломиї, Відділ 1, дня 9 липня 1910 р.

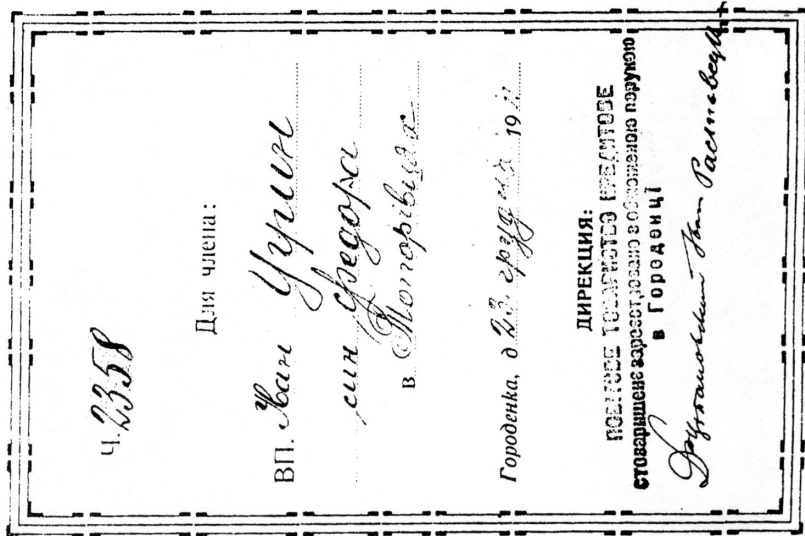
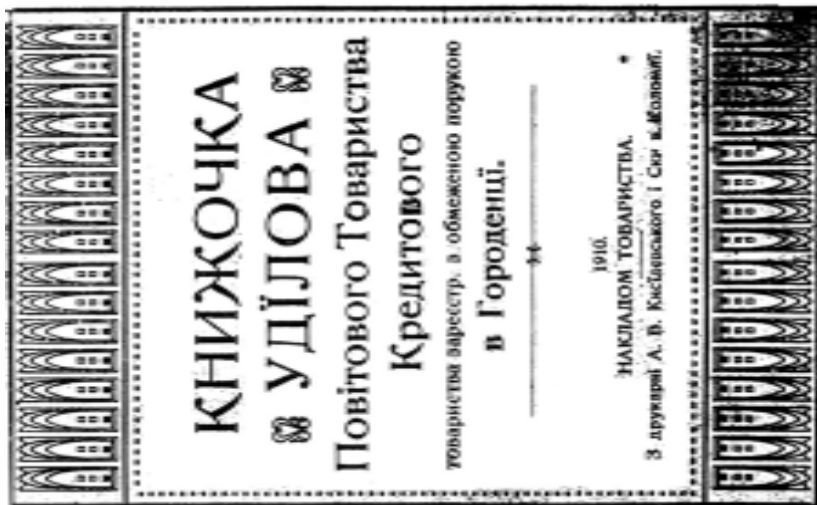
Підпис

Зареєстровано: Ц. К. Намісництво Галичини 18.7.1910
(Статут додається: додаток №5; скорочено)

Як бачимо одним із членів заряду товариства в селі є Василь Угрин, син Федора, а його рідний брат Іван Угрин Федора з невідомих сьогодні причин вступив в 1911 році в Повітове товариство кредитове з обмеженою порукою. Це видно із членської книжки (копія оригіналу додається), і виписки із статуту.

Маємо для порівняння в скороченому вигляді два статуту, які переслідували одну і ту ж мету: надавати кредит селянам і міщанам для розвою своїх господарств. Можно зробити ще й такий висновок: єдиної централізованої системи в позичкових і кредитових товариствах не було.

Який був капітал в касі, точно ніхто не знає. Відомо лише, що все перекреслила Перша світова війна. Гроші пропали, а якщо лишилися, то Польща виплатила їм за тисячу корон по одній або дві марки польською валютою. Польща, на перших порах своєї державности, випустила національну валюту — марки, які ходили в обігу тільки на території Галичини. Ця валюта була дуже не стійка, і скоро наступила інфляція. Марки ходили в обігу мільйонними купюрами. Тому всі позичкові каси не змогли відродитися і збанкрутували.

ВИТЯГ з СТАТУТУ.

§. 9.

Членів приймає Дирекція Товариства на основі їх заяви (декларації) приступлення.

Членом Товариства може бути кожда особа фізична чи правна, котра єсть способна до з'обовязань правних.

§. 10.

Приступаючий в члони Товариства єсть зобовязаний:

- а) підписати заяву (декларацію) приступлення,
- б) виплатити внесок в кваті 2 корон (§ 8. ст.),
- в) заявити в цілости водой один членський уділ, що вносить 20 корон, та виплатити найменше одну рату на заявлений уділ в кваті 5 корон (§. 11. ст.),
- г) рунити своїм уділом чи уділами за всі зобовязання Товариства з часу перед своїм приступленням чи після нього, наскільки чисті зиски і резервовий фонд не вистарчить на покриті можливих страт.

На случай ліквідації або конкурсу відлічає кождий член єще до подвійної висоти заявленого уділа чи уділів;

- д) безумисно пованувати ся всім приписам статута і всяким пізнішими постановам чи рішенням старшини (Дирекції та Наддирекцій Ради) і Загального Збору Товариства, поспирати його ціли та діла всіма силами і не ділати нічого насупереч тим постановам ні рішенням, як і нічого такого, що приносило би чи могло би принести матеріальну або моральну шкоду чи втрату для Товариства.

§. 11.

Вплата уділа 20 корон може послідувати вараз або частками (ратами), яких висоту і речинець влати приступаючий член заявить сам. Рати не можуть бути однак вишші чим 5 корон, а речинець влатування поодиноких рат не довшій чим 6 місяців.

Рати має член, платити, найдальше до кінця шестого місяця, числячи від дня влатченя попередньої рати, не пропускаячи ніякої рати і то аж до цілковитого влатченя квати уділів.

Хто влатить в трьох ратах і лишо заявив Дирекції слідуючої рати в зазначеній лінії не платити в тім случаю приймає ся, мов-би такий член зі Товариства вступив; одначе Дирекція може на основну просьбу члена продовжити речинець плати таких рат.

§. 12.

Кождий член, що відповів постановам і вдоволим обовязкам, внаслідуючим з §§. 9. і 10. ст., має право брати

в §. 78. цього в зареєстровані і підписані всіма
в 9. червня 1910. Р. 3. 2. 4. 78.

§. 18.

Добровільно вступити можна до цього товариства
згідно з усіма на статуті цього товариства (статут)
Статутарию, а до статуту додається згідно Статуту
закази всі права і звичаї його товариства.

§. 19.

- Першим від статуту товариства до статуту цього
1) коли цей статут буде зареєстрований у
2) коли цей статут буде зареєстрований у
3) коли до товариства вступити статуту товариства
4) коли до товариства вступити статуту товариства
5) коли до товариства вступити статуту товариства

§. 21.

Всіх членів товариства згідно §. 19. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

П Створення товариства "Просвіта"³²
ерший раз з листом звернулися із Городеньского
повітового віділу:

(Мовою оригіналу)

Світлий виділе!

В залученню пересилаємо подане до ц. к. Намісництва на
основанє Читальні в Топорівцях а рівнозначно переказом шлем
2 кор. 50 к. на стемплі до статутів і на поданє.

Городенка 8.07.1910 р.
За виділ філії Стрільчик.

Заява із села Топорівці³³

16.08.1910 р.
До високого ц. к. Намісництва у Львові

Андрій Федорук і прочі основателі в Топорівцях, в Городеньському повіті, доносять, що хотять, у себе заложити читальню “Просьвіти”.

Спис членів — основателів

Андрій Федорук, Василь Угрин, Ілько Ковблюк, Дмитро Угрин, Грицко Федорків, Василь Сливчук, Никола Угрин, Стефан Федорук, Андрій Пішак, Никола Федорук.

Повідомлено дня 22.08.1910 року

Федорук

(Статут додається. Скорочено. Додаток №6).

Топорівці — 27.09.1910р.

До Головного Виділу тов. “Просьвіта” у Львові

Письмо і друки, потрібні до створення Читальні “Просьвіта”. Ми від П.Т. Головного виділу одержали, за що складаємо подяку.

В порозумінню з філією в Городенці відбудуть ся перші загальні збори в нашім селі в неділю дня 9 жовтня б. р.

П.Т. Головний виділ посилаючи до нас друки написав, щоб повідомити єго о скликаню перших загальних зборів в нашім селі, а він вишле до нас дарові книжки.

Отже ми повідомляємо і заявляємо, що за дарові книжки, котрі нам П.Т. Головний виділ обіцявсь прислати, будемо дуже вдячні, бо ми як початкуючі, не маємо ще наразі фондів, щоб усе постарати.

Статут затверджений Намісництвом є вже в наших руках.

Остаємось з глибоким поважанням

Члени — основателі
читальні — “Просьвіта”

На руки Андрія Федорука в Топорівцях
почта Торговиця — Пільна, біля Городенки.

Товариство "Просьвіта" у Львові,
ринок ч. 10 ч. 2308

Спис

дарованих книжок Товариства "Просьвіта" у Львові,
для читальні "Просьвіта" в Топорівцях, пошта Торговиця-
Пільна, повіт Городенка.

Кн. ч. ч. 34,221-2, 257-258, 259, 264-5, 266-7, 277-8, 279,
281-2, 286, 287, 291-2, 293, 298, 299-300, 304-5, 306, 307, 310,
314, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 311-2, 334, 335-6,
337, 338, 341, 342-3, 344, 346, 348, 349, 350, 351, 352, історія
України-РУСИ (мала), Устав богослужень на р. 1910 із
великих днів.

Книжок 60 примірників вартости 19 кор. 87 сот.
Вислано на руки В. п. Андрія Федорука.

Львів, дня 30 вересня 1910 р.

Про діяльність товариства "Просьвіта" у Топорівцях в
архіві документи відсутні.

Створення "Товариства взаємного забезпеченя худоби"³⁴

Зметою одержання якісного і здорового м'яса худоби
від населення та з панських дворів, яке
використовувалось на місці, Галицький сейм прийняв
закон про створення в краю товариств взаємного
забезпечення здорової худоби. Малося на увазі, що хтось
мав би відповідати за щеплення і вакцинацію великої
рогатої худоби від заразних і інфекційних захворювань.
Ставилось питання, щоб забій худоби на м'ясо йшов тільки
через ці товариства (стоваришєня) і на державних забійних
пунктах. Тоді то і були побудовані майже в кожному повіті
забійні пункти. Через ці товариства приймалися шкіри
від загинувшої худоби.

Ці товариства діяли лише до Першої світової війни, а
потім розпалися.

(Мовою оригіналу)

До

Високого ц. к. Намісництва у Львові
Комітет основателів“Стоваришеня

Взаїмного обезпечення худоби в Топорівцях просить о
затвердження долученого статуту

(Статут додається. Скорочено.Додаток №8)

Високе ц. к. Намісництво!

На основі взірцевого статуту, ухваленого Соймом краєвим на засіданю дня 14 лютого 1912 р. а затвердженого ц. к. Міністерством внутрішніх справ рескриптом з дня 9 мая 1912 Ч. 44391, наміряють підписані зорганізувати Стіваришене (товариство) взаїмного обезпеченя худоби в Топорівцях.

Долучаючи десять примірників Статуту Стіваришеня, просимо Високе ц. к. Намісництво о ласкаве зізволене на утворене сего Стіваришеня і затверджене предложеного статуту по мисли уповноваженя ц. к. Міністерства внутрішніх справ з дня 9 мая 1912 Ч. 44391.

Вимагана до повстаня стіваришеня по мисли §. 28. статуту скільскість членів та штук худоби, як сьвідчить долучений виказ зголошень, є в спосіб вяжучий запоручена.

Затверджений статут зволить Високе ц. к. Намісництво переслати на руки Гол. Краєв. Заведеня реасекураційного обезпеченя худоби у Львові при Виділі краєвим.

Топорівці дня 24 мая 1914

Комітет основателів:

Юліан Войнаровський

Василь Грищук Танасія

Іван Мохорук Николи

Андрій Пішак Илька

Петро Пішак Романа

Іван Василик Ілаша

Дмитро Мохорук Івана

Стефан Василик Ілаша

Средства Финансирования Рязанского государственного
Университета «Классический Факультет»¹

2014

ИЗДАТЕЛЬСТВО «РИЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ»

14

в Рязани

.....

.....

.....

И.И. Иванов

Профессор кафедры

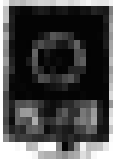
.....

.....

.....

.....

Ertrag d. v. Handwerks!

Handwritten text in the upper right section, possibly a list or report.

Handwritten header or title for the middle section.

Vertical handwritten text on the left side of the middle section.

Vertical handwritten text on the right side of the middle section.

Handwritten text on the left side of the bottom section.

Handwritten text at the bottom left, possibly a signature or address.

Handwritten text on the bottom right side.

U. k. Samostojstvo galicijske

№ 8.

3

Milica

Samostojstvo

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

Ustanovljena je pri ...

<p>NUMER 1977</p>	<p>Ustanovljena je pri ...</p>	<p>Ustanovljena je pri ...</p>
------------------------------	--------------------------------	--------------------------------

Створення Кружка Українського Педагогічного Товариства ім. Тараса Шевченка³⁶

Українське Педагогічне Товариство (УПТ) мало свій центр у Львові. Перший раз називалося Руське Педагогічне Товариство і було засноване 29 жовтня 1881 року у Львові. Видавало тижневик "Учитель", а від 1889 року – ще й "Дзвіночок" для дітей. Видавалися шкільні підручники для дітей і молоді на українській мові.

У 1912 році Руське Педагогічне Товариство переіменують в Українське Педагогічне Товариство імені Тараса Шевченка. Зв'язано це напевно з тим, що в той час розпочалась компанія по підготовці до святкування 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. В той час товариство дістало ще одну назву – "Рідна школа".

Особливу роль товариство "Рідна Школа" відіграло у період польської окупації. Приходилось захищати кожную школу, кожен предмет від зазіхань поляків, які спали і марили, що всі школи в Галичині перейшли на навчання польською мовою. Кожний день товариства "Рідна Школа" починався і кінчався обороною рідної школи.

Де батьки переживали за своїх дітей, де школа мала міцні устої цієї справи, там створювались такі товариства. Тому-то управитель школи Володимир Гумінілович разом із батьками і створили це товариство у селі.

Через кілька місяців розпочалася Перша світова війна, і товариство не заявило про себе.

(Мовою оригіналу)

До Високого ц. к. Намісництва у Львові

Члени Українського Педагогічного
Товариства в Топорівцях

повіт Городенка
на руки Володимира Гумініловича
повідомляють про заснованя
Кружка Українського
Педагогічного Товариства
ім. Тараса Шевченка

Високе ц. к. Намісництво!

Підписані члени Укр. Педагог.
Товариства засновують на під-
ставі арт. VII §. 18. статута
Кружок Укр. Педагог. Товариства
ім. Т. Шевченка в Топорівцях

Залучаючи п'ять примірників
статута, просимо прийняти се
до урядової відомости.

Топорівці дня 15. 02. 1914

Ч — 1623 / 14

На основі §. 18. статута Головна
Управа годить ся отсим на засно-
ванє Кружка
Українського Педагогічного
Товариства ім. Т. Шевченка
в Топорівцях, пов. Городенка
у Львові, дня 22 лютого 1914 р.

За Гол. Управу:

Голова

Секретар

підпис

підпис

Підписи основателів
Володимир Гумінілович
Онуфрій Угрин
Грицко Василик
Никола Волошин
Василь Сливчук
Савка Мохорук
Михайло Попович
Петро Деляр
Никола Угрин
Петро Мохорук
Василь Угрин
Грицко Федорків
Андрій Мохорук

(Статут подаємо у додатку 9)

Сільські війти солтиси і голови збірних громад

У цій розповіді піде мова про тодішніх керманичів нашого села. Різна доля була цих людей. Одним добре керувалось, другим важче. Одні керували в мирний час коли все було спокійно, другим прийшлося керувати в смутні воєнні роки. Були війти, які починали керувати при одних окупантах, а закінчували при інших.

Так, Грищук Танасій Михайлович почав управляти при австрійській владі, до Першої світової війни, потім управляв при російській владі, потім знову при австрійській владі.

Угрин Онуфрій Миколайович був назначений начальником громади села під час правління Західно-Української Народної Республіки, потім керував за румунської влади, скінчив при польській владі.

За австрійської влади Топорівці належали до Галицького намісництва у Львові спочатку належали до Тернопільського генерал-губернаторства, а потім — до Чернівецького генерал-губернаторства за польської окупації до Станиславського воеводства.

Згідно даних Йосифінської метрики, в 1790-х роках війтом села був Танасій Малик.

Майже 25 років війтував Угрин Микола Онуфрійович:

Угрин Микола Онуфрійович - 1880-1907 рр.

Угрин Дмитро Іванович - 1905-1908 рр.

Грищук Танасій Михайлович - 1908-1916 рр.

Грищук Микола Антонович - 1916-1917 рр.

Попович Олексій Іванович - 1916-1917 рр.

Грищук Танасій Михайлович - 1917-1917 рр.

Угрин Онуфрій Миколайович - 1918-1920 рр.

Ковблюк Василь Дмитрович - 1920-1922 рр.

Мохорук Василь Іванович - 1922-1924 рр.

Грищук Василь Танасійович - 1924-1930 рр.

Сопотик Іван Андрійович - 1930-1935 рр.

1935-1938рр. голова збірної Чернятинської громади

Сливчук Василь Дмитрович - 1935-1938 рр. солтис
Тофан Василь Андрійович - 1938-1939 рр. солтис

У 1932 році польська влада девчому змінила структуру місцевого самоуправління, створивши збірні громадські комітети. На наших теренах діяв Чернятинський збірний громадський комітет, куди входили села Чернятин, Глушків, Вербівці, Торговиця і Топорівці. Громадський комітет очолював голова, в селах солтис.

В 1935 році солтис села Топорівці Сопотик Іван Андрійович був призначений головою Чернятинського збірного громадського комітету. Керував до 1938 року.

Є відомості, що житель села Угрин Василь Іванович перед приходом радянської влади в 1939 році був головою Тишківського збірного громадського комітету.

За Австрії і за Польщі, згідно структури державного будівництва, села ділились на гміни. В кожній гміні мала бути канцелярія. На будинку гмінної канцелярії висіла табличка „Уряд гмінний в Топорівцях" (на польській і українській мовах). Керівником громади села був війт, пізніше називався солтис. Будинок гміни був спеціально побудований в 1879 році за цісарські кошти. До того гмінна канцелярія розміщала сотні років на тому місці, де недонедавна розміщена пошта.

Війт, його заступник і два асесори складали присягу перед старостою в Городенці, що будуть чесно виконувати свої урядові обов'язки. Громада села також вибирала радних. Старші за віком радні вибували, на їх місце добирали молодих. Так весь час оновлювався склад радних. Війт, заступник і два асесори тільки призначались.

В кожній громаді був секретар, якого приймав на роботу війт, але було й таке, що призначав Виділ повітовий. Староство повітове затверджувало секретаря окремою ухвалою, а рада громадська визначала йому платню. Звільнити секретаря громади міг війт, рада громадська,

але за згодою Виділу повітового староства. Доходи гміна мала переважно із громадської землі, а саме:

а) від оплати за випас худоби на громадських пасовищах (якщо такі були);

б) за косіння трави на громадських сінокосах;

в) доходи від земельного податку;

г) від впровадження вирівнюючого земельного податку.

Бюджетний рік починався 1 березня. По закінченню бюджетного року секретар з війтом складали проект бюджету на новий рік, який затверджувала громадська рада. По перегляді з деякими змінами і вказівками збоку громадської ради або повітового керівництва, бюджет затверджувався. В його рамках проводилася робота з видатками і доходами.

Громада дотримувалася патенту (закону) про гміни від 1866 року, де визначальними були два напрямки роботи:

– утримання в порядку доріг, громадської землі, безпека жителів села та їхнього майна, сприяння роботі поліції, вирішення спірних питань;

– співпраця з повітовим староством, виконання наказів вищих урядових інстанцій, вибори до парламенту і сеймів, військові справи, лікарні, сприяння в роботі скарбового уряду, вирішення судових справ.

Позови та суперечки за межі і інше, дрібні справи розбиралися в канцелярії села війтом за допомогою асесорів. Війт виносив відповідні ухвали. Якщо сторони були в чомусь не згодні, то подавалися до суду. В гміні завжди був черговий.

□□□ □□□□□□□□ □□ □□□□□□□□
□□□□□ □□□□□ □□□□□□-□□□□□□□□,
□□□□□ □□□□□ □□□□□□ □□□□□□-
□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

“□□□□ □□□□□□□□, □□□□□ □□□□□?..
□□□ □□□□□-□□□□□ □□□□□□□□,
□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□
□□□ □□□□□□□□□□ □□ □□□□□□□□□□!”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

ТЕРЦІА СВІТОВА ВІЙНА
ПЕРЕДВОЄННИЙ СТАН
УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

З попереднього розділу знаємо, що д-р Кирило Трильовський ще в 1905 році мріяв, щоб на 100-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка у Львів прибуло 25000 січовиків.

І ось такий час настав. По всій Галичині і Буковині почали збиратись січовики для поїздки у Львів. Січовий здвиг мав відбутися в неділю 28 червня 1914 року.

З Топорівців їхали на свято одна чета січовиків і вся старшина. Вже у четвер, після обіду, в церкву прийшли майже всі січовики в лентах і з січовим прапором. Прийшло багато односельчан. День був дуже гарний, в полі повно сапання, але вся робота була відсторонена, бо всі прийшли на проводи.

Отець Юліян Войнаровський відправив Службу Божу, згадав усіх поіменно, хто обраний на січових зборах для поїздки до Львова захищати честь села, поблагословив усіх, покропив свяченою водою, побажав їм здоров'я, сили і насаги та все те перенести, щасливо доїхати і щасливо повернутись. Від таких сказаних побажань у багатьох січовиків на очах виступили сльози.

Поки в церкві йшла відправа, надворі вже зібралися всі сільські музиканти. З церкви винесли хоругви. Перед присутніми з побажаннями виступили управитель школи Володимир Гумінілович і війт Танасій Грищук.

З музикою, співом і процесією січовиків провели аж на "Панське". Далі поїхали фірами до Городенки для організованої поїздки.

Січово-Соکیلський здвиг відбувся на великому майдані Сокола-Батька. Дуже приємно було дивитися як пройшли колоною Українські Січові стрільці (УСС) в одностроях під маршову музику "Гей, там на горі "Січ" іде!" В багатьох людей на очах виступили сльози радості від побаченого. Це вже був зародок нашої української армії.

Якраз, коли йшли масові вправи січовиків і соколів, прийшла тривожна звістка, що в столиці Боснії м. Сараєво

здійснено замах і вбито архикнязя Франца-Фердинанда, наслідника престолу Австро-Угорщини.¹ Ця неприємна новина досить засмутила учасників такого величного свята. Адаже це вже запахло війною.

Дійсно в липні розпочалися воєнні дії, а 1 серпня 1914 року в суботу, в усіх селах задзвонили дзвони і побудили стривожених жителів села. Ще звечора біля церкви в Топорівцях було вивішено оголошення на відозву цісаря Франца-Йосифа, що називалося "До моїх народів". Тут було зазначено, що розпочалася війна і оголошується загальна мобілізація хлопців і чоловіків від 19 до 42 років.

В Австро-Угорщині, на випадок війни, діяв так званий ландштурм. Сюди входили всі, хто може носити зброю віком від 19 до 42 років.²

Ландштурм в свою чергу ділився на два призови. До першого відносились особи від 19 до 37 років, а до другого — особи віком від 38 до 42 років.

Служба в армії у мирний час складала три роки, у воєнний час — 7 років. В повітах негайно були організовані мобілізаційні комісії. З понеділка чоловіки і хлопці почали ходити в Городенку на комісію.

2 серпня 1914 року українські політичні партії у Львові об'єдналися в Головну Українську Раду з метою вести на час війни однозгідну українську політику.³ Головна Українська Рада, як найвища установа краю, перебрала у свої руки також організацію українського війська з числа Українських Січових стрільців. Для цього установлено Українську Бойову Управу під керівництвом Кирила Трильовського.

На просьбу УБУ австрійська військова влада згодилася звільнити з дійової армії для потреб Українського Легіону 100 старшин-українців. Українське військо творилося для захисту західноукраїнських земель від можливого українського поневолення, а якщо буде нагода, то звільнити і всю Україну від російських загарбників.

Проте польські чиновники виступили проти створення такого війська. Почалася цьому почину різного роду протидія. В результаті вдалося звільнити лише 16 старшин та кількох підстаршин.

Бойова Управа спільно з Головною Українською Радою оголосила 6 серпня 1914 року звернення до українського народу записуватися в ряди УСС і творити українське військо. Для набору добровольців створили повітові та громадські комітети. Добровольцям рекомендувалось прибувати просто до Львова або збиратися при повітових комітетах. Заворушилась молодь Галичини і Буковини, масово зголошуючись на службу в українське військо.⁴

Про таке звернення стало відомо і в Топорівцях, особливо серед січовиків. Одного вечора відбулись збори Січового товариства, де було зачитано звернення. Молодими хлопцями заволоділо патріотичне починання: не пустити москалів у Галичину. Багатьом з них перед очима стояв Львів, маніфестація, промови, колони січових стрільців в одностроях, які вони недавно бачили, були свідками і брали в тому всьому участь. У кожного в грудях посилено билосся молоде серце, мовби відбиваючи такти: Захисти рідну землю! Захисти! Захисти! Захисти!..

Навіть син сільського єврея Ізака Фалика — Міцьо, якого в селі так звали, прибрав собі українське прізвище і ім'я, щоб потрапити в Легіон Українських Січових стрільців. І таки добився свого, попав у січові стрільці. На превеликий жаль загинув на фронті за українську справу.

Звичайно, не всі в Топорівцях сприйняли однаково це звернення. Найбільше проти цього заходу виступили батьки. Кожен батько був задоволений і гордився, що його син належить до січовиків. Але йти на фронт — це вже занадто. Особливо зажурилися матері. Хоч хлопці вже дорослі, але для кожної матері — це ще дитина.

Однак ніщо не змогло зупинити молодого ентузіазму, молодечого запалу. Шістдесят хлопців виявили бажання

піти в січові стрільці, захищати свою землю, служити в своїй українській армії. Українська армія! Як величаво це звучить. Ще кілька років тому про це ніхто і думати не міг. А тепер на кожному кроці тільки й розмов: Українські Січові стрільці, Українські Січові стрільці – “усуси”, “усуси”!!!...

Через кілька днів знову всі зібралися зранку в церкві. Хлопці, які записалися добровольцями в січовики, стояли рядами напереді з гордо піднятими головами і перев'язані лентами. Майже всі родичі, кожний зокрема в себе вдома, зробили невеликі проводи. Все ж таки рекрути йдуть в свою армію. Майже на кожній вулиці лунали співи. В селі в будний день мовби храмове свято. Скрізь сміх, танці і плач матерів.

Ще високо було сонце, як все село зібралося біля церкви. Після того, як отець Войнаровський в церкві окропив усіх рекрутів свяченою водою, з церкви винесли січову хоругву, процесії. Новобранці вишикувалися в колону і з піснею про Топорівці, на мотив маршової пісні “Гей, там на горі “Січ” іде!”, вирушили в напрямку Городенки. В голові колони майоріла і розвивалася січова хоругва, за нею несли церковні процесії, потім, в колоні йшли новобранці, а позаду – майже вся громада села. От що дала “Січ” для розвою села! Це був дійсно великий патріотизм топорівської молоді. Проводжали їх аж до Зброяного моста. Там відбулись останні прощання. За мостом хлопці ще раз вишикувалися в невелику колону, попереду став, як завжди, кошовий Топорівської “Січі” Григорій Василик. У всіх на плечах – тайстри.

Всіх добровольців в Галичині і на Буковині, що зголосилися служити в УСС вже нараховувалось в той час біля 28000 чоловік. В 20-х числах серпня у Стрию, де було місце збору, з'їхалось біля 10 тисяч юнаків і молодих чоловіків.

Під час перебування в Стрию у командування Січового стрілецтва почалися перші непорозуміння між ними і

австрійським командуванням. Січовики навідріз відмовились присягати на вірність Австрії. Друге, що ще більше обурило січовиків, це обмеження стрілецького Легіону в кількості лише до 2500 військовиків.⁵ Це безприкладне своєю тупістю рішення австрійського командування загрожувало розпадом Легіону.

З вересня проведено відбір із всіх прибулих добровольців. Так, лише 2500 здебільшого кремезним інтелігентним хлопцям випала доля служити в "усусах". Решті наказали вернутися додому. З Топорівської групи відібрали лише тринадцять січовиків. Це були:

Василик Григорій Миколайович — кошовий, загинув на фронті;

Грищук Микола Ст. — повернувся додому;

Волошин Михайло — повернувся додому;

Ковблюк Дмитро Миколайович — повернувся додому, їхав у Канаду;

Мохорук Іван Миколайович — повернувся додому;

Угрин Василь Іванович — повернувся додому, хорунжий УГА, голова збірної громади в Тишківцях, солтис у селі. Під час німецької окупації був бургомістром у Обертині. Помер у Польщі;

Угрин Петро Іванович — повернувся додому;

Чупрун Василь Григорович — загинув на фронті;

Фалик Міцьо (жид) — загинув на фронті;

Ковблюк Іван Михайлович — повернувся додому;

Сливчук Василь Романович — повернувся додому;

Анатійчук Проферій Петрович — повернувся додому, вістун УГА, член ОУН, вбитий бійцями НКВС;

Грищук Іван Михайлович — повернувся додому, жив у Коломиї і працював у Коломийському банку;

Вже в період боїв до них добавились:

Стефанів Зенон Петрович — повернувся додому, поручник УГА, був у Росії в полоні. Сотник УНА;

Стефанів Юліян Петрович — потрапив з Коломийської

групи, стрілець УГА, повернувся додому;

Калитовський Олег Васильович — потрапив з Коломийської групи, стрілець УГА, повернувся додому, Помер у Канаді.

Того ж дня пополудні січові стрільці склали присягу і таким чином приступили до служби в австрійській армії, під прапорами якої мали піти в бій за волю України.

Зі Стрия "усуси" переїхали на Закарпаття на навчальну базу, яка була розташована біля села Страбичів (помадярськи Мезетеребеш). Під час відпочинку, у вільні від навчання хвилини, стрільці обговорювали різні питання, будували грандіозні плани та плекали думку, що вони можуть стати зародком великої Української армії та під проводом генерала Станіслава Шептицького мали б через Туреччину, Кавказ пройти на Кубань і звідти вирушити на Україну, проголошуючи її самостійною державою. Цю ідею передали німцям, ті обговорювали цю ідею навіть з українськими політичними чинниками. Однак австрійський уряд і близько не прийняв цього плану і з неприязню ставився до стрілецтва.

Це неприхильне відношення до української справи було черговим розчаруванням "усусів". Вони все більше переконувались, що українську справу годі в'язати з інтересами Австрії та зі сумнівними успіхами її армії.

В тому часі січові стрільці перебували в дуже незадовільних матеріальних умовах. Сумно виглядав Легіон — еліта українського народу. Стрільці носили поношену військову одягу мадярського крою, старе напівдрантйве взуття. А 10 серпня австрійці передали у Львові для Легіону УСС тисячу гвинтівок системи Верндля, які ще у 1888 році були зняті із озброєння. Це були важкі однозарядні кріси, причому без ременів, і стрільці змушені були прив'язувати до них шнурки. З тими гвинтівками стрільці робили вправи, і навіть з ними пішли на фронт.

Свідченням цього стану залишилася стрілецька пісня:

Машерують добровольці
Через Мезетеребеш.
Чи то військо, чи то банда,
Ти ніяк не розбереш...⁶

Не зважаючи на це, Стрілецтво пильно та з великим запалом готувалось до військових дій. Скоро росіяни зайняли Галичину і загрожували Угорщині. Австрійці вже постягали всі свої резерви, і тоді прийшла черга на УСС.

Після перших боїв УСС проявили велику мужність. Австрійський генерал Гофман сказав командирю другого куреня Григорію Коссаку так: "Твій курінь – моя еліта, а січовий стрілець – мій найкращий жовнір."⁷ Першим куренем керував отаман Михайло Волошин, другим куренем – отаман Григорій Коссак, а третім напівкуренем – отаман Степан Шухевич. В яких куренях служили наші односельчани, встановити поки що не вдалось. Під час боїв на російському фронті знову виникла ідея створити велику Українську армію на базі Легіону УСС. Австрійський генерал Небель навіть розробив такий план. Під проводом Станіслава Шептицького ця армія з території союзної Туреччини мала пробитись через Кавказ і Кубань та увійти в Україну. Але знову це все було поховано в штабних документах.⁸

В першій серйозний бій січові стрільці вступили 10 вересня в районі Сянки з кубанцями. І перші втрати. Загинули 22 вояки. 22 вересня австрійський генеральний штаб приймає рішення про ведення так званої "малої війни".⁹ Згідно цього плану п'ятьом сотням стрільців було приказано розділитись на стежі (розвідгрупи) по 20 військовиків на чолі із старшинами. Ці стежі мали проникнути за лінію фронту і вести в тилу російської армії партизансько-диверсійну війну та розвідку. Але з цього нічого не вийшло.

1-2 травня 1915 року відбулась битва на горі Маківка. Загинуло 42 стрільці, 76 було поранено, 35 полонено.¹⁰

1 серпня 1915 року почалась битва на горі Лисоня. Тривала до 30 вересня. Це була одна із найтрагічніших сторінок бойового літопису Українських Січових стрільців: було вбито, поранено і взято в полон понад 700 вояків-галичан. Після тих боїв легіонери пішли в тил на реформування і комплектування.¹¹

Восени 1916 року розпочалася важлива культурно-освітня місія галицьких стрільців на Волині. В цій групі стрільців приймав участь і уродженець нашого села Калитовський Олег-Теодор Васильович, син колишнього священика в селі, правнук о. Івана Стрийського.

Московські наступи. Окупація

За розповідями старожилів: "Десь через тиждень після відправки січовиків на війну почали призивати в діючу армію усіх інших жителів села. В наступну неділю до церкви знову прийшла майже вся громада. Всі, хто підлягав мобілізації (казали, "хто йде на війну"), прийшли до церкви. Отець Войнаровський відправив Службу Божу за здоров'я майбутніх вояків, окропив усіх свяченою водою, під плач жінок і матерів поблагословив їх, побажав вернутися усім здоровими і неушкодженими додому. З понеділка групами, поодиноці, фірами і пішки, хто як міг, потягнулись рекрути до Городенки на збірний пункт. Не в одній хаті лунали плачі і прощання, можливо, останні.

Після перших бадьорих вісток на Австрійсько-російському фронті перші почали масово відступати. Минув майже тиждень, як закінчилась мобілізація. Був ще серпень-місяць. Кілька днів в Топорівцях панувало безвладдя. Австрійська влада відступила, а росіян ще не було. Про московитів ходили досить неприємні розмови, про їх репресивні діяння. Люди копали ями і ховали в них дещо з майна, збіжжя. Москалі надійшли зі сторони

Снятина, Підвисокої. Першими в село в'їхали кінні козаки. І що вони насамперед, зробили, це спалили корчму, аби не спювалося військо. За козаками прямували колони піхотинців – полями і дорогами. Основні колони йшли дорогами в таких напрямках: Снятин – Коломия, Снятин – Городенка, Стецева – Підвисоке – Топорівці – Торговиця – Вербівці. Солдати йшли в сірих одностроях "сімками" (австрійці марширували "четвірками") бойовим порядком. Мали спереду і по-боках охорону. До кінця серпня в Городенці і по селах вже була призначена цивільна влада. Солдати, які перебували на постої в нашому селі, за наказом свого начальства знищили читальню та бібліотеку січовиків і бібліотеку читальні "Просвіта". Заборонили проводити всяку громадську і культурно-масову роботу в селі.

Хоч передові частини козаків спалили корчму, проте солдати все таки роздобували питво. Одного дня зранку солдати вже були п'яні і, напевно, не без згоди своїх командирів, вдерлися на січове обійстя, де знаходилася читальня і бібліотека Січового товариства. В читальні поламали столи, лави, побили пожежні помпи, порубали шланги і все це скидали на купу. Сюди ж скидали всі книжки, часописи, січовий прапор, печатку і все це разом запалили. Надворі порубали сторожову вежу і також це все скинули у вогонь.

Потім направилися до читальні "Просвіта", забрали всі книжки, які були у просвітянській бібліотеці і все перенесли на площу, що біля школи і церкви. В цей час інша група москалів пішла громити єврейські оселі. Кілька хат підпалили і не дозволяли нікому гасити вогонь. Перед тим виганяли з помешкань старих, німечних, дітей. Над дівчатами і молодими жінками збиткувалися, їх гвалтували. Все це супроводжувалося п'яними оргіями і піснями:

Бей жидов, спасай Россию
Хотят жидаы свободы,

Чтоб русскую кровь пили,
Чтоб Гершка, Ицка и Мошка
На престол садили ...

Всі перини, подушки з єврейських хат теж зносили на площу. Книжки запалили, подушки, перини тут же розпорювали і пір'я висипали у вогонь. Не все пір'я згоріло — і вітер ще довго розносив його по селу. За цей час згорів дах січової читальні, але стіни ще стояли і в окремих місцях диміли. Варвари цим не задоволилися — вони розвалили повністю стіни і зрівняли все із землею. Так само поступили і з трупарнями на цвинтарях: спалили і зрівняли рештки із землею".

У саму Городенку росіяни ввійшли 1 вересня 1914 року. Зразу утворили поліцію, майже виключно з місцевих євреїв, які на рукавах носили московські відзнаки і бундючно ходили по місту та збиткувалися з місцевого населення. По місту і всюди по селах на видних місцях були розвішані відозви на російській, польській і румунській мовах (в той час Городенський повіт належав до Чернівецького генерал-губернаторства) з приказом, щоби всі, в кого є українські книжки, здавали новій владі, бо в разі його невиконання грозить велика кара.¹² Читаючи такий приказ, селяни з неприязню відносились до окупантів. На Різдвяні свята заборонено було українцям ходити колядувати, в той час як полякам не заборонялось.

У середині лютого 1915 року зі сторони Коломиї почувся гул канонади, а 20 лютого повіт був звільнений від росіян.¹³ За цей час австрійська влада провела другу мобілізацію до війська. Та згодом росіяни знову почали наступ, і вже 1 травня вдруге зайняли Городенський повіт. Фронти часто мінялися. Від цього найдужче терпіло населення. Бабця автора цих рядків (казали на неї Петриха Крива) мала хату, де двері стояли спереду і ззаду, то розповідала, що, бувало, так: на передніх дверях чатували

австріяки, а на задніх москалі, бувало і навпаки. Билися навіть у сінях (хоромах). Двері в хаті з середини закривали на защіпку і всі тихенько сиділи на печі.

На початку червня 1915 року австрійці на цій ділянці знову розпочали наступ, почали тіснити росіян і вже через кілька днів знову в селі відновилася австрійська влада, але ненадовго.

4 червня 1916 року почався так званий "Брусилівський наступ" — і вже через кілька днів російська кавалерія зайняла знову Городенку.¹⁴ Почалася довга окупація російських військ. Фронт зупинився під Калушем. Станиславів був під окупацією російських військ.

По розповідях старожилів:

"Уже в червні у топорівській церкві російське командування організувало військовий госпіталь. Це було відділення 440-піхотного військового госпіталю. Наша церква була нова, недавно збудована, стіни ще не мальовані. На стінах висіли ікони. Солдати зняли ікони, рушники і все інше та поклали на купу перед церквою. На протести отця Войнаровського ніхто не звертав уваги. Що для них греко-католицька церква? Вони вірили у свою православну московську церкву. Отець Войнаровський змушений був зібрати церковний комітет і жінок, які недалеко жили, і все церковне майно перенесли до стодоли Утрина Івана Миколайовича. Посвятили стодолу і там відправляли Божу службу, аж поки не прийшли австріяки.

На стіні гміни було вивішено оголошення: "Ввечері по селу не ходити і в компаніях не стояти, молодим жінкам і дівкам до козаків зуби не шкрити. Гмінна управа."¹¹

У Городенському шпиталі в той час працювала медсестрою одна з дочок російського царя Миколи II.¹⁵ Вона періодично робила об'їзди всіх госпіталів на території Городенського повіту. Не виключена можливість, що вона неодноразово була і в топорівському "госпіталі". (В Івано-Франківському обласному державному архіві зберігаються

деякі документи, з яких видно, як російська військова управа наводила порядок на наших окупованих землях).

12 червня 1916 року урядник Семенів доповідає начальнику Городенського уїзду наступне /подаємо мовою оригіналу/¹⁶: "В селе Топоровцы войт и его заступник бежали с войсками Австро-Венгрии. Изучив ситуацию на месте, вновь избранным войтом может быть Николай Антонович Грищук, 58 лет, греко-католического исповедания, заступником Онуфрий Николаевич Угрин, 56 лет, греко-католик. Выше упомянутые лица вполне соответствуют назначению на упомянутые должности".

1 серпня 1916 року

Его превосходительству господину
Городенского уезда от Полицейского
Урядника Окновского участка

При этом сообщаю, что полицейским в селе Топоровцы назначен Петро Решарь.¹⁶

24.09.1916 р. Поліцейський урядник Вікнянської дільниці подає такі дані в Городенський уїзд:¹⁷

Топорівці знаходяться від Городенки — 14 км

Число дворів — 360.

Число жителів:

до війни — 1740 чол.

тепер — 1585 чол.

В селі забрано — 10 возів соломи

Посівні площі — 1400 моргів.

Засіяно озимих:

жита — 200 моргів

пшениці — 50 моргів.

* * *
15.11.1916 р.

Його превосходительству
господину Городенського уїзду
Серафинецький участок Батошук
повідомляє

В Топорівцях в мирний час було 30 радних у гмінній управі.
Тепер залишилось 19 чоловік. Таким чином треба провести
довибори 11 радних.

Про що повідомлено.¹⁸

* * *
12 грудня 1916 року. В Топорівцях проведено перепис
худоби. Всього в селі знаходилося:

дворів — 302, корів — 202 гол., телиць — 70 гол., биків —
44 гол., коней — 119 гол., овець — 253 гол., свиней — 123 гол.

Віт Микола Грищук¹⁹

Примітка автора. Я міркую, що ці дані не точні, адже не
всю худобу, напевно, вписували, боячись показати, щоб
російська армія не забрала.

* * *
Срочное²⁰

Поручено полицейскому Уряднику Серафинецького участка
предложить означенных селах доизбрать по возможности то
число радных, какое было в мирное время с составлением
приговоров для утверждения начальнику уезда.

27 января 1917 года № 142

Помощник начальника уезда

Ротмистр

/підпис/

Копія:

Відпис

Засіданню ухвали Ради громадської в Топорівцях дня
29/1 — 1917 р. Присутні радні, зібрані радні

Ч І

1. Нач. гр. Никола Грищук
2. о. Юліян Войнаровський
3. Федор Угрин Якова
4. Петро Сливчук Івана
5. Іван Грищук Антося
6. Федор Угрин Семена
7. Танасій Грищук Михайла
8. Никола Мохорук Гриця
9. Михайло Мохорук Стефана
10. Никола Шевчук Михайла
11. Онуфрій Угрин Николи
12. Никола Угрин Герасима
13. Олексій Попович Івана
14. Дмитро Ющук Матія
15. Петро Угрин Василя
16. Іван Никифорук Петра
17. Онуфрій Сливчук Петра
18. Ілько Мохорук Семена
19. Ілаш Сливчук Івана

Начальник громади Никола Грищук, председатель, ухвала Ради констатує на нинішнім засіданню, що радні всі 19 були зібрані, на нинішнім засіданню запрошені і явили ся всі узнаєво тую ухвалу за достаточну і отворяєся засіданя.

На порядку деннім
Ухвала вибраня доповняючих
до комплекту повної ради 11 членів
Представлене

Начальник громади Никола Грищук представляє зібраним радним, щоби вибрали 11 радних понеже наказує Начальник уїзду, щоби дня 30 января 1917 відіслати відпис нововибраних радних.

Ухвала.

Присутні радні ухвалили єдиногласно і предступили до вибору 11 радних як слїдує понїже відпис

№	Ім'я і назвисько голосуючого радного	Ім'я і назвисько, на котрого впали голоси	Примітка
		Семен Никифоруk Петра, Гриць Чупрун Микити, Лесь Василик Івана, Іван Федоруk Василя, Гриць Мохоруk оcтянтина, Юрko Никифоруk Софрона, Іван Грищуk Михайла, Федор Грищуk Григорія, Федор Никифоруk Михайла, Яким Пішак Івана, Петро Пішак Романа	
1	Нач. гр. Никола Грищук	Проголосував за всіх	-
2	о. Юліан Войнаровський	Проголосував за всіх	-
3	Федор Угрин Якова	Проголосував за всіх	-
4	Петро Сливчук Івана	Проголосував за всіх	-
5	Іван Грищук Антося	Проголосував за всіх	-
6	Федор Угрин Семена	Проголосував за всіх	-
7	Танасій Грищук Михайла	Проголосував за всіх	-
8	Никола Мохоруk Гриця	Проголосував за всіх	-
9	Михайло Мохоруk Степана	Проголосував за всіх	-
10	Никола Шевчук Михайла	Проголосував за всіх	-
11	Онуфрій Угрин Николи	Проголосував за всіх	-
12	Никола Угрин Герасима	Проголосував за всіх	-
13	Олексій Попович Івана	Проголосував за всіх	-
14	Дмитро Ющук Матія	Проголосував за всіх	-
15	Петро Угрин Василя	Проголосував за всіх	-
16	Іван Никифоруk Петра	Проголосував за всіх	-
17	Онуфрій Сливчук Петра	Проголосував за всіх	-
18	Ілько Мохоруk Семена	Проголосував за всіх	-
19	Ілaш Сливчук Івана	Проголосував за всіх	-

І на тiм закінчена ухвала доповняючих радних 11 членiв.
Одногoлoсно зiстали вiбраними:

1. Семен Никифоруk Петра
2. Гриць Чупрун Микити
3. Лесь Василик Івана
4. Іван Федоруk Василя
5. Гриць Мохоруk Костянтина
6. Юрko Никифоруk Софрона
7. Іван Грищуk Михайла

8. Федор Грищук Гриця
9. Федор Никифорок Михайла
10. Яким Пішак Івана
11. Петро Пішак Романа

Тепер буде репрезентувати цілий комплект радних, складаючихся з 30 членів, а то: 19 старих членів, а 11 нововибраних.

Топорівці дня 29/1 – 917
 Никола Грищук - нач. гром.
 Онуфрій Угрин
 Петро Сливчук

Топорівці 30 січня 1917 року
 До Вашого Високоблагородия
 Господина Начальника уезда в Городенці
 З залученю предкладаємо ухвалу ради громадскої вибраня
 новодоповняючих радних понище описаних:

1. Семен Никифорок Петра – 55р. – рільник
2. Гриць Чупрун Микити – 58р. – рільник
3. Лесь Василик Івана – 59р. – рільник
4. Іван Федорук Василя – 51р. – рільник
5. Гриць Мохорук Костянт. – 49р. – рільник
6. Юрко Никифорок Софрона – 55р. – рільник
7. Іван Грищук Михайла – 56р. – рільник
8. Федор Грищук Гриця – 60р. – рільник
9. Федор Никифорок Михайла – 50р. – рільник
10. Яким Пішак Романа – 50р. – рільник
11. Петро Пішак Романа – 41р. – рільник

Тії зістали вибраними на доповняючих радних, о чім доносимо.

Топорівці 29/1-1917р.
 Никола Грищук
 Онуфрій Угрин
 Петро Сливчук

* * *

(Мовою оригіналу)
Его Высокоблагородию Господину
Помощнику Начальника Городенского
уезда по административной части
И. о. урядника Серафинецкого
участка Городенского Уезда Батошука

Рапорт

Во исполнение предписания от 7 февраля за №288 представляю Вашему Высокоблагородию именные списки войтов, заступников, писарей, радныхъ полицейских должностей и санитаров имеющих по селе Топоровцы Серафинецкого участка Городенского уезда

И. о. урядника Батошук²¹

Село Топорівці дня 19/11 1917

1. Війт	Никола Антося Грищук
2. Заступник	Онуфрій Николи Угрин
3. Писар	Петро Івана Поливкан
4. Радні	О. Юліян Войнаровський
5. Радні	Федір Якова Угрин
6. Радні	Петро Івана Сливчук
7. Радні	Іван Антося Грищук
8. Радні	Федор Семена Угрин
9. Радні	Танасій Михайла Грищук
10. Радні	Никола Гриця Мохорук
11. Радні	Михайло Стефана Мохорук
12. Радні	Никола Івана Шевчук
13. Радні	Олекса Івана Попович
14. Радні	Дмитро Матія Ющук
15. Радні	Петро Василя Угрин
16. Радні	Іван Петра Никифорук
17. Радні	Онуфрій Гриця Сливчук
18. Радні	Ілько Семена Мохорук

19. Радні	Ілаш Івана Сливчук
20. Радні	Семен Петра Никифоруk
21. Радні	Гриць Микити Чупрун
22. Радні	Лесь Івана Василик
23. Радні	Іван Василя Федорук
24. Радні	Гриць Костя Мохорук
25. Радні	Юрко Софрона Никифоруk
26. Радні	Іван Михайла Грищук
27. Радні	Іаким Івана Пішак
28. Радні	Федір Гриця Грищук
29. Радні	Федір Михайла Никифоруk
30. Радні	Петро Романа Пішак
31. Радні	Никола Гарасима Угрин
32. Поліцаї	Петро Йосифа Деляр
33. Поліцаї	Дмитро Лукина Угрин
34. Санітари	Гриць Костя Мохорук
35. Санітари	Федір Михайла Никифоруk
36. Санітари	Грицько Микити Чупрун
37. Санітари	Дмитро Матія Ющук

Никола Антося Грищук — вiйт
Петро Івана Поливкан — писар

* * *

У Петербурзі 12 березня 1917 року почалася революція, яка скоро поширилась на всю імперію, в тому числі і на наші терени. Як свідчать історичні дані, російське військо в Городенці і по селах раділо, святкувало, солдати ходили з червоними прапорами. Особливо раділи солдати-українці, вони носили українські жовто-блакитні прапори і співали "Заповіт".

Не зважаючи на ці події, російська окупаційна влада ще діяла. Це видно з таких документів.

(Мовою оригіналу)

Уряд громадский Топорівці 28/5 1917

Стверджую що спис голосующих мешканців громади повизшого дня споряджено і оголошено що всі члени внутрі названі маюот повне право явитися до вибору нової Ради громадскої на розпорядження Комісара Городеньского уїзду з дня 19 мая 1917 до №933.

Начальник громади
Никола Грищук, Антося, не грамотний?
за него розписався Петро Поливкан, писар

Спис

голосующих мешканців громади в Топорівцях, котрі маюот повне право до вибору нової Ради громадскої Дня 28/5 1917

1. Володимир Гумінілович	- 39 літ
2. Лесь Івана Попович	- 62 літ
3. Танасій Михайла Грищук	- 67 літ
4. Михайло Стефана Мохорук	- 61 літ
5. Онуфрій Николи Угрин	- 57 літ
6. Никола Антося Грищук	- 60 літ
7. Федор Гриця Грищук	- 61 літ
8. Юрко Софронія Никифорук	- 55 літ
9. Гриць Микити Чупрун	- 59 літ
10. Кифа Лукина Угрин	- 56 літ
11. Іван Юрка Василик	- 67 літ
12. Ілько Семена Мохорук	- 61 літ
13. Никола Гриця Мохорук	- 51 літ
14. Петро Івана Мохорук	- 33 літ
15. Іван Матія Скалский	- 66 літ
16. Петро Николи Марковский	- 58 літ
17. Іван Іоакима Сливчук	- 60 літ
18. Онуфрій Дмитра Сливчук	- 61 літ
19. Федор Стефана Федорук	- 72 літ

20. Никола Івана Шевчук	- 72 літ
21. Дмитро танасія Сливчук	- 48 літ
22. Василь Семена Пішак	- 38 літ
23. Никола Івана Сливчук	- 43 літ
24. Онуфрій Гриця Сливчук	- 56 літ
25. Іван Гриця Мохорук	- 70 літ
26. Іван Ілаша Угрин	- 54 літ
27. Семен Гриця Грищук	- 63 літ
28. Федор Козьми Лесюк	- 53 літ
29. Василь Онуфрія Грищук	- 37 літ
30. Федор Семена Угрин	- 59 літ
31. Андрій Танасія Тофан	- 55 літ
32. Василь Федора Угрин	- 47 літ
33. Онуфрій Філіпа Юрійчук	- 59 літ
34. Василь Семена Сливчук	- 55 літ
35. Семен Петра Никифорук	- 68 літ
36. Іван Николи Сливчук	- 53 літ
37. Антось Гриця Угрин	- 54 літ
38. Міхайло Онуфрія Радомский	- 48 літ
39. Дмитро Федора Угрин	- 55 літ
40. Петро Івана Сливчук	- 73 літ
41. Никола Андрія Мохорук	- 33 літ
42. Гриць Івана Василик	- 65 літ
43. Михайло Юрка Сливчук	- 64 літ
44. Дмитро Філіпа Шевчук	- 56 літ
45. Василь Петра Волошин	- 47 літ
46. Лесь Стефана Сливчук	- 37 літ
47. Лесь Тимофія Бадик	- 62 літ
48. Юрко Семена Мохорук	- 63 літ
49. Іван Михайла Грищук	- 54 літ
50. Дмитро Матія Ющук	- 64 літ
51. Іван Василя Федорук	- 53 літ
52. Никола Ілаша Василик	- 36 літ
53. Іван Мирона Кантемир	- 45 літ
54. Іван миколи Радомский	- 58 літ
55. Семен Тимофія Мурмилик	- 53 літ

56. Йосиф Войтка Марковский	- 70 літ
57. Петро Йосифа Деляр	- 38 літ
58. Василь Николи Угрин	- 32 літ
59. Никола Андрія Попадюк	- 64 літ
60. Лесь Юрка Попович	- 68 літ
61. Федор Михайла Никифорук	- 56 літ
62. Лесь Стефана Семенюк	- 52 літ
63. Дмитро Івана Угрин	- 46 літ
64. Петро Юрка Марковский	- 36 літ
65. Гриць Костя Мохорук	- 49 літ
66. Юрко Василя Мурмилик	- 57 літ

Спис

Нової вибраної Ради громадської, що складається з 30 членів – радних, котрі zarazом приступили до вибору нового Уряду громадського, складаючогося з 5 членів, а то начальника громади, его заступника і 3 асесорів, котрі єст обов'язані провадити свій уряд в громаді Топорівцях від часу їх затвердження.

1. Лесь Івана Попович	- 62 літ
2. Танасій Михайла Грищук	- 67 літ
3. Юрко Софрона Никифорук	- 55 літ
4. Федор Семена Угрин	- 51 літ
5. Федор Михайла Никифорук	- 56 літ
6. Василь Федора Угрин	- 47 літ
7. Федор Гриця Грищук	- 61 літ
8. Гриць Микити Чупрун	- 59 літ
9. Семен Петра Никифорук	- 63 літ
10. Семен Тимофія Мурмилик	- 53 літ
11. Петро Івана Сливчук	- 73 літ
12. Антось Гриця Угрин	- 54 літ
13. Никола Гриця Мохорук	- 51 літ
14. Ілько Семена Мохорук	- 61 літ
15. Іван Василя Федорук	- 58 літ
16. Никола Івана Сливчук	- 43 літ
17. Андрій Танасія Тофан	- 55 літ

- 18. Міхайло Стефана Мохорук - 61 літ
- 19. Дмитро Матія Ющук - 64 літ
- 20. Гриць Костя Мохорук - 49 літ
- 21. Никола Антося Грищук - 60 літ
- 22. Онуфрій Николи Угрин - 57 літ
- 23. Іван Міхайла Грищук - 54 літ
- 24. Василь Семена Пішак - 38 літ
- 25. Отець Юліян Войнаровський - 65 літ
- 26. Лесь Стефана Сливчук - 33 літ
- 27. Дмитро Танасія Сливчук - 48 літ
- 28. Іван Матія Скальський - 66 літ
- 29. Іаким Івана Пішак - 60 літ
- 30. Володимир Лазаря Гумінілович - 39 літ

Спис

Нового вібраного уряду громадского зложеного з 5 членів а то начальник громади, заступник начальника громади і 3 асесори.

1	Лесь Івана Попович	62 літ	Зістав вібраний одноголосно 30 голосами на начальника громади
2	Іван Міхайла Грищук	54 літ	Зістав вібраний одноголосно 30 голосами на заст. нач. громади
3	Іаким Івана Пішак	60 літ	Зістав вібраний одноголосно 30 голосами на асесора громадського
4	Дмитро Танасія Сливчук	48 літ	Зістав вібраний одноголосно 30 голосами на асесора громадського
5	Федор Семена Угрин	57 літ	Зістав вібраний одноголосно 30 голосами на асесора громадського

Вибір нового Уряду громадского закінчено
Топорівці дня 28/5 1917

Комісія виборча:

Никола Грищук – не грамотний
підписав Володимир Гумінілович
Володимир Гумінілович
Лесь Стефана Сливчук
Онуфрій Николи Угрин
Володимир Лазаря Гумінілович
Петро Івана Поливкан – писар

Спис

Ново вибраної Ради громадської, котрі зістали одногосно вибрані через 66 голосующих ся мешканців що маот право до вибору, а то 30 радних, а 15 заступників радних вибрали

1. Лесь Івана Попович - 62 літ
2. Танасій Міхайла Грищук - 67 літ
3. Юрко Софрона Никифорук - 55 літ
4. Федор Семена Угрин - 51 літ
5. Федор Міхайла Никифорук - 56 літ
6. Василь Федора Угрин - 47 літ
7. Федор Гриця Грищук - 61 літ
8. Гриць Микити Чупрун - 59 літ
9. Семен Петра Никифорук - 63 літ
10. Семен Тимофія Мурмилик - 53 літ
11. Петро Івана Сливчук - 73 літ
12. Антось Гриця Угрин - 54 літ
13. Никола Гриця Мохорук - 51 літ
14. Ілько Семена Мохорук - 61 літ
15. Іван Василя Федорук - 58 літ
16. Никола Івана Сливчук - 43 літ
17. Андрій Танасія Тофан - 55 літ
18. Міхайло Стефана Мохорук - 61 літ
19. Дмитро Матія Ющук - 64 літ
20. Гриць Костя Мохорук - 49 літ
21. Никола Антося Грищук - 60 літ
22. Онufrій Николи Угрин - 57 літ
23. Іван Міхайла Грищук - 54 літ
24. Василь Семена Пішак - 38 літ
25. Отець Юліян Войнаровський - 65 літ
26. Лесь Стефана Сливчук - 33 літ
27. Дмитро Танасія Сливчук - 48 літ
28. Іван Матія Скальський - 66 літ
29. Іаким Івана Пішак - 60 літ
30. Володимир Лазаря Гумінілович - 39 літ

Радні громадські нововібрані

1. Петро Йосифа Деляр - 38 літ
2. Петро Івана Марковський - 36 літ
3. Дмитро івана Угрин - 46 літ
4. Іван Ілаша Угрин - 54 літ
5. Дмитро Лукина Угрин - 52 літ
6. Семен Андрія Попадюк - 42 літ
7. Никола Андрія попадюк - 64 літ
8. Петро Івана Марковський - 36 літ
9. Никола Андрія Мохорук - 33 літ
10. Лесь Стефана Мохорук - 52 літ
11. Василь Онуфрія Грищук - 37 літ
12. Василь Николи Угрин - 32 літ
13. Семен Тимофія Мурмилик - 53 літ
14. Іван Николи Радомський - 58 літ
15. Михайло Онуфрія Радомський - 48 літ

Заступники радних нововібрані

Вибір нової Ради громадської закінчений

Топорівці дня 28/5 1917

Комісія виборча

Никола Грищук — не грамотний
підписав Володимир Гумінілович
Лесь Стефана Сливчук
Володимир Лазаря Гумінілович
Петро Івана Поливкан — писар

Уряд громадський Топорівці дня 29/5 1917

До Господина Начальника Городеньського уїзду

Предкладається спис мешканців громади управління.

До вибору нової Ради громадської, спис нововібраної Ради громадської і спис ново вибраного уряду громадського, що зістав вибраний спомежи нової Ради громадської одноголосно, а дальше затвердження з тим донесенням, що нововібраний начальник громади Лесь Івана Попович,

заступник его Иван Михайла Грищук, і тоти три асесори, як Іаким Івана Пішак, Дмитро Танасія Сливчук і Федор Семена Угрин суть відповідні повнити приказ службу свою в громаді місцеві, тільки що не є дуже грамотні. Однако в місцеві громаді нема таких грамотних тепер ані неграмотних, котрі би були відповідними повнити службу громадску, тільки от сисі визше вібрані, бо що були грамотні зістали, забрані на війну.

Никола Антося Грищук за неграмотного розписався Петро Поливкан – писар

Список

должностных лиц гминного Управления с. Топоровецъ:

Лесъ Ивановъ Поповичъ	- Войтом	
Иванъ Михайловъ Грищукъ	- Заступник	
Яковъ Юкимъ	- ассесоръ	
Иван Пишакъ	- ассесоръ	
Дмитрий Сливчукъ	- ассесоръ	
Федоръ Угринъ	- ассесоръ	
Верно: Дълопроизводитель		підпис

Постановленіе:

1917 года июня 30 дня. Я, Комиссаръ Городенковскаго уѣзда, разсматрѣвъ сообщения радныхъ перечисленныхъ выше гминъ объ избрании ими должностныхъ лицъ гминныхъ Управлений, призналъ выбранныхъ лицъ соотвѣствующими должностямъ, въ виду чего руководствуясь 50 ст. Временного Положения объ Управлении Областями Австро-Венгрии, занятыми по праву войны.

Постановилъ: избранныхъ должностныхъ лицъ утвердить въ должностяхъ и допустить къ исполнению служебныхъ обязанностей, о чемъ дать имъ знать.

Уѣздный Комиссаръ (підпис)²²

* * *

В цей час Городенка удостоїлася високої честі. Стаціоновані російські полки відвідав сам міністр військових справ Росії Олександр Керенський. Він закликав солдатів до продовження війни аж до остаточної перемоги.

1 липня 1917 року російським військам була дана команда наступати далі, але це військо вже деморалізоване, воювати не хотіло. В свою чергу, австрійська армія почала наступ, і вже 20 липня Городенський повіт було звільнено, а 31 липня російські війська відкинуті за Збруч.

В село повернулися вїт Танасій Грищук і його заступник. В 20-х числах 1917 року вони приступили до своїх обов'язків.

9 лютого 1918 року в Бресті було підписано мирний договір. Саме головне в цьому договорі було те, що всі центральні європейські держави визнали Україну самостійною незалежною державою.

З цієї нагоди в Городенці було проведено маніфестацію "Свято миру". Тисячі людей з міста і сіл прийшли на головну площу. З трибуни промовляв Антін Крушельницький, директор гімназії. Він пояснював велику значимість цього договору, на основі якого на карті Європи появилася Українська держава.

Це була справді величава маніфестація. По розповідях старожилів:

Сотник Австро.-Угор. армії
Гумінілович Володимир Лазаревич

"З Топорівців теж прибула велика делегація. На такому величавому святі були присутні най-прогресивніші, найсвідоміші на той час люди села. Серед них: отець Юліян Войнаровський, Володимир Гумінілович, Танасій Грищук, Михайло Грищук, Андрій Федорук, Онуфрій Угрин, Іван Угрин, Николай Сливчук, Василь Угрин, Андрій Пішак, Николай Сенюк, Василь Грищук, Никола Волошин, Лесь Василик".

Австро-Угорщина далі відновлювала своє знищене війною господарство.

Мартиролог учасників

Першої світової війни з Топорівців

З нашого села учасниками Першої світової війни були:
Анатійчук Проферій Петрович

Василик Тимофій Ількович

Василик Григорій Миколайович — загинув

Волошин Микола

Волошин Василь Петрович — інвалід

Волошин Михайло

Баб'юк Іван Михайлович

Баб'юк Еміліан Григорович — служив на морському флоті

Гумінілович Володимир Лазаревич — сотник

Гультай Семен Васильович

Грищук Василь Іванович — інвалід

Грищук Іван Степанович

Грищук Михайло Степанович

Грищук Іван Федорович

Грищук Микола Дмитрович — сотник

Грищук Ілько

Грищук Дмитро Танасійович — служив на морському флоті.

Грищук Михайло Дмитрович

Грищук Микола Степанович

Грищук Іван Онуфрійович
Грищук Василь Онуфрійович
Грищук Василь Танасійович
Гузійк Семен Іванович — загинув
Гузійк Микола Іванович
Касіян Василь Степанович — перебував у полоні
Ковблюк Дмитро — загинув
Ковблюк Микола Васильович
Ковблюк Петро Никифорович — перебував у полоні
Ковблюк Ілько Йосипович
Ковблюк Танасій Йосипович
Ковблюк Дмитро Петрович
Ковблюк Дмитро Іванович
Ковблюк Іван Михайлович
Ковблюк Дмитро Миколайович
Мохорук Іван Федорович
Мохорук Іван Васильович
Мохорук Михайло Іванович
Мохорук Іван Михайлович — інвалід
Мохорук Іван Миколайович
Мохорук Василь Іванович
Мохорук Дмитро Іванович
Мохорук Дмитро Михайлович
Мохорук Петро
Мурмилик Михайло Семенович
Никифорук Іван Олексійович
Никифорук Михайло Федорович — нагородж. Рицарським
хрестом ІVст.
Никифорук Микола Семенович — знаходився у полоні
Никифорук Семен Михайлович — інвалід
Никифорук Степан Олексійович

Никифорук Іван Федорович
Никифорук Петро Федорович
Попович Василь Онуфрійович
Попович Василь Олексійович
Попович Дмитро Олексійович
Попович Василь Михайлович
Попадюк Микола Васильович
Попадюк Микола Семенович — загинув
Пішак Василь Семенович
Пішак Петро Романович
Пішак Андрій Семенович — знаходився у полоні
Сливчук Василь Дмитрович — інвалід
Сливчук Петро Онуфрійович — служив у 115 полку в
Шемберзі (Австрія)
Сливчук Федір Онуфрійович
Сливчук Семен Іванович — інвалід
Сливчук Петро Герасимович
Сливчук Юрій — загинув
Сливчук Василь Романович
Стрийський Євген Миколайович — перебував у полоні
Сопотик Василь Андрійович
Стефанів Гнат Петрович — сотник
Стефанів Клим Петрович — старшина, поручник
Стефанів Тит Петрович
Стефанів Юліян Петрович
Стефанів Омелян Матвійович — поручник
Стефанів Іван Матвійович — помер від ран у Чехії
Стусяк Іван — загинув
Угрин Василь Іванович
Угрин Микола Васильович — інвалід
Угрин Михайло Юрійович — служив у 19 полку у Відні

Угрин Онуфрій Федорович
Угрин Іван Федорович — служив у 95 полку у Шемберзі
(Австрія)
Угрин Іван Миколайович
Угрин Петро Іванович
Угрин Іван Дмитрович
Угрин Яків Петрович
Угрин Степан Юркович
Угрин Василь Миколайович — інвалід
Угрин Микола Андрійович — загинув
Угрин Михайло Федорович — був у полоні
Федорків Григорій Іванович
Федорків Петро Іванович
Фалик Міцьо — загинув
Хримків Андрій Юркович
Чупрун Федір
Чупрун Василь Григорович — загинув
Яценюк Василь

* * *

Хай на тому світі пробачать нам ті, чиї прізвища не вдалося віднайти, а особливо родини тих героїв, що загинули на фронтах Першої світової війни. Одне можемо сказати, що і зараз у Відні знаходиться братська могила загиблих галицьких українців на фронтах, на якій встановлено великий хрест із написом: "Hier ligt umbekonte Iwan" (Тут лежить невідомий Іван). Ось так вшанувала наших вояків колишня Австро-Угорська імперія...

□□ □□ □□□□, □□ □□ □□□□,
□□ □□□□ □□□□□□□□?
□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□
□□□□□□□□□□□□□□□□,
□□□□ □□□□□□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□□.
□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□,
□□ □□□ □'□□□□ □□□□□□□□,
□□□□ □□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□ □□ □□□□□□..
□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

ЗА УКРАЇНУ, ЗА ЇЇ ВОЇНИ
СТЕРІОН ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕПУБЛІКИ

Листопадовий зрив

У 1917 році в Росії почалася буржуазно-демократична революція. Цар Микола II зрікся престолу. Влада перейшла в руки Тимчасового уряду. Пішли бурхливі революційні події, які захопили і Україну.

Ці події вплинули і на Австро-Угорщину. Розпочалась руйнація "клаптикової імперії", і на її уламках почали створюватись незалежні держави: Угорщина, Чехо-Словаччина, Югославія. Ці події заповнили Польщу і західно - українські області. Якщо Польща готувалася до створення своєї держави тільки із Східною Галичиною, то наші кращі патріоти – українці думали перший раз за автономію Західної України в складі Австро-Угорщини. Вони розуміли, що в інакший спосіб їм це зробити не вдасться. Вони добре розуміли позицію Польщі. Неодноразово велися переговори галицьких парламентаріїв із державними чиновниками Австрії щодо питання автономії Галичини і Буковини в складі Австро-Угорщини, або відокремлення як окремої держави. Австрійські можновладці розуміли своє хитке становище, обіцяли галицьким послам, але обіцяли і Польщі.

Розкусивши політичні ігри старої Австрії, яка вже розпадалася, галицькі і буковинські послы та провідні діячі вирішили створити Українську державу. З цією метою 18 жовтня 1918 року у Львові була заснована Українська Національна Рада. Її очолили Євген Петрушевич, Кость Левицький, публіцист Льонгин Цегельський, письменник Осип Назарук, журналіст Василь Панейко та ін.¹ З перших днів створення Української Національної Ради йшла активна робота по створенню своєї Української держави на теренах західних областей, які входили раніше до складу Австро-Угорської імперії. В цей крайньо важкий момент державного творення почали розвиватися складні і тривожні події. Польща безцеремонно готувалася

загарбати Східну Галичину, а Румунія – загарбати Буковину.

В кінці жовтня у Кракові вже була створена ліквідаційна комісія, яка мала 1 листопада прибути до Львова і перебрати владу у австрійського намісника. Поляки привели у бойову готовність всі свої військові сили в Східній Галичині.

Князь В.Чарторийський вже був призначений генеральним комісарем в Галичині, і об 11 годині 1 листопада мав перебрати владу у австрійського намісника графа Гуйна. Генерал Пухальський був призначений військовим комендантом Галичини. Генерал Ламезан – комендантом міста Львова.²

Але події 1 листопада, на превелику втіху, хоч і недовгу, розгорнулися за українським сценарієм. 31 жовтня у Народному Домі пройшла одна із останніх нарад по підготовці повстання. Засідали члени Національної Ради і Військового Комітету. На нерішучість влади різко висловився Дмитро Вітовський, який заявив: "Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, завтра його візьмуть поляки!"³

Така рішуча заява подіяла на членів Національної Ради, і було прийнято рішення про повстання.

Почались останні приготування до повстання. До всіх повітів, міст, військових частин було направлено кур'єрів-гімназистів з посланням: "В ніч на 1-ше листопада взяти владу у свої руки".

Крім того було дано кілька важливих розпоряджень, які мали стратегічне значення для успішного проведення повстання такого змісту:

"З Чернівців всі частини "УСС-ів" мають негайно переїхати до Львова."

"До ранку захопити Перемишль і висадити в повітря всі мости через річку Сян."

О 4-й годині 1 листопада 1918 року розпочалось повстання. Австрійського намісника графа Гуйна було

заарештовано, заблоковано всі австрійські військові частини, зайнято важливі об'єкти міста. На міській ратуші юний стрілець Степан Паньківський встановив двометровий синьо-жовтий прапор.⁴

1 листопада у Львові відбувся Листопадовий Зрив, на основі якого була проголошена Західно-Українська Народна Республіка на території Галичини, Буковини і Закарпаття.

У своєму спогаді д-р Теофіл Окуневський писав: «Під свіжим подувом свободи рушилась наша молодь і рештки наших українських військ зайняли Львів і другі міста Східної Галичини. Своїм очам я не вірив, коли увидів чету наших жовнірів під проводом старшини Чайки із Стрільча, котрий з'явився перед постерунком австрійської жандармерії, роззброїв його, в одну мить завів українську владу».

Зразу військовим комендантом в Городенці і всього повіту призначено поручника Івана Чайку, а на посаду повітового Державного секретаря і управителя староства — д-ра Теофіла Окуневського.

Начальником громади (війтом) села Топорівці було призначено доброго господарника, одного із найпрогресивніших людей, Онуфрія Угриня. В часи становлення ЗУНР був прийнятий інститут Комісарів. Першим і єдиним комісаром в селі призначили Івана Угриня (кликали його "Тамбур"). Він служив у війську під Львовом. Звідти його відізнали.

Воістину, здетонував народ, хоч століттями був запертий в льоху чужинецької неволі. Ті довгі п'ять віків в уярмленому тілі русинів, в їх жилах ферментував дух свободи, що зірвався пізньої осені 1918 року. "Стрілецькі руки наче видвигають з померків п'ятьсотлітньої темряви золотокований престол Ярослава Осьмомисла, ще раз ген на овид усього світа". Так оцінив місце Листопадового чину на тлі українських визвольних подій д-р Остап Грицай.

Однак і ворог тієї далекої галицької незалежності не спав. Польські великодержавні кола, здавна заражені імпершовінізмом, штовхнули своїх боївкарів до спротиву українському чину. Вже у другій половині першого дня незалежності у Львові почалися вуличні збройні сутички, які стали прелюдією польсько-української війни.

Польсько-українська війна. Створення Української Галицької армії

У такій ситуації першочерговим завданням державного будівництва була проблема організації Збройних Сил молодій Державі. Сили мали стати на захист природного права українців Галичини на власну Державу. В надсерйозну справу виросло питання керівництва збройними формуваннями. Цей бік державотворення виявився дуже непростим, бо галицька інтелігенція свого часу з погордою ставилась до професійної військової служби. „Серед нашої інтелігенції в Галичині були модними антимілітариські настрої, й батьки не хотіли посилати своїх синів до військових шкіл”, — шкодує з цього приводу Сидір Ярославин, учасник визвольних змагань 1918-1920 років.

В перших числах листопада почала формуватися Українська Галицька армія. Начальним командантом Української Галицької армії і командантом м. Львова став полковник Дмитро Вітовський.

4 листопада Дмитро Вітовський відмовляється від своєї посади. Цього ж дня Начальним командантом призначається полковник Григорій Коссак. В той же час у Львові тривають важкі вуличні бої з поляками. Останні мають деякі успіхи.

8 листопада відмовляється від своєї посади і Григорій Коссак. В Золочеві і всій окрузі досить успішно провів переворот наш односельчанин, сотник австрійської армії

Гнат Стефанів – і встановив українську владу. Національна Рада запрошує Гната Стефаніва на посаду Начального команданта УГА і команданта м. Львова⁵. Стефанів не дуже охоче погоджується на це, заявляючи, що австрійська наука не вчила вести вуличні бої. Крім того, були більш визначні українські старшини в австрійській армії. Проте новопризначеного Начального команданта Національна Рада підвищує у званні полковника. Йому в той час виповнювався 33-й рік.

„Хаос” – сим словом передав мені полковник УГА Коссак Гриць начальне командування у Львові, - згадував пізніше полковник Стефанів про ситуацію, за якої йому довелося перебрати команду над військами, хоч він, знову ж таки, за його словами, не був готовий до цього.

В цей час вже було утворено Секретаріат військових справ, який очолив Дмитро Вітовський; заступників секретарів назвали референтами.

Листопадові події широко висвітлювались в пресі. Так газета „Покутський вісник” від 10. 11. 1918 року писала (мовою оригіналу):

„Українські жовніри, Український народі!

Надійшла в кінці хвиля, за якою ми цілі століття так дуже тужили – банували. Встала наша правда. Встала наша Воля. Ми вкінці стали нашими панамі на рідній, кров’ю і потом наших батьків політій землі...

Радість наша тим більша, що ми довершили переворот без вистрілу, без пролиття каплі крові. Українські жовніри, Український народі! Висказую Вам вдяку й повне признання так своїм іменем, як також іменем цілої нашої Генеральної Команди, за Вашу щирю повну посвяти і свідому службу. Дай Боже, щоб і надалі Ви сповняли свої обов’язки так, як цього вимагає добро Ваших дітей і родин. Одним словом, добро нашого Українського Народу й добро Цілої Нашої Суспільности без різниці народности і віри...”

...„Порядок і дисципліна в армії, безоглядний послух своїм начальникам були завсіди і всюди запорукою успішності наміреної військової операції навіть там, де перепроваджувано такі операції для інтересу самим жовнірам цілей, противних широким масам народу. Наскільки ж нині потрібні нам дисципліна й порядок в армії, коли ми нині захопили владу у свої руки тільки на те, щоби дати можливість жити гарно, жити всякому, хто хоче працювати...”

...„Тож, позір, товариші жовніри! Нехай кожний з Вас стоїть твердо на своїм пості. Нехай кожний з Вас чує в своїм серці наказ до береження ладу й порядку, до береження всякого майна, що нині є нашим національним добром, нашим національним майном. Нехай кожний з Вас повнить службу по совісті, бо відповідальність наша перед нашими родинами, перед нашими дітьми велика...”

...„Глядіть, Українські жовніри, щоби ми стали достойними цієї високої чести бути членами української армії, щоби ми не сплямили ніякою гряззю наших святих народніх прапорів.”

...„Вірність Українській Державі, вірність і безоглядний послух начальникам своїм — оце єдина повна запорука нашої Будуччини і нашої перемоги над ворогами.”⁶

* * *

Після такого заклику ні одна українська душа не в змозі була встояти, щоби не послужити великій справі. Про той великий патріотизм, який був у душах топорівських жителів свідчить те, по розповідях старожилів, що сорок два чоловіки з числа односельчан відгукнулись на заклик Української Держави — і взяли в руки кріси, щоб захистити свою землю. Деякі щойно повернулися з-над кривавої Сочі /Ізанцо/ і скельних височин "До — берда", "Монте — Санта" та інших проклятих альпійських гнізд на італійському фронті. Були й такі, що навіть не заглянули

до своїх домівок, але відразу стали в ряди рідної армії і відбули на фронт.

Звичайно, ситуація на фронті могла бути зовсім іншою, якби вчасно прибули Січові стрільці з Чернівців, якби в Перемишлі на р. Сян були зірвані мости, якби Військовий Секретаріат на чолі з Д. Вітовським зразу оголосив мобілізацію галицької молоді. Але вийшло як завжди: Січові стрільці прибули з Чернівців із запізненням; мости на р. Сян не зірвали; мобілізація була оголошена лише 16 листопада.

Бої у Львові тривали з перемінним успіхом до 20 листопада. Власне цього дня, в час перемир'я, до Львова прибула підмога полякам і баланс сил з перевагою майже в дві тисячі вояків виявився на польському боці.

21 листопада польські сили почали наступ, щоб взяти українські війська у Львові в кільце з півночі і півдня. На північному крилі наступ не вдався, а на південному він був більш успішним і загрожував, на думку Начального команданта, блокуванням українських частин. Про це так говорив пізніше полковник Стефанів: „Поляки зайняли личаківські казарми, кладовище й наші гармати. Кинути в польський пролом резервів я не міг, бо все було задіяно в боях. Аби не допустити до оточення української залоги, я вирішив вивести війська зі Львова. Те саме запропонував і урядові: покинути місто.⁷”

Уряд ЗУНР виїхав до Тернополя, а звідти до Станиславова. Війська розмістились під Львовом з тією метою, щоб в скорім часі повернутись до нього. На превеликий жаль, цього вже не сталось.

Третя декада листопада незабутнього 1918 року прийшла на Покуття і в Топорівці під знаком тривоги: „Впала столиця, впала столиця!” Мов громом лунало в кожному серці українця. Великий сором гнітив кожного подумки: „Якби я там був, можливо, цього не було б.” Але всі там не могли бути. Під Львовом почав формуватися

майбутній бойовий фронт, який в дальнішому здержував дальший польський наступ на схід.

10 грудня призначили нового Начального командата УГА, генерала і командира дивізії Дієвої армії УНР Михайла Омеляновича-Павленка.⁸ Він по-новому розпочав реорганізацію війська. На базі бойових груп організував три корпуси по чотири бригади у кожному. Тоді ж створив авіаційний загін в складі двадцяти літаків на чолі з сотником УСС Петром Франком – сином Івана Яковича Франка.

На початку нового становлення армії і нового командування галичани захопили на фронті ініціативу і повернулись до передмість Львова. Це налякало поляків, і за вказівкою головнокомандувача збройних сил Польщі Юзефа Пілсудського на галицький фронт було кинуте додаткові сили.

Але бої проходили з перемінними успіхами. Проте польська розвідка постійно доповідала, що Українська Галицька армія збільшилась до 60 тисяч вояків, набралась бойового досвіду, їй вдалося поліпшити командні кадри. Керівництво армії готувалось в другій половині лютого завдати рішучого удару по польським військам.

Польські керівні кола підняли крик, що вони не можуть справитися із „більшовиками" /для страху європейців так називали УГА/ – і, якщо вони програють, то через польський коридор „червона чума" потрапить у Європу.

Це зробило своє, і Вища Рада країн Антанти дає згоду направити у Польщу на Східний фронт армію генерала Галлера.⁹

80-тисячна армія, до зубів озброєна і добре вишколена, була серйозною військовою силою. 30 квітня у Львів прибули перші частини армії Галлера /80 тисяч солдатів, 900 кулеметів, 200 гармат/. За три місяці УГА понесла великі втрати, частина війська через погані умови

розійшлася по домах. В час приходу на фронт Галлера галицька армія становила 32 тисячі стрільців, 400 кулеметів і 180 гармат.

14 травня 1919 року почався наступ армійських частин Галлера.

На початку травня румуни, відповідно до рішення Антанти, зайняли Буковину і вийшли на кордон Серафинці-Стецева-Снятин-Кути. Чехо-Словаччина зайняла Закарпаття.

Румунська окупація Покуття

Воєнне командування УГА розпочало укріплювати військами, зброєю галицьке пограниччя з буковинським. Вояків стали обмундировувати, виплатили зарплату гривнями; покращили забезпечення продовольством. Вже на протязі кількох місяців почало налагоджуватися життя і порядок у своїй незалежній Українській Державі. Цей висновок можна зробити з такого документа /мовою оригіналу/:

ВИПISKA

Урядове заряджене

Отсим подаю до обов'язуючої відомости Властей і Населення сіл підчиненого мені округу, що слідує:

1) Всі коршми по селах, як і в місті, будуть від нині аж до відкликання замкнені, а торгівля горівкою явно чи потайки є остро заборонена. Тим коршмарям, що не мали концесії, можуть сільські власти відібрати запаси горівки і т. п. та на ліцитації продати їх, а гроші взяти до громадської каси, та мають сі гроші призначити на розділ між найбідніших воєнних сиріт. Так само має всяка власть право сконфіскувати всю горівку тим коршмам, що мають концесію, коли будуть отвирати або продавати потайки, а надто коршмарі будуть від староства остро карані. Нарід треба поучити, що тепер роблять воєнну горівку фальшовану, дуже шкідливу для здоровля, бо брак алкоголю.

3) Школи треба якнайскоріше отворити, а де нема топлива, там має Начальник громади з Комісаром, яка є обов'язана бути помічна, зареквізувати в найближчих лісах стільки дерева, кілько потрібно для школи, то має так за дерево, як і за привіз заплатити ціну після отаксованя двох присяглих таксаторів. За отворене шкіл будуть відповідати Начальники чи Комісари самі.

7) Що до дезертирів, то треба їм подавати до відома, що після законів усіх народів, дезертир не має права ніякого і не буде і у нас мати ані права до спадку (пайки), ані голосу в громаді, ані не сьміють дезертири дістати вінчання від Уряду парохіяльного (коли в поборовім віці хто хоче женити ся, а не викаже ся, що ставав до бранки тай упорядкував військову справу). Чесним жовнрям буду давати позволенє (на просьбу з Уряду парохіяльного) женити ся і перед 24-им роком за згодою війська.

8) Всякі написи по селах мають до 8 днів бути зроблені в нашій мові. Начальники і Комісари є обов'язані зараз се все оголосити в своїй громаді.

Городенка, 10 грудня, 1918 року,
Повітовий Державний Комісар
управитель староства
Д-р Теофіл Окуневський

Таке життя тривало до травня 1919 року. В травні події почали розгортатися зовсім не в нашу користь.

Ось як згадує ті події учасник д-р Іван Велшорський харчовий четар УГА, який дислокувався зі своєю четою в Городенці в той час /мовою оригіналу/:

...„Вже від кількох тижнів, час від часу, приводили наші граничні стежі за Серафинцями, до Повітової Військової Команди в Городенці, правдивих циганів, обідраних, обшарпаних та без жадних документів, що не могли виправдатися, як вони взялися тут, на галицькім боці. Та Повітова Військова Команда (ПВК) відставляла таких

підозрілих людей до Окружної Військової Команди (ОВК) в Коломиї. Що там з ними роблено не знаю.

Але в другій декаді мая доставлявано більше таких пташків. До того одного гарного дня перелетів ще „якийсь” аероплян, що кидав відозви, в котрих говорено, що Буковина вже належить до королівства Румунії, та що королівська румунська армія жиє в як найліпшій згоді з Галицькою Армією. Це все вказувало на те, що румуни готуються виступити проти нас, але поки що сиплють піском в очі. Звичайно цигани!

Люди, що переходили з нашої сторони на Буковину, (носили, так звані пачкарі, на Румунію свічки і цукор, звідтам носили тютюн і горівку – Примітка Велшорського) говорили, що на Буковині прийшло багато румунського війська. Над границею розположилась артилерія. Всі солдати в постолах.

Румуни пояснювали це тим, що вони боялися большевиків, які мають на них напасти і відібрати Буковину. Але це були цивільні пльотки, а ми, військові, чекали на військовий наказ.

І, дійсно, 22 травня 1919 року одержала ПВК наказ зарядити строге поготівля і очікувати дальших заряджень. Наказ прийшов з ОВК.

Як харчовий четар і командир булавної сотні при ПВК, діставши наказ строгого поготівля, (а це є евакуація – примітка Велшорського) я зрозумів його в той спосіб, що зібрав підводи і цілий харчовий склад вмістив на возах і чекав...

Дня 23.05.1919 року в суботу о 5 год. рано прийшов приказ забирати державні річі та харчі і машерувати в сторону на Нижнів.

О год. 5.30 рано рушив я з обозною валкою з Городенки в числі 62 возів гостинцем на Нижнів. Коли по отриманню наказу – заряджено збірку коло Повітової військової Команди і оповіщено стрільцям, що на приказ із гори

опускаємо Городенку – пізнати було знаки обурення і невдоволення. Наші стрільці мали велику охоту битися з тою циганською голотою”.

* * *

Але справа в тому, щоб читачі могли зорієнтуватися чому так сталося, наводжу спогади д-ра Володимира Бемка – сотника УГА, який теж був учасником тих подій в місті Снятин:

...„23 травня 1919 року, пополудні доручено Команді відтинка Снятин листа від румунів з Оршівців за адресою „Окружна Команда Коломиї”. Сотник Небиловець повідомив телефонічно Окружну Команду про одержання листа невідомого змісту. Йому наказано листа передати кур'єром, а для заощадження часу відчинити зараз же й передати зміст телефоном. Лист був писаний по-французьки й датований 21-им травнем. Звучав він так:

„Наслідком конечности забезпечити получения між румунсько-буковинським і угорським фронтом, ми примушені обсадити українську територію від границі Буковини аж до залізничного шляху Станиславів – Надвірна. Наші війська розпічнуть похід 24 травня рано і тому, щоб не прийшло до ніяких сутичок, проситья стягнути негайно з тої області українські війська. Підпис: ген. Петаля”.

Телефонат перебрав сотник В. Бемко, а около 5-ої години пополудні кур'єр доручив листа в оригіналі Окружній Команді в Коломиї. Зміст цієї телефонічної розмови передав сотник негайно до Директорії Уряду у Станиславові. Шеф штабу, полковник Г. Ціріц, був у тому часі на відпустці, мабуть у Відні. Його заступав полковник Бем. У своїй телефонічній відповіді заявив він з місця, що ціла справа пересуджена й усякі протизаходи безнадійні. Цілий наш фронт у відвороті на Схід. Ворожі боеві частини

дійшли на півночі вже до Збруча і посуваються вздовж Збруча на південь до Дністра. При такому стані справи нічого не остає іншого, як тільки капітулювати".

* * *

Продовжую спогади д-ра Івана Велшорського /мовою оригіналу/:

...„Залога Городенки виносила: 2 граничні сотні, булавна і сотня буковинських добровольців, що мали 12 скорострільів і по 2 ручні гранати. Загальне число: 600 людей. Про наш відступ ніхто не знав, крім Повітового комісара і Громадського комісара, які перебрали від нас деякі річі, що їх не можна було із собою забрати.

Рівночасно прийшов також наказ, що з цивільних урядників ніхто не сміє опускати свого місця. Мимо того деякі урядники виїхали з нами і опісля аж з Бучача на приказ міністра внутрішніх справ мусли вертати до Городенки. Очевидно запізно, бо місцева польонія обсадила порожні місця і поставила румунів перед доконаний факт.

Якщо лише наші сотні рушили в похід, появилися два румунські аеропляни. Стрільці дали сальву по них, але нічого не вдіяли, лише побудили мешканців західної частини Городенки. Заспані лиця тривожно гляділи через вікна, а ... деякі злобно усміхалися.

Літаки стежили наші рухи. Яких 3 км за містом один літак спустився зовсім низько і кинув відозви. Це були свистки паперу, задруковані українською, німецькою і польською мовою, де генерал Задік взивав, щоби остали на місці, бо румунська королівська армія не має жадних агресивних намірів, лише хоче зайняти залізничну сіть: Снятин – Коломия – Ворохта в тій цілі, щоби напасти на большевиків на Угорщині і знищити їх на приказ Антанти. Взивав зложити зброю і спокійно вернути домів. Обіцював полишити адміністрацію, лише при Повітовій

Команді має стало сидіти відпоручник румунської королівської окупаційної армії. Наступила констернація. Дехто готов був повірити в солодкий чар невинних слів, але товариші Буковинці, сказали, що „вони це вже брали”. Хитрі циганчуки! І похід рушив даліше.

Коли наші відділи були вже кілька кілометрів за Городенкою, впало кілька арматних стрілів зі села Серафинці, де вже були румуни. Рівночасно побачили ми кілька огнів. Це горіли наші граничні будки, котрі підпалили румуни для ефекту, щоб нагнати страху місцевим мешканцям.

Ці арматні поздоровлення отверезили нас і приспішили наш похід”.¹⁰

* * *

24 травня 1919 року в Топорівцях люди якраз виходили з церкви і з великим здивуванням побачили, як згори зі сторони цвинтаря їдуть якісь кавалеристи. Люди поставали і хотіли бачити, кого це несе нечиста сила. Передні стояли і чекали, задні виходили з церкви, ще нічого не бачили і тиснули на передніх. Зробилася давка, почувся крик. Тут під'їхали румуни, почали траскати нагаями і реготати з людей. Офіцер, який сидів на передньому коні, крикнув: „Мей, простіре! Мей, простіре!” (Мой, дурні!-авт.).

Вояки були вдягнуті дуже бідно, худенькі, взуті в постолы. Де в кого з постолів висунулися онучі. Солдати поскакали в сторону Торговиці. Деякі топорівські жінки, „які все знають”, зразу визначили: „постоленна армія”, — це, напевно, цигансько-румунська солдатня. Поміркованіші газди зразу зрозуміли: „Це кінець Українській Державі у нашому краї”.

Більшість людей поспішила додому заховати десь, що є цінного біля хати. Через кілька днів почались в селі грабунки. Румуни забирали все, що кому з них подобалось.

Від такої чорної напасті нелегко було і заступитися, та й не було кому і пожалітися. Йшов черговий грабунок українського народу. Так терпіло село румунським окупантам до вересня.

**«Судьба — індійка, життя — копійка,
куля — дура ...»**

Ці слова належать російському поету Лермонтову. До них, напевно, має пряме відношення наша дальніша розповідь.

Наприкінці травня Українська Галицька армія відійшла за Дністер, знищила мости і зайняла, по-суті, кругову оборону в трикутнику між річками Збруч — Дністер — залізницею Гусятин — Чортків. Президент Євген Петрушевич, Уряд Західно-Української Народної Республіки і Начальна Команда армії перебралася до Кам'янця-Подільського.

Катастрофа на фронті, поразка армії змусили уряд ЗУНР піти на більш тісні зв'язки з Директорією УНР, яку очолював Симон Петлюра. Тим більше, що і вона опинилася у такому ж становищі на той час — її витіснили з України на клаптик подільської землі. Директорія розміщувалась у вагонах, про що в народі склали пісню:

„У вагоні Директорія
Під вагоном територія“.¹¹

Головний Отаман УНР Симон Петлюра з радістю прийняв під опіку сорокатисячну, загартовану в жорстоких боях до зубів озброєною польською армією, УГА. Він надіявся з її допомогою виправити своє безнадійне становище і повернути Київ.

В галицькій армії, яку було відкинуто за Збруч, опинилися і наші односельчани — галицькі стрільці. Вони вже воювали в армії Української Народної Республіки. Серед них:

Грищук Дмитро Іванович – стрілець
Грищук Микола Дмитрович – сотник УГА
Баб'юк Теодор Іванович – стрілець
Ковблюк Дмитро Васильович – стрілець
Ковблюк Іван Григорович - стрілець
Попович Василь Михайлович – стрілець
Пасічник Степан Григорович – стрілець
Сливчук Михайло Федорович – стрілець
Сливчук Василь Федорович – стрілець
Стефанів Гнат Петрович – полковник УГА
Стефанів Юліян Петрович – поручник УГА
Стефанів Клим Петрович – поручник УГА
Стефанів Тит Петрович – поручник УГА
Стефанів Зенон Петрович – підхорунжий УГА
Сливчук Василь – стрілець
Угрин Дмитро Дмитрович – стрілець
Угрин Михайло Федорович – стрілець
Угрин Петро Ількович – стрілець
Угрин Василь Іванович – хорунжий УГА
Угрин Дмитро Іванович – підхорунжий УГА
Федорук Василь Михайлович – стрілець
Федорук Василь Іванович – стрілець
Федорків Петро Іванович – стрілець

За допомогою УГА Симону Петлюрі таки вдалося дістатися до Києва. Але увійти в Київ зашкодили більшовики і передові частини російської армії генерала Денікіна.¹² Пізніше між представниками галицької армії та денікінської армії велися переговори щодо спільних дій проти більшовиків.¹³ Село, в якому велися ці переговори, посилено охоронялося денікінськими і галицькими вояками. В цій охороні брали участь і наші односельчани Угрин Петро, син Ілька, Федорчук Петро і Угрин Дмитро, син Дмитра.

Мартиролог галицьких стрільців

- Анатійчук Проферій Петрович – УСС, вістун УГА, повернувся додому, член ОУН.
- Баб'юк Теодор Іванович – стрілець УГА, помер у США.
- Врубель Юзеф – стрілець УГА, повернувся додому, інвалід.
- Волошин Михайло – УСС, стрілець УГА, повернувся додому.
- Грищук Микола Дмитрович – сотник УГА, повернувся додому, розстріляний німцями в 1942 р.
- Грищук Роман Іванович – стрілець УГА, повернувся додому.
- Грищук Михайло Дмитрович – стрілець УГА, повернувся додому.
- Грищук Дмитро Іванович – стрілець УГА, воював за Збручем, повернувся додому.
- Грищук Микола Степанович – УСС, стрілець УГА, повернувся додому.
- Ковблюк Дмитро Миколайович – УСС, стрілець УГА, був у Канаді, помер вдома.
- Ковблюк Іван Григорович – стрілець УГА, загинув під Крижополем.
- Ковблюк Іван Михайлович – УСС, стрілець УГА, повернувся додому.
- Ковблюк Дмитро Васильович – стрілець УГА за Збручем, повернувся додому.
- Калитовський Олег-Теодор Васильович – стрілець УГА, помер у США.
- Мохорук Андрій Федорович – стрілець УГА, повернувся додому.
- Мохорук Василь Григорович – стрілець УГА, повернувся додому.
- Мохорук Іван Михайлович – УСС, стрілець УГА, повернувся додому.

Мурмилик Михайло Семенович – стрілець УГА,
повернувся додому.

Никифорук Федір Юрійович – стрілець УГА,
повернувся додому.

Павич Дмитро Іванович – стрілець УГА, повернувся
додому.

Попович Василь Семенович – стрілець УГА,
повернувся додому.

Попович Василь Михайлович – стрілець УГА, воював
за Збручем, повернувся додому.

Пасічник Степан Григорович – стрілець УГА, загинув
під Крижополем, Вінниця.

Сливчук Федір Онуфрійович – стрілець УГА,
повернувся додому.

Сливчук Василь Романович – УСС, стрілець УГА,
повернувся додому.

Сливчук Михайло Федорович – стрілець УГА, воював
за Збручем, повернувся додому.

Сливчук Василь – стрілець УГА, загинув під
Крижополем, Вінниця.

Стефанів Гнат Петрович – головнокомандувач УГА,
полковник, командант етапу дієвої армії УНР,
генерал-хорунжий, помер у Німеччині.

Стефанів Юліян Петрович – стрілець УГА, помер у
Німеччині.

Стефанів Тит Петрович – поручник УГА, сотник УНА,
помер у Англії.

Стефанів Клим Петрович – поручник УГА, помер у
Богородчанському районі.

Стефанів Зенон Петрович – підхорунжий УГА, сотник
УНА, помер у США.

Стефанів Омелян Матвійович – поручник УГА, член
УВО, замордований у польських катівнях.

Стефанів Іван Матвійович – стрілець УГА, помер у
Чехо-Словаччині.

Угрин Іван Михайлович – стрілець УГА, повернувся додому.

Угрин Дмитро Дмитрович – стрілець УГА, воював за Збручем, повернувся додому.

Угрин Василь Миколайович – стрілець УГА, повернувся додому.

Угрин Василь Онуфрійович – стрілець УГА, повернувся додому.

Угрин Іван Миколайович – стрілець УГА, повернувся додому.

Угрин Петро Ількович – стрілець УГА, воював за Збручем, повернувся додому.

Угрин Іван Федорович – стрілець УГА, повернувся додому.

Угрин Микола Іванович – стрілець УГА, повернувся додому.

Угрин Василь Іванович – хорунжий УГА. Помер у Польщі.

Угрин Дмитро Іванович – підхорунжий УГА, воював за Збручем, помер у Сибіру.

Угрин Михайло Федорович – стрілець УГА, воював за Збручем, помер у Сибіру.

Федорук Микола Андрійович – стрілець УГА, повернувся додому.

Федорук Василь Іванович – стрілець УГА, воював за Збручем, член ОУН.

Федоришин Михайло Олексійович – стрілець УГА, повернувся додому.

Федорчук Петро Іванович – стрілець УГА, воював за Збручем, повернувся додому.

* * *

Підводячи підсумки боротьби наших героїв-односельчан за нашу неньку-Україну, хотілось би згадати, що кілька українських січових і галицьких стрільців зросили своєю кров'ю рідну землю. "А їхні могили

розкидані у чистім полі на нашій широкій і багатій українській землі, можливо, при дорозі, можливо, у густій траві, поховані у них — для нас живі.

Решта вернулася додому, але вже нікого з них на сьогоднішній день немає в живих. Суворий закон природи все проріджував їхні ряди, проріджував і всі вони, наче сірим шнурком журавлі, відлетіли у вічність. Їхні душі вступили в іншу армію, але і звідти вони закликають тих, хто живе нині, щоб закінчували почату ними справу і в єдності будували вільну, незалежну соборну Україну."¹⁴

Де б Ви не були, мої односельчани, що б Ви не робили, коли згадаєте цих героїв, станьте, зупиніться, прислухайтесь. І Ви почуєте їхні голоси:

“Не забувайте нас!!!”

Сотник Ц.К. Австро-Угорської армії, полковник,
головний командант УГА, та командант оборони м. Львова
Гнат Стефанів

Сидить: Нестор Гаморак,
референт по пресі Секретаріату
військових справ ЗУНР – правнук
Ольги Стрийської, Стоїть Дмитро
Вітовський – полковник, Секретар
військових справ ЗУНР

Галицькі стрільці
Сидить: Сливчук Федір
Онуфрійович
Стоять: (зліва) Федорчук Василь Ів.,
(справа) Мохорук Михайло Ів.,
Посередині – невідомий

Галицький стрілець
Угрин Іван Федорович

Сотник УГА
Грищук Микола Дмитрович

□□□□□□□□□□□□□□□□
□□□□□ □□□□□□□□,
□□□□□□□□□□□□□□
□ □□□□□□ □□□□□□□□.
□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□,
□□□□□□□ □□□□ □□ □□□□□...
□ □□ □□□□ □□□□□□□ □□□□□□
□□ □□□□□□□□ □□□□...
□□□□□□□□□□□□□□□□

ПОЛЬСЬКА ОКУПАЦІЯ ПОКУТТЯ

Політичне життя

18 вересня 1919 року окупанти помінялися. Румуни відійшли на Буковину, а на Покуття прийшли поляки під командуванням генерала Александровича. Через деякий час за військовими прийшла цивільна адміністрація, яка під гаслом „Горе переможеним” почала наводити свої порядки. Перш за все, заборонила вживати термін „Західна Україна” і „українці”. Натомість запровадили назви „Малопольська Всьходня” (Східна Малопольща) і „русини”. Правда, робилося все це з осторогою, так як питання приєднання Східної Галичини до Польщі ще розглядалось в Парижі на Раді Амбасадорів. Але ж таки зразу ж після приходу цивільної адміністрації почалися арешти галицьких стрільців, активістів та греко-католицьких священників.

У вересні 1920 року через Городенку перейшли деякі частини УГА під керівництвом генерала Кравса, які пробивались крізь польські заслони до Чехо-Словаччини. Городенські поважні газди і інтелігенція дуже шикарно зустріли своїх військовиків. Організували їм пишний прийом.

За це галицькі стрільці на наступний день провели військовий парад. Це, напевно, був останній парад кількох частин славної Української Галицької армії. Вона покрила себе невмирущою славою в жорстоких боях з ворогом.¹

В цих частинах перебував і наш односельчанин, полковник окремого кінного полку Гнат Стефанів, син Петра. Він відвідав свою родину Гумініловичів в Топорівцях, яка мешкала в тому помешканню, де проживала вся сім'я Стефанівих. Це був, як показали наступні події, його останній приїзд у Топорівці. Тут він родився, виріс і у вісімнадцять років пішов у світ незаними стежками. Він дуже любив свою землю і дуже ненавидів польських окупантів. Польські чиновники

прекрасно все знали, і тому не дозволили йому проживати на території польської держави.

* * *

Щоб захистити інтереси українського населення, діяли ще чотири довоєнних політичні партії, як: Русько — Українська Радикальна, Націонал — Демократична партія, що перетворилася у Трудову партію, Українська соціал — демократична, Християнсько — суспільна, котрі створили так звану Міжпартійну Раду (голова Кирило Студинський, секретар Володимир Бачинський).² Отже, ця Міжпартійна Рада прийняла кілька декларацій. Від 14 лютого 1920 року проголосила за самостійність Галичини, Буковини і Прикарпатської України.³

Поляки з метою закріплення своїх позицій перед світовим співтовариством затіяли 30 вересня 1921 року перепис населення в Східній Галичині. Цей перепис в той час називали ще конскрипцією. Українське громадянство, знову ж таки за пропозицією Міжпартійної Ради, бойкотувало цей перепис, з причин на те, що він був ведений, коли на українських землях почав шаліти терор польської окупаційної влади, яку народ не признавав. Згідно перепису населення в селі, і для порівняння, в сусідніх селах було:

№	Найменування даних	Топо-ривці	Торго-виця	Красно-ставці	Підви-соке	Русів	Задуб-ривці
1	будинків	375	449	309	421	287	351
2	мешканців	1737	2039	1370	1798	1330	1542
3	з них: чоловіків	769	952	643	817	611	724
4	жінок	968	1087	727	981	719	818
5	римо-католиків	44	31	7	21	16	38
6	греко-католиків	1667	1982	1330	1717	1294	1486
7	жидів	26	26	33	57	20	15
8	поляків	102	79	13	25	36	38
9	українців	1635	1960	1335	1713	1294	1490

Як видно з даних, деякі цифри сфальсифіковані. Наприклад, у Топорівцях ніколи не було стільки поляків. Дуже кидається у вічі, що жінок набагато більше, ніж чоловіків. Значить, на цих цифрах залишили відбиток війни 1914-1918 рр. і 1918-1920 рр.⁴

Наступна резолюція, яку проголосила Міжпартійна Рада, від 28 січня 1922р. "Про політичну підтримку урядової ЗУНР на чолі із Євгеном Петрушевичем", який в той час перебував за кордоном і все робив, щоб Західно-Українську Народну республіку не приєднали до Польщі.⁵

Від 22 березня 1922 року Міжпартійна Рада знову проголосила підтримку уряду ЗУНР.⁶

В 1922 році було прийнято резолюцію про бойкотування польських виборів в Галичині, що й було підтримано народом, Галичина вибори бойкотувала, показавши всьому світові, що вона польську окупацію не визнає.⁷ У відповідь на ці заходи окупаційна влада почала впроваджувати на наших землях свій терор. Щоб пом'якшити цей терор, передові і прогресивні діячі Городенщини під керівництвом д-ра Теофіла Окуневського влаштували політичне віче-спротив і запросили на нього волинських послів Бориса Козубського і Сергія Козицького. Оба послі виступили, дали докладний звіт своєї посольської роботи та засудили дії польської адміністрації щодо українського народу. Вони відмітили у своїх виступах, що відроджена Польща веде ту саму колоніальну політику супроти українського народу, що вела і Річ Посполита.⁸

В 1923 році рішенням Ради Амбасадорів Східну Галичину було приєднано до Польщі. Таким чином роль Міжпартійної Ради почала занепадати, і такі партії як Русько-Українська радикальна і Трудова партія припинили своє існування.

Проте Городенщина і надалі ще була під впливом довосенних „Січей" та Радикальної партії. 1 квітня 1923 року Радикальна партія знову заявила про себе, провівши

з'їзд і визнала себе об'єднуючою силою працюючих мас. Відновила випуск свого рупора „Громадський Голос”. На Городенщині лідером цієї партії був адвокат д-р Василь Кассян. В Топорівцях лідером осередку радикальної партії був Михайло Мурмилик.

Реорганізувалась і Трудова партія в Українське Національно-Демократичне об'єднання (УНДО), яке очолив д-р Теофіл Окуневський. В Топорівцях очолив осередок “ундівців” отець Юліян Войнаровський.

Якщо радикали базували свою роботу на „Повітовому Союзі кооперативів” і „Українбанку”, то УНДО мало вплив на „Просвіту”, товариство „Дністер”, „Центросоюз”, „Народна Торгівля” і „Рідна школа”.

У 1927 році відбулися чергові вибори до Варшавського сейму. На цей раз Галичина взяла активну участь у підготовці і проведенні виборів. Топорівці входили до виборчого округу №53, куди входили Станіславів, Тлумач, Богородчани, Надвірна, Коломия, Городенка, Снятин, Косів і Печеніжин (повіти). В селах Городенщини на той час великий вплив мала Українська Радикальна партія, яку очолював д-р Левко Бачинський.⁹

Великий осередок Радикальної партії був у Топорівцях. Найбільш активними радикалами були: Мурмилик Михайло Семенович – голова осередку, Федорук Василь Іванович – заступник, Сливчук Василь Романович, Грищук Олексій Танасійович, Угрин Іван Васильович, Угрин Іван Петрович, Касяян Антон Степанович, Касяян Петро Степанович, Волошин Петро Миколайович, Угрин Михайло Дмитрович, Сливчук Іван Іванович, Угрин Дмитро Іванович, Попович Василь Петрович, Деляр Іван Йосипович, Мандрик Семен Петрович.

Особливо міцною була група радикалів на “Стіглі”: Волошин Петро Миколайович, Деляр Іван Йосипович, Угрин Михайло Дмитрович, Сливчук Іван Іванович, Угрин Дмитро Іванович, Попович Василь Петрович.

По 53 округу було висунуто кілька кандидатур від Радикальної партії. Саме головне, що одним із кандидатів був уродженець села — Стефанів Клим Петрович. За проханням Льва Бачинського Василь Стефаник побував в багатьох селах Покуття. Йому допомагали його сини Семен і Юрко.

Василь Стефаник перед виборами побував і в Топорівцях, де агітував за кандидатів від Радикальної партії. Збір осередку сільських радикалів відбувся в домі Федорука Василя Івановича.

Топорівці проголосували за всіх українців з переважною більшістю за Кліма Стефаніва. Тоді по виборчому округу №53 було обрано дев'ять послів. Серед них п'ять українців. Це д-р Лев Бачинський, Клим Стефанів, Петро Шекерик-Доників, Олексій Ганушевський і Дмитро Паліїв. Було обрано ще трьох поляків: Генріха Міановського, Валерія Нідцвієцькі, Генріха Розмаріна і одного жида Теодора Зайдлера.

(Копія листівки про результати виборів додається).

У 30-х роках УНДО почала втрачати свій вплив і частина ундівців створили угруповання „Фронт Національної Єдності” (ФНЄ), яке очолив Дмитро Паліїв. Вони випускали свій друкований орган „Батьківщина”, а пізніше — щоденник „Українські вісті”.

У 1932 році відбулися чергові вибори до Варшавського сейму. До села знову приїжджав Василь Семенович Стефаник із своїм сином Юрком. Зустріч із членами осередку радикальної партії знову відбулася в домі Федорука Василя Івановича. За словами очевидців присутніх було біля 20 чоловік. Після зборів Василь Стефаник і Юрко відвідали могили своїх родичів Стрийських і Чомкевичів. Це був вже останній приїзд Василя Стефаніка в Топорівці. Після цих виборів він тяжко захворів.

Okręg wyborczy 53.

Województwo Stanisławowskie.

Powiaty: Stanisławów, Tlumacz, Bohorodczany, Nadwórna,
Kolomyja, Horodanka, Żółtyń, Kosów i Pezzenidyn.

Posłów 9.

Henryk Mianowski

Dr. Teodor Seidler

Walerjan Niedźwiecki

Dr. Lew Bazyński

Petrus Szekerys-Donykiw

Kłym Szelanin

Dymitr Palijiw

Ks. Hamszawski Mihal

Dr. Henryk Rosmarin

Після смерті Левка Бачинського Українську Радикальну партію очолив д-р Іван Макух. Він ввів у назву партії слово соціалістична, мотивуючи, що у радикалів і соціалістів одні цілі. Тоді слово „соціаліст, соціалістичний” було дуже модним. Внаслідок цього, Українська соціалістична радикальна партія на виборах 1932 року великого успіху вже не мала.

Другим партійним осередком в селі, але менш впливовим, був осередок УНДО. Найбільш впливовими ундівцями, як їх тоді називали в селі, були: отець Юліян Войнаровський, Гумінілович Володимир, Сопотик Іван. Ундівці виписували і читали свою партійну газету „Новий час”. Частина ундівців відкололась і пішла на консолідацію із польським режимом, зраджуючи девчому інтереси українського народу. Такий напрямок в народі був прозваний “хрунівством”. Саме слово “хрунь” в прямому перекладі означає “свиня”. Але в переносному значенні український словник дає пояснення, що це виборець, який продав свій голос і не один раз.

Не проминуло “хрунівство” і Топорівців. “Хруні” виписували газету “Батьківщина”. В 1923 році сільське товариство “Народний Дім” розпочало будівництво Читальні “Просвіти”. Цьому заходові дуже противилися сільські “хруні” і весь час перешкождали будівництву. Коли читальня вже була побудована і в свята чи неділі там проводились забави, то “хруні” на знак протесту організовували свої забави на “Толічці”. Часто перешкождали проведенню зборів товариства “Просвіта” і осередку Радикальної партії. Такі дієства мали місце і в інших селах. В ряді сіл радикальні осередки були сильніші, а тому давали достойну відсіч різким проявам “хрунізму”. Так в Русові ходили колядувати до “хрунів” з такою колядкою (на мотив колядки “Во Вифлеємі”):

Лакомим "хруням", лакомим
Дроти заложити.
Най ідуть до корита
Наїстись досита...

Особливо великий вплив на формування opinii села мала газета "Народна справа", яку редагував львівський редактор Іван Тиктор. Щоб ця газета мала великий авторитет серед сільських читачів, особливо серед зuboжilого селянства, редакція виплачувала 120 злотих, якщо у когось з передплатників гинула худобина. Це було як компенсація за нанесену шкоду. Люди в це вірили і не вірили, але коли таке траплялося в їхньому селі, то цю газету моментально передплачувало все село, за що газета дістала назву "коров'яча газета".¹⁰ Цю газету в Топорівцях передплачували Мохорук Іван Миколайович, Угрин Іван Миколайович, Стрийський Євген Миколайович, Сливчук Микола Іванович.

З 1922 року Польща почала набирати в польську армію сільську молодь.

Державні реформи в Галичині

Чез рік своєї окупації поляки почали проводити деякі державні реформи. Прикладом цього є створення 1 вересня 1921 року Станіславівського воєводського управління. Воєвода, як кандидатура за поданням міністра внутрішніх справ, спершу розглядалася на засіданні ради міністрів, а після затверджувалась президентом. При воєводському управлінні були створені відділи: президіальний, адміністративний, самоуправління, бюджетно-господарський, релігійних культів, охорони громадського здоров'я, земельний та ветеринарії, промисловий, праці і соціальної опіки, а також Окружна дирекція громадських робіт, яка з січня 1924 року була

ліквідована. Таким чином було проведено поділ Галичини на такі воєводства: Львівське, Станіславівське і Тернопільське. Станіславівське воєводство ділилось на шістнадцять повітів, а з 1932 року на дванадцять¹¹.

Повітове староство теж дістало більше прав і стало адміністративним органом на території повіту. Повітовий староста підчинявся тільки міністрові внутрішніх справ і воєводі. До речі, старосту призначав міністр внутрішніх справ.

Проте, реформування адміністративної системи, особливо на рівні повітів, продовжувалось. Так, 1 червня 1930 року в повіті були реорганізовані старі і створені такі нові відділи (або їх ще називали рефератами): загальний, організаційний, безпеки, адміністративно-законодавчий, військовий, громадської опіки, санітарний, ветеринарний, будівельний, землеробства і земельних реформ, охорона лісів.

При повітовому старостві ще були:

– Повітовий відділ самоуправління, організований ще Австро-Угорщиною в 1866 році. Це був виконавчий орган повітової ради, і він відповідав за управління повітово-комунальним господарством, наглядав за господарством та майном сільських гмін і в деякій мірі відповідав за діяльність гмінних управ;

– Повітове управління поліції, яке очолював повітовий комендант. На кожне село або кілька слугував один постерунок, де були один-два поліціанти.

5 вересня 1934 року в Галичині провели реорганізацію гмінних управ. З цього часу створились збірні громади на декілька сіл. Одна із збірних громад повіту була з осідком у Чернятині, куди, крім Чернятина, входили Глушків, Вербівці, Торговиця і Топорівці. Збірною громадою керував війт, а кожною громадою солтис.¹²

Першим війтом Чернятинської збірної громади обрали топорівського війта Сопотика Івана Андрійовича. А на його

місце в Топорівцях солтисом обрали Сливчука Василя Дмитровича. В 1938 році війтом збірної громади в Чернятині обрали місцевого жителя д.Боднарчука.

На фото зафіксовано перебування Боднарчука в Топорівцях під час передачі і ознайомлення з гмінною управою (зліва направо):

Сидять в першому ряду: колишній війт збірної Чернятинської громади Сопотик Іван Андрійович, новий війт Боднарчук і солтис сільської громади Сливчук Василь Дмитрович. Дальше на фото радні. Другий ряд: Сливчук Федір Танасійович, Угрин Іван Федорович, Ковблюк Танасій, Грищук Василь Танасійович, Пішак Андрій Семенович. Третій ряд: Чупрун Микола Григорович, Мохорук Дмитро Іванович, Угрин Михайло Федорович.

Стоять (зліва направо) у першому ряду: Угрин Степан Юркович, Попович Василь Семенович, Никифорок Іван Федорович. В другому ряду: Попович Іван, Грищук Михайло Дмитрович, Мохорук Іван Васильович,

Никифорук Семен Михайлович, Сенюк Іван Миколайович.

В 1938 році на чергових виборах Угрин Василя Івановича обрали головою Тишківської збірної громади.

**Культурно-економічне життя
в селі за польської окупації:
Відновлення роботи товариства «Просвіти»**

Же зважаючи на всі польські заборони, громадськість села 24 червня 1923 року відновила роботу читальні "Просвіта".¹³ Першим головою "Просвіти" став Угрин Іван Миколайович, бібліотекарем – Волошин Іван Миколайович.

Він з листом-проханням звернувся до Головного Відділу "Просвіта" у Львові (у Львівському Державному історичному архіві зберігся лист-відповідь у Топорівці: лист-копія в оригіналі):

ч. 4326/-23 Львів, дня 18.12.1923 року
До високоповажного Пана Івана
Волошина, сина Миколи
с.Топорівці

Цінне письмо одержали. Цінник видань товариства "Просвіта" пересилаємо до Вашої розпорядимості. Обов'язуючі ціни, заподані олівцем зі замовленням, просимо спішитися, так як ціни на книжки з кожним днем майже побільшуються. Статутів наразі не висилаємо. Головним Відділом виготовляються нові статuti, на яких по затвердженню політичними чинниками, мож буде в кожній громаді засновувати читальні. До часу затвердження статутів належить використати час в напрямі підготовки громади до заснування читальні. Передусім, молодіж села повинна в гуртки самообразування, передплачувати часописи та книжочки, сходитися на спільне читання, над прочитаним розвести коротку дискусію, яка у слухаючих поширює знання. Просимо віднести до філії у Городенці на адресу др. Теофіля Окуневського, щоби вислала

до Вас свого відпоручника з відчитом та який би дав взагалі на місци викладки та інформації, як належить вести працю самоосвіти, щоб вона принесла як найбільш користи і хісна для громадян.

Пізніше товариство "Просвіта" в Топорівцях одержить статут (копія додається; додаток №10). Про роботу читальні "Просвіта" можна судити з копій документів і оригіналів, які зберігаються у Львівському Державному історичному архіві.

Членами товариства "Просвіта" в селі були майже всі старші і молоді господарі, деякі навіть із жінками. Щовечора в свята і в неділі, днями після відправи Святої Літургії в церкві збиралися в читальні "Просвіти" і слухали лекції на просвітні, історичні й політичні теми. Слухали інформацію про світові події.

Як розповідають старожили, читати лекції приїжджали з Городенки діячі кооперативного руху Іван Василюшин і Юрій Роїк, на історико-політичні теми — д-р Василь Яшан, інженер Богдан Білинський, деколи приїжджав сам директор української гімназії "Рідна школа" Онуфрій Яківчик і читав лекції про піднесення рівня освіти на селі, одночасно розпитував про здібних учнів і заохочував їх поступати вчитись до гімназії. А ось ще один документ тих часів:

Звідомлення читальні "Просвіта"

Рік заснування читальні 24.06.1923 року, відновила діяльність після війни (мовою оригіналу і скорочено)

Урядуючий Виділ в адміністраційному році.

1. Голова — Іван Угрин Миколи
2. м. голова — Василь Сливчук Дмитра
3. писар — Іван Волошин Василя
4. скарбник — Дмитро Ковблюк Костянтина
5. бібліотекар — Іван Волошин Николи
6. господар — Петро Федорків Івана
7. член Виділу — Никола Угрин Івана

8. 1-ий заступник – Михайло Грищук Дмитра

9. 2-ий заступник – Петро Тофан Петра

10. 3-ий заступник – Петро Сливчук Івана

Ревізійна комісія

1-ий член – Николай Сливчук Танасія

2-ий член – Онуфрій Угрин Николи

3-ий член – Ілько Ковблюк Юсипа

Напротязі року проведено лише одне засідання.

Ім'я і назвисько викладаючого (виступаючих на зборах – примітка автора):

1. Никола Угрин Онуфрія

2. Василь Сливчук Дмитра

3. Василь Федорук Івана

4. Никола Федорук Андрія

5. Василь Угрин Івана.

Кілько осіб було на зборах – 80.

Чи запроваджено в читальні голосне читання для членів в часі сходин – запроваджено.

а) Членство

1. Число членів читальні – 86, з того муштин – 20, жінок – 4, хлопців – 31, дівчат – 30.

2. Як висока членська вкладка до читальні – 25 грош.

8. Чи члени сходяться кожного дня чи тільки в свята і неділі – свята, неділі.

9. Чим займаються члени в часі сходин – читають.

б) Бібліотека

1. В якому стані знаходиться читальняна бібліотека – в добрім.

2. Число книжок – 65.

7. Кілько випозичено книжок – 125.

9. Які книжки читають найрадіше у Вашій читальні – історичні.

14. Які часописи передплачує читальня – “Громадський Голос”.

в) Секції

1. Чи зорганізовано при читальні аматорський кружок — так.
2. Кілько членів має — 9, хто веде — Василь Сливчук Дмитра.
3. Кілько дав вистав на протязі року (вчислити їх) — На великдень, Зелені свята, на Петра, Матері Божа і на 14.11.1924 року.
4. Число учасників на кожній виставі — по 150 і по 200.

II. Маєтковий діл

1. Чи читальня має власний дім — ні, його вартість — тільки площа 80 доларів.
 2. На кого заінтабульовано — тепер куплений, в який спосіб сплачується — на "рати".
 5. Де міститься читальня — у Василя Сливчука Дмитра.
 6. Чи збираються фонди на будову дому — так.
- 30.12.1924 року

* * *

Топорівці 20.03.1934 р.

Посвідчення

Виділ Читальні "Просвіти" в Топорівцях потвержує отсим перебрання книжок на квоту 111 зл. 35 гр. з Канцелярії філії "Просвіти" в Городенці після фактури, яку Читальні вручена.

За Виділ Читальні "Просвіта"
в Топорівцях:
Голова Антон Касіян,
Секретар Іван Мохорук.

* * *

Відпис

з протоколу загальних зборів Читальні "Просвіти", засідання Виділу Читальні "Просвіти" в Топорівцях з дня 4 лютого 1934 року.

Рішено закупити у товаристві "Просвіта" у Львові книжки для читальні на квоту 100 зл., а належитість сплачувати піврічними ратами по 10 зл. аж до цілковитого вирівняння довгу. Довг цей обов'язує кожний час читальняні Виділи, а претензія товариства "Просвіта" ніяким чином не може улягти передавненню, у всяких спорах, які могли б повстати між Товариством "Просвіта" у Львові і нашою Читальнею з титулу невіривняння належитости, піддається Читальня компетенції властивого Суду у Львові. Як запоруку точної оплати належитости, складаємо декларацію урядуючим Виділом Читальні, відпис якого переховується в актах нашої читальні.

За згідність

Виділ Читальні "Просвіти" в Топорівцях:
голова Антон Касіян,
секретар Іван Мохорук.

* * *

Деклярація

Підписаний Виділ читальні "Просвіта" в Топорівцях виконуючу ухвалу Загального збору читальні, Виділу читальні в Топорівцях з дня 22 грудня 1933 року, підпис якої долучується до сеї декларації, зобов'язується книжки "Просвіти" у Львові, закуплені в Товаристві "Просвіта" у Львові для читальні "Просвіта" в Топорівцях на квоту 100 зол., сплатити рівними піврічними ратами по 10 зол. До каси Товариства "Просвіта" у Львові через філію "Просвіти" в Городенці.

На випадок несплачення двох по собі слідуючих рат, прислугує товариству "Просвіта" у Львові ніяким чином не може улягти передавненню.

У всяких спорах, які могли би повстати між товариством "Просвіта" у Львові, читальнею "Просвіти" в Топорівцях з титулу невіривнення належитости віддається Читальня "Просвіти" в Топорівцях компетенції

властивого Суду у Львові.

Топорівці дня 4 лютого 1934 року
за Читальню "Просвіти":

Голова Антон Касян секретар Іван Мохорук

Виділові:

Никола Мохорук

Никола Василик

Грицько Сливчук

Іван Угрин

Дмитро Ящук

Василь Никифорук

Стефан Попович

* * *

Копія звіту від 12.02.1934 року

Місцевість Топорівці, почта Городенка, Залізнична станція Городенка, політичний повіт Городенка, судповіт Городенка, філія "Просвіти" в Городенці.

Звідомлення

читальні "Просвіти" за час від дня 1-го січня 1933р. до дня 31 грудня 1933р.

I. Адміністраційний відділ:

1) Останні збори відбулися дня 22 грудня 1933 р. і на них вибрано виділ в такому складі:

1. Голова Антін Касян — коваль — 26 літ
2. Заст. гол. Никола Мохорук — рільник — 30 літ
3. Секретар Іван Мохорук — рільник — 25 літ
4. Скарбник Никола Василик — рільник — 32 роки
5. Бібліотекар Никола Сенюк — рільник — 43 роки
6. Господар Гриць Сливчук — рільник — 27 літ
7. Член виділу Дмитро Ящук — рільник — 24 роки
8. 1-ий заст. Стефан Попович — рільник — 23 роки
9. 2-ий заст. Василь Никифорук — рільник — 22 роки
10. 3-ий заст. Іван Угрин — рільник — 26 літ

Контрольна комісія:

1-ий член Михайло Грищук — рільник

2-ий член Михайло Угрин — рільник

3-ий член Іван Угрин – рільник

2) Скільки засідань відбув відділ читальні на протязі ділового року – три

3) Які важніші справи обговорювано на засіданнях відділу (подати на окремі картці)

4) Чи Читальня вислала свого підпоручника на Загальні Збори

Матірнього Т-ва і коли

Філії так на нараді Філії

Коли не вислала пояснити чому

5) Чи люстрував читальню делегат Відділу і коли

Філії – в Городенці дня 14.12.1933 року

6) Кілько читальня мала членів, які заплатили повну вкладку за діловий рік, мужчини до 18 років життя – 21, від 18 років життя – 60, жінок до 18 років життя – 15, від 18 років життя – 23. Кілько виносила вкладка для старших – 1 злт., для молодших – 50 гр.

Дальше йде звіт про плату Читальні до філії і Матірньому товариству у Львів.

13) Касове зіставлення (щось на зразок звіту – примітка автора)

14) Недобір каси.

15) Маєтковий стан:

а) Чи читальня має власний дім – (деревляний) будований спільно з кооперативою "Будучність"

II. Культурний відділ:

1) Кілько разів відбувалися голосні читання

2) Чи в читальні ведено які курси

3) Чи в читальні зорганізований самоосвітній гурток

4) Коли читальня уладила і які свята

5) Чи в читальні є бібліотека

6) Чи при читальні зорганізовано "Аматорський гурток"

Хто є провідником гуртка? – Іван Канюк

Режисером – Угрин Дмитро

Які має декорації —

Костюми —

Кілько дано вистав — трьох до вибору

7) Чи при читальні є хор — так, хто є диригент — Липчук Іван, кілько співаків — 24, співачок — 13, які співають пісні: "Думи мої", "Ой, сів пугач на могилі", Гімн "Просвіти", "Заповіт", "Щедрик", "Зацвіла черемшина" і др. Хор — дав два концерти.

8) Читальня має оркестру (дуту, смичкову, мандолінову) — ні

9) Чи читальня веде захоронку або діточий садок

10) Які були в читальні комісії, секції, або інші форми організованої праці.

III. Інформаційний відділ:

1) Які є в громаді українські і чужі установи і як відносяться до останньої праці читальні:

— Кооператива "Будучність".

— Каса Стефчика.

2) Чи є в громаді церква — так, українська школа — так

3) На особній картці списати всю місцеву українську інтелігенцію разом з членами її родини.

Місцевість — Топорівці — дня 12.02.1932 року.

За виділ читальні "Просвіти":

Голова Антін Касяян

Секретар Іван Мохорук

* * *

28 травня 1937 року проведено перевірку діяльності читальні "Просвіти" в Топорівцях.

Перевірку проводив п. Андрусечко Ярослав з доручення Головного Відділу т-ва "Просвіта" у Львові.

1. В акті подано, що читальню засновано — 19.05.1925 року

2. Останні збори в читальні відбулися — 3.01.1937 року

3. Читальня має членів:

- жонатих — 126
- хлопців — 43
- доросту — 4
- разом — 173
- жінок — 43
- разом — 216

4. На останніх зборах обрано виділ:

- Голова — Сенюк Дмитро — рільник — 29 років
 - Заст. гол. — Танасій Грищук — рільник — 29 років
 - Секретар — Тофан Дмитро — рільник — 25 років
 - Скарбник — Касян Антон — рільник — 29 років
 - Бібліотекар — Ящук Дмитро — рільник — 26 років
 - Господар — Канюк Іван — рільник — 34 років
 - Член виділу — Никифорок Василь — рільник — 27 років
 - 1-ий заст. — Попович Василь — рільник — 25 років
 - 2-ий заст. — Ковблюк Олексій — рільник — 27 років
 - 3-ій заст. — Мохорук Михайло — рільник — 27 років
- Виділ в 1936 році провів 7 засідань.

5. Провірна комісія:

- Голова — Федорук Василь — рільник — 37 років
- Заст. гол. — Марковський Іван — рільник — 31 рік
- Секретар — Мурмилик Михайло — рільник — 37 років

6. Книговодство.

7. Каса мала приходу 553,86 злт., розхід 553,86 злт.

8. Майно читальні — читальня має власний дім з кооперативою "Будучність".

Загальна вартість нерухомостей Читальні — 12.000 злт.

Рухомостей — 1.000 злт.

Всього майна -

9. Бібліотека.

10. Які часописи передплачує читальня — "Громадський Голос".

11. Освітньо-виховна робота: драмгурток веде — Волошин Петро, хорвий — Липчук Іван

12. Які грали вистави: "Мартин Боруля", "Їхав стрілець на війноньку", "Пімства жидівки", "Десятник Люлька", "Гриць Мазниця", "Ми ідемо в бій", "Жидівка вихристка".

13. Умовини розвитку й праці Читальні:

Які працюють товариства при Читальні: "Кооперативна споживча", "Рідна Школа", "Каменярі", "Каса Стефчика", "Сільський Господар".

14. Зовнішній і внутрішній вигляд Читальні.

15. Назвати мужів довір'я товариства "Просвіта" — немає

16. Назвати збірщиків "Дару "Просвіти" для майбутньої збірки:

Мохорук Іван

Грищук Танасій Василя

Попович Іван син Михайла

17. Видані доручення:

1). Доповнити діловодство читальняне з завданням денника праці.

2). Доповнити бібліотеку добрими книжками, зокрема літературою для доросту, довиписати 500 томів.

3). Всі члени виділу і контрольної комісії мусять стати членами Матірньої "Просвіти" і вкласти членську вкладку в квоті 1 злт. до кінця червня ц. р.

4). Відбувати засідання виділу читальні бодай раз у місяць, на тих засіданнях обговорювати план праці читальні.

5). Згуртувати доріст в читальні в гуртку "Молодої "Просвіти" і вести з ними навчання.

6). Згуртувати жіноцтво при читальні в окрему жіночу секцію.

7). Виділ читальні подбає спільно з мужем довір'я приєднати бодай 20 членів до Матірньої "Просвіти" до кінця 1937 р. Андрусечко. 28.05.1937р.

* * *

У 1938 році в Галичині скрізь святкували 70-річчя "Просвіти". Щоб польська окупаційна влада не перешкождала святкуванню такого славного ювілею, було прийнято рішення пов'язати це свято із ювілеєм святкування 950-річчя Хрещення Русі. В деяких селах святкували і 20-річчя створення ЗУНР.

Ще на початку року в Городенці відбулася нарада всіх сільських голів читалень "Просвіти", диригентів хорів і оркестрів, керівників аматорських гуртків. На нараді було обговорено план підготовки до проведення свята. Навіть був розданий на руки зразок промови. На цій же нараді домовились, що в селах це свято має пройти весною і влітку, а повітове — восени.

Була створена спеціальна комісія з філії "Просвіти", яка мала відібрати кращі номери на районне свято. Кожне свято проходило під гаслом "Просвіта" в маси!" Були спеціально розроблені програми для урочистостей в читальнях. На вікнах читальні в Топорівцях наклеїли спеціальні листівки, виготовлені у Львові з нагоди ювілею "Просвіти".

В Топорівцях ювілей "Просвіти" відзначали на свято Петра, коли вже траву скошили на сіно. Свято проходило на "Ксьондській леваді". Перед тим зробили невелике підвищення з дощок на зразок сцени. Під імпровізованою сценою поставили столи і лавки для комісії з Городенки. Зранку всі відбували Службу Божу в церкві. На леваду почали сходитися перед обідом.

Голова читальні Дмитро Сенюк відкрив свято і виступив з промовою про значення "Просвіти" для розвою сільського населення. Його підтримали у своїх виступах Дмитро Тофан, Іван Канюк, Василь Федорук і Микола Федорук. Потім розпочався концерт. Спершу виступив хор. Диригував Степан Гумінілович. Були декламації, різні сценки. Потім молодіжна організація "Каменярі" демонструвала своє уміння у фізкультурних справах.

Спершу розійшлися по леваді хлопці-"каменярі", а за ними "каменярки". Ці дійства багатьом нагадували колишні січові вправи. Потім показували своє уміння "каменярі" із сусіднього Підвисокого. Закінчилось свято всілякими іграми, як у колишні часи, і танцями — аж до ночі.

Повітове свято відбулося в неділю 18 вересня. Повітовий староста Леон Рутковський заборонив провести похід вулицями міста з прапорами і хоругвами. Це трохи засмутило організаторів і учасників свята. Дійство відбувалося на "Монастирській толоці".

Всі представники читалень пройшлися перед почесною президією колонами. В голові Топорівської колони йшов Дмитро Сенюк і високо ніс таблицю з написом "Читальня "Просвіти" в Топорівцях". Хоч на початку свято було дещо зіпсутим, але потім перетворилося у велике святкове дійство. Воно демонструвало велику силу просвітянського руху в народі.

* * *

Копія (мовою оригіналу):

Канцелярія товариства "Просвіта" — Штамп —
Львів, Ринок ч. 10. №5235\5

Відпис Протоколу

Звичайних зборів Т-ва "Просвіти": в Топорівцях.

Збори відбулися дня 29.01.1939 року в присутності 138 членів.

Збори відкрив голова Дмитро Сенюк з таким денним порядком наряд: 1. Відкриття зборів і вибір призидії; 2. Відчитання Протоколу з послідних загальних зборів; 3. Звіт Виділу і контрольної комісії за рік 1938; 4. Вділення абсолюторії уступаючому Виділови; 5. Ухвалення бюджету на рік 1939; 6. Вибір нового Виділу; 7. Внески і запити.

Від 1. На внесок Василя Сливчука Дмитра вибрано на предсідників Івана Угриня Ф. і Антося Марковського, а на секретаря Михайла Сливчука Федора.

Від 2. Предсідник Іван Угрин покликав на відчитання Протоколу, бувшого секретаря Василя Поповича котрий відчитав протокол, а предсідник Іван Угрин Федора, дав підголосованя, чи правильно був списаний.

Збори протокол ухвалили без жодних змін.

Від 3. Звіт за 1938 рік здав голова Д.Сенюк і заявив, що в 1938 році прийнято в т-во "Просвіта" 15 чоловік, але виключено 61 чоловіка, тепер загальне число членів становить 272 чоловіка. З них заплатили вкладки 138 чоловік, а на 1939 рік вже заплатили вкладки 39 членів, 9 членів заплатили вже вкладки навіть на 1940 рік. Маємо 42 почесних члени читальні "Просвіти", а 102 члени ще не заплатили вкладки.

Звіт каси здав касир А.Касян і відзвітував зборам про стан каси. Всього було приходу 914,81 злт., розхід каси становив 815,04 злт. В касі на дунь звіту є остаток готівки 99,77 злт. Проте каса має боргу 342 злт.

Звіт контрольної комісії зробив голова Михайло Мурмилик і зазначив, що виділ купує книги після припису статуту.

Від 4. Михайло Мурмилик, голова Контрольної комісії ставить, щоби призначити абсолюторию уступаючому виділови.

Предсідник Іван Угрин Ф. дав пропозицію під голосованя. Збори признали абсолюторию уступаючому виділови.

Від 5. Предсідник Іван Угрин Ф. вніс, щоби ухвалити бюджет на 1939 рік на суму 1000 злт. приходу і 1000 злт. розходу.

Збори одноголосно ухвалили.

Від 6. Василь Сливчук Дмитра ставить, щоби виділ був той самий, що і в 1938 році. Предсідник дав внесок під голосованя. Збори одноголосно ухвалили. Виділ став в такому складі:

1. Дмитро Сенюк — голова.
2. Дмитро Тофан — м. голова.
3. Василь Попович — секретар.
4. Антон Касіян — касієр.
5. Дмитро Ящук — бібліотекар.
6. Лесь Ковблюк — господар.
7. Іван Угрин П. — член виділу.
8. Іван Угрин В. — член виділу.
9. Василь Угрин І. — член виділу.
10. Михайло Мохорук П. — член виділу.

Контрольна комісія:

1. Мурмилик Михайло
2. Федорук Василь
3. Федорук Никола

Миріві судді:

1. Іван Угрин Николи
2. Іван Угрин Федів

Від 7. Внески і запити. Предсідник Іван Угрин Ф. запитує голову виділу, коли приймають нових членів до "Просвіти" чи застерігають вступаючих членів про виконання приписів статуту.

Голова Дмитро Сенюк відповів перед зборами, що кожному членови дають застереження, коли і як приймають до т-ва "Просвіта". Але члени часто порушують параграф 16 про сплату вкладок. За несплачені вкладки окремих членів виключають з товариства.

Василь Федорук ставить внесок, що члени секції радіової дарують читальни на власність радіо вартости 300 злт., але з тим застереженням, що читальня має сама доплатити 120 злт.

Предсідник дав внесок під голосованя. Збори в більшості голосів погодилися. Василь Федорук ставить 2-ий внесок, щоби підвисити вкладку на рік 1939 на 1 злт. і 50 гр., тому щоби т-во легше заплатило радіо.

Предсідник дав внесок під голосованя. Збори погодилися. На сім збори закінчено і підписано:

Предсідники:

Іван Угрин Ф.

Антось Марковський

Секретар:

Михайло Сливчук

Топорівці

дня 12.02.1939р.

Учасники драмгуртка. Вистава: « А молодість не вернеться».
Сидять: (зліва на право) Сливчук Ганна Василівна, Великочий Дмитро Петрович, Волошин Євгенія Василівна, Волошин Петро Миколайович, Грищук Ганна Василівна, Великочий Григорій Петрович, Бадик Євдокія Дмитрівна.

Стоять: (зліва на право) Грищук Іван Дмитрович, Мохорук Ганна Петрівна, Волошин Василь Миколайович, Луканюк Олена Романівна, Василик Іван Петрович, Марковська Олена Василівна, Бадик Іван Дмитрович.

Читальня «Просвіти»

Вистава: «Десятник Грицько Люлька». Лежать: Угрин Дмитро Іванович і Волошин Василь Миколайович.

Сидять: Тофан Дмитро Васильович, Василик Параска Дмитрівна, Федорук Василь Іванович, Сенюк Дмитро Миколайович, Волошин Петро Миколайович.

Стоять: Попович Василь Петрович, Касіян Петро Степанович, Касіян Антон Степанович, Угрин Дмитро Дмитрович, Сливчук Іван Іванович, Угрин Василь Іванович, Анатійчук Порфирій Петрович, Федорук Федір Андрійович.

Дитячий садок в 1936 році. Бваду завідуюча п.Білінська (вчителька)

Відкриття читальні «Просвіти». 1925 рік

Створення товариств «Каса Стефчика» і «Український Народний Дім»

* * *

Другим товариством, яке створюється в 1924 році, є "Каса Стефчика" від Коломийської філії. Всього вписалося 307 чоловік.¹⁴

Головою обирають директора школи Гумініловича Володимира Лазаревича, секретарем Сливчука Миколу Івановича.

Є фотографія, на якій зафіксовано засідання представників із сільських кас в Городенці.

На передньому плані сидить Мохорук Іван Миколайович, в залі ще є присутні Федорук Василь Іванович та Сливчук Микола Іванович

* * *

У 1924 році створюється товариство "Український Народний Дім".¹⁵ Засновуючі цього товариства: Сливчук Василь Дмитрович, Грищук Василь Іванович, Сенюк Дмитро Миколайович, Анатійчук Проферій Петрович, Федорук Василь Іванович, Федорук Микола Андрійович,

Марковський Антон Михайлович, Мохорук Іван Васильович, Угрин Василь Іванович, Волошин Іван Миколайович, Сенюк Микола Іванович, Федорук Микола Федорович, Тофан Дмитро Васильович.

Сливчука Василя Дмитровича обирають головою товариства "Український Народний Дім" і він же є голова будівельного комітету по будівництву читальні в селі. Грищука Василя Івановича обирають касиром товариства.

Статут

Товариства "Український Народний Дім" в Топорівцях.
(скорочено і мовою оригіналу)

I.

Назва товариства:

§1. Назва товариства звучить "Український Народний Дім" в Топорівцях.

II.

Місце осідку.

§2. Місцем осідку товариства є село Топорівці.

III.

Ціль товариства.

§3. Цілею товариства єсть розвивати і ширити просвіту і моральність між жителями у Топорівцях, та розвивати рільництво, промисел, ремесло, словом всі галузи економічного і культурного життя. Дбати про поліпшене так матеріального стану і морального українських громадян в Топорівцях.

До досягнення сеї ціли будуть служити товариству всі способи законом дозволені. З осібна може товариство:

а) основувати і провадити курси для неграмотних, як також курси промислові, торгівельні, рільничі, господарські і иньші.

б) скликувати всякі наради в справах економічних, культурних, освітніх і господарських.

в) уладжувати відчити, аматорські вистави, концерти, забави, вечерниці, чайні вечери, фестини і виклади.

§4. В цілі придбання або побільшення своїх матеріальних засобів для досягнення своєї цілі може товариство приймати добровільні датки і набувати на свою власність всякого рода движимі як і недвижимі предмети.

§5. Печать товариства звучить: "Український Народний Дім" в Топорівцях.

IV. Склад товариства.

V. Права і обов'язки.

VI. Прийняття в члени товариства і утрата членства.

VII. Фонди товариства.

VIII. Влада товариства і обсяг її ділання

а) Загальні Збори

б) Виділ

в) Контрольна комісія

IX. Спори.

X. Кінцеві постанови.

Виділ товариства чи будівельний комітет зразу розпочав збирання коштів у селі, потім взяв позику в Городенці в "Укрінбанку". Частину коштів виділив кооператив "Будучність" з урахуванням, що для кооперативу будуть виділені окремі приміщення. Зразу розпочалося будівництво читальні.

Будівельний комітет по будівництву читальні «Просвіти»

На фотографії добре видно в якому стані будова зайшла в зиму. В 1925 році була дуже рання весна. За зиму до читальні були зроблені всі столярні вироби і змонтовані дверні і віконні отвори. Як тільки потепліло, будівельний комітет зразу організував опоряджувальні роботи. Роботи проводились щодня. Наслідком такої активної роботи став результат готовності будови так, що 19 травня 1925 року читальня була відкрита. Першим господарем читальні був Федорків Петро Іванович.

Кооператив "Будучність".¹⁶

До коопераційних справ наших людей привела зрозуміла політика польських шовіністів, які долю українських трудящих мас кинули напризволяще. Люди, які повернулися з фронтів і таборів, не мали куди діватися, не мали до чого прикласти свої руки.

В той час вчасно було кинуте гасло "Всі — в кооперацію, бо в кооперації наша будучність!". Це гасло прийшло до душі і топорівським людям. В 1924 році бажаючи заснувати в селі кооператив, запросили із Городенки представника кооперативу "Будучність" Василя Сливку.

Приїхавши в село, він розказав як треба це зробити. Створили ініціативну групу в такому складі: Сливка Василь — голова, Пішак Григорій Іванович, Мохорук Іван Миколайович, Федорук Микола Андрійович, Пішак Андрій Семенович, Федорук микола Федорович, Ковблюк Танасій, Угрин Іван Федорович, Ковблюк Ілько Йосипович, Никифорук Микола.

Ініціативна група почала проводити роз'яснюючу роботу серед жителів села з метою вступу до кооперативу. Згідно статуту кожний вступаючий вносив пайовий внесок в розмірі одного золотого. Велась роз'яснююча робота під гаслом "Свій до свого!" з метою створення в селі магазинів українцями. До цього часу торгівлю вели виключно люди єврейської національності.

Таким шляхом загітували 150 чоловік. Зараз таки 12 липня на Петра і Павла провели перші установчі збори, на яких затвердили статут. Кооператив назвали "Будучність". Обрали керівні органи: Федорук Микола Андрійович – голова, Мохорук Іван Миколайович – касир, Пішак Андрій Семенович – секретар.

Надзінна рада: Угрин Іван Федорович – голова, Ковблюк Іля Йосипович – член, Никифорук Микола – член.

Сидіть: (зліва направо) Федорук Василь Іванович, Пішак Андрій Семенович, Стрийський Євгеній Миколайович із сином Миколою, Угрин Іван Федорович, Угрин Дмитро Дмитрович, Ковблюк Танасій Ількович

На передньому плані стоять: Угрин Михайлович Юрійович, Мохорук Іван Миколайович, Угрин Степан Юрійович, Мохорук Михайло Петрович, Мохорук Іван Михайлович, Великочий Дмитро Петрович, Сливчук Микола Дмитрович, Федорук Микола Андрійович.

Вступний капітал кооперативу "Будучність" в Топорівцях на перший раз складав 150 злотих. На ці гроші закупили необхідні товари, поставили таку націнку, щоб вартість товарів була нижчою, ніж у єврейських магазинах. Перший магазин був відкритий у хаті Грищука Миколи Григоровича. Продавцем найняли Никифорука Івана Олексійовича. Другий магазин, набагато більший, відкрили в хаті Ковблюка Іллі. Продавцем найняли Угрин Дмитра Дмитровича. Через деякий час магазин у хаті Ковблюка Іллі стає головним, а магазин у хаті Грищука Миколи Гр. філією. Незабаром створюють ще одну філію у хаті Никільчика Петра. Продавцем найняли Кантемира Івана Андрійовича. Так розвинулася сільська кооперація майже за півроку. Ентузіазм був великий.

В цей час активно йшло будівництво приміщення читальні "Просвіти". Кооператив "Будучність" брав у цьому активну участь — і в будівництві, і в фінансуванні. По проекту в будинку читальні кооператив мав мати свої приміщення для торгівлі. Будівництво читальні закінчили в 1925 році. До відкриття читальні сюди вже перенесли магазин від Ковблюка Іллі і філію від Грищука Миколи. Продавцем назначили Сенюка Миколу.

На Вознесіння, 19 травня 1925 року, при відкритті читальні "Просвіти", відкрили і магазин кооперативу "Будучність". То була велика подія на той час в Топорівцях. Створився свого роду культурний центр у селі: церква — школа — читальня з торгівлею і гмінна канцелярія.

На одному куті, у Никільчика Петра, філіал магазину залишили. Щоб не образити жителів другого кута, вирішили відкрити ще один філіал у Гнидки Андрія. Продавцем найняли Великочого Дмитра Петровича. В 1938 році цей філіал перенесли до Федорука Степана Петровича.

У 30-х роках в Городенці всі кооперативи, в тому числі і повітовий кооператив "Будучність", об'єдналися і створили Повітовий союз кооперативів. Це об'єднання

не відбилося на роботі сільського кооперативу. Тільки з цього часу він став називатися просто кооперативом.

Через кооператив у селі почали приймати залишки молока від жителів села, в магазинах відпускали товари за яйця.

Після цього в Топорівцях сільський кооператив відкрив невеликий зерновий магазин у хаті Мохорука Івана Ільковича в центрі села. В цьому магазині можна було придбати насіння зернових під невеликий процент. Це була позика. Позику зобов'язувались повернути зерном з нового урожаю. Створена система кооперації в селі діяла до жовтня 1939 року.

Хотілося б детально описати, як в Городенці в 1936 році було організовано повітове кооперативне свято разом із повітовою філією "Сільський Господар". В цьому святі брали участь делегації усіх сіл повіту.

У програму повітового свята входили, звичайно, польове Богослужіння, похід вулицями міста під марш духового оркестру і закінчення — великим концертом під відкритим небом з участю колективів художньої самодіяльності окремих сіл.

Як згадує учасниця цього свята, нині жива Ганна Грищук, в неділю зранку всі зібралися на площі передмістя Котиківка, де було відслужено польове Богослужіння у провізоричній каплиці, а після всього — колона пройшла містом.

Колону святкуючих очолили представники Топорівської делегації. Державний польський прапор ніс Михайло Сливчук, справа від нього йшла Ганна Грищук, а зліва (вже нині покійна) Євгенія Волошин. (Фотографія додається).

Прапор несе Сливчук Михайло Васильович 1938 р.
Справа – Грищук Ганна Василівна, зліва – Волошин Євгенія Василівна

Як видно з фотографії, за ними йшов духовий оркестр. За оркестром у колоні йшли делегати і гості інших повітів, гості із Львова, керівні органи Повітового Союзу Кооперативів (ПСК). Дальше за ними йшли представники різних установ та організацій.

За ними в колоні їхав перший віз із живим образом: трое діточок-“бджілок”, покриті золотушкою на синьому фоні, символізували герб кооперації. На другому возі їхали кращі представники молочарні, пекарні і символізували їх роботу. На третьому возі везли експонати кооперативу “Жіноча Спілка”. За цим возом йшли члени цього кооперативу, а за ними – сільські делегації. Все це знімкувалося для історії. Фотограф стояв на одному місці – і всі світлини виготовлені на одному і тому ж фоні.

На наступній фотографії зафіксовано похід Топорівської делегації в цій колонії. Таблицю "Кружок "Сільський Господар" ніс Василь Сливчук, а таблицю Кооператив "Будучність" — Дмитро Мурмилик. За ними крокували у перших рядах Ганна Петрівна Великоча Параска Петрівна Муринок, Настя Семенівна Мохорук, Григорій Васильович Сливчук, Дмитро Миколайович Сенюк, Михайло Онufrійович Угрин, Настя Дмитрівна Попадюк, Михайло Петрович Мохорук... Всього — біля сорока осіб.

* * *

У 1926 році група засновників із Топорівців звертається з документами в Станіславів про створення товариства руханкового і протипожежної сторожі "Луг".¹⁷

(Копія і мовою оригіналу):

До
Високого Воевідства
у Станиславові

Члени основателі товариства руханкового і сторожі огневої "Луг" в Топорівцях предкладають п'ять примірників статута і просять о затвердження їх і о дозвіл на оснування тов. руханкового і сторожі огневої "Луг" в селі Топорівцях повіт Городенка.

За членів основателів тов. "Луг"
В Топорівцях повіт Городенка.

Голова Василь Угрин Онуфрія, писар Іван Волошин
Николая

Члени основателі:

1. Василь Угрин Он.
2. Василь Сливчук Дм.
3. Іван Волошин Ник.
4. Миколай Федорук
5. Петро Федорків
6. Дмитро Данильчук
7. Петро Сливчук
8. Іліяш Грищук
9. Андрій Федорук

8.05.1926.року.

Затверджено дня 10 серпня 1926 року ч. 4021/V/26.
Станиславів.

(Статут — додаток №11)

Товариство "Луг" ставило мету продовжити славні традиції товариства "Січ", яке польська влада заборонила ще в 1920 році з часу окупації наших земель. У зв'язку з тим, що в Топорівцях "Січ" була дуже активною, діти січовиків мали намір наслідувати своїх батьків, якщо це не вдасться, то хоча б наблизити роботу "Лугу" до "Січі". Почали організовувати фестини в селі, почали піднімати роль "Лугів" в навколишніх селах.

Польська влада перелякалась такої активності молоді, і почала закривати ці товариства. Особливо там, де вони були активні. Так в 1928 році товариство "Луг" в Топорівцях було заборонено.¹⁸

Кружок «Сільський Господар»

У 1929 році в селі відновлює свою роботу кружок "Сільського Господаря".¹⁹

Друга філія, яка організовувалася в Городенці після "Просвіти", була філія Краєвого товариства "Сільський Господар" ("СГ").

Крайове товариство "СГ" було засноване в 1898 році. Заснували його шість священників на чолі з отцем Томою Дудкевичем. Товариство засноване в Олеському повіті, пізніше поширилось і на сусідній повіт — Броди (оба повіти Львівської області).

У 1904 році Централю "СГ" перенесено до Львова, і її очолив д-р Євген Олесницький — провідний громадський і політичний діяч Галичини, посол до Австрійського парламенту. Він очолював це товариство до 1917 року, до часу своєї смерті. Після Крайову Централю з 1917 до 1919 року очолював Василь Стефаник. З 1919 по 1924 роки це товариство очолював отець Тит Войнаровський, управляючий столовими дібрами Галицької митрополії; о. Тит Войнаровський працював священником в 1892-1893 роках у Топорівцях.

У книзі "Городенщина" (на ст. 313) зазначено, що кружок "Сільського Господаря" в Топорівцях належав до дуже активних.

Ось ще один документ тих часів:

"Високе Воевідство!

Підписані члени громади Топорівці, політичний повіт Городенка, наміряють заложити у себе Кружок Краєвого Товариства господарського "Сільський Господар", що подають до відома Високого Воеводства по думці §4 закона

Ветеринарні курси в Городенці.

Справа сидить з ягням Тофан Дмитро Васильович. За ним стоїть в сірій шапці Сопотик Андрій Миколайович, посередині розхристаний стоїть Мохорук Михайло Петрович

В другому ряді стоїть в киптарі Мохорук Михайло Петрович, В третьому ряді стоять в киптарях Сопотик Андрій Миколайович і Тофан Дмитро Васильович.

Члени кружка «Сільського Господаря» за роботою.

Зліва направо: Сливчук Дмитро Васильович, Попович Іван Михайлович, Грищук Іван Миколайович, Сливчук Михайло Танасійович, Грищук Іван Михайлович, Сливчук Дмитро Іванович, Угрин Дмитро Іванович, Ковблюк Іван Михайлович.

Будівельники: (зліва направо): Ковблюк Іван Михайлович, Дальничук Василь Степанович, Сливчук Микола Дмитрович, Угрин Петро Ілліч, Кантемир Іван Андрійович.

Учасники жнив 1939 року. На фото група людей які приїхали на жнива з гірських Карпат. На передньому плані сидять: зліва направо: невідома, Волошин Петро Миколайович, Грищук Ганна Василівна, Сливчук Василь Іванович, Ящук Дмитро Петрович.

Так виглядали надвірні споруди, хати під соломкою і молотьба хліба

Статут Крайового товариства господарського "Сільський Господар" у Львові майже такий самий, як і попередній, що поданий в четвертому розділі.

У 1935 році святкували ювілей 25-річної праці "Сільського Господаря" на Городенщині. Це свято святкували перший раз по селах, а 29 вересня 1935 року відбулося велике повітове свято в Городенці. Крім того, святкували своє ювілейне свято, 10-річчя праці, Повітовий Союз КООПЕРАТИВ. Так, що свято об'єднали. Святкували філії "Сільського Господаря" і кооператори.

У 1937 році "Центрсоюз" разом із "Сільським Господарем" організували сільськогосподарську виставку у Городенці. Однієї неділі була виставка коней. З Топорівців учасником виставки був Сопотик Андрій Миколайович, який був з парою коней, запряжених у гарно помальований віз. На конях ? нова упряж. Сопотик так хвацько проїхав перед виставочною комісією кілька разів, що зайняв перше місце. Йому вручили позолочену дерев'яну кінську голову і 50 злотих премії.

На другу неділю організували виставку худоби і свиней. З Топорівців представляв свого бичка Сопотик Михайло Миколайович. Він ще вдосвіта вийшов з дому, ведучи на прив'язі гарного племінного бичка, вагою до 400 кг. Бичок мав племінне свідоцтво. Газда Михайло теж, як і його брат минулої неділі, зайняв перше місце і отримав 50 злотих премії.

У цьому ж році повітова філія "СГ" організувала ветеринарні курси. З Топорівців на курсах займалися Тофан Дмитро Васильович, Сопотик Андрій Миколайович, Мохорук Михайло Петрович.

* * *

У 1930 році засновується в Топорівцях товариство "Кружок Українського протиалкогольного товариства

“Відродження”.²⁰ Засновником і ініціатором створення цього товариства виступив отець Юліян Войнаровський.

(Копія і мовою оригіналу):

До

Високого Воевідства
в Станиславові

Підписані члени громади в Топорівцях повіту Городенка постановили оснувати в себе Товариство: “Кружок Українського протиалькогольного Товариства “Відродження”.

Прикладаючи статут цього Товариства в 5 примірниках просять:

Високе Воевідство зволить прийняти цей статут до свого відома.

В Топорівцях дня 10 січня 1930 року

По думці §67 статуту Українського Протиалькогольного Товариства “Відродження” дозволяємо на заснованя Протиалькогольного кружка в Топорівцях в Городеньськім повіті

За філіяльну Раду Українського Протиалькогольного товариства “Відродження”

в Городенці
Роман Міхняк
голова

1. Отець Юліян Войнаровський
2. Іван Федорук
3. Михайло Попович
4. Андрій Пішак
5. Василь Сливчук
6. Василь Грищук
7. Микола Федорук
8. Іван Мохорук
9. Микола Мохорук
10. Микола Сливчук
11. Євген Стрийський
12. Онуфрій Угрин
12. Онуфрій Угрин

секретар

(Статут додається: додаток №12)

Кружок «Союз Українок»

У 1932 році засновується кружок "Союзу Українок" в Топорівцях.²²

Ідейний жіночий рух в Галичині розпочався в 60-х роках ХІХ століття, коли в Галичині велась національна і соціальна боротьба. Жінка взяла в цьому русі живу участь.

У 1884 році у Станиславові створене перше в Галичині "Товариство руських женщин" під керівництвом Наталії Кобринської. На закид противників цієї ідеї, Кобринська кинула клич: "З малої іскри загориться велике вогнище". Створення такої організації в загальному великому жіночому русі, який вона передбачала, це товариство вважало лише іскрою.

У 1890 році галицькі жінки роблять перший політичний виступ — подають петицію до державного уряду на дозвіл вступати жінкам в університети.

У 1891 році в Стрию відбулось перше жіноче віче. Жіночий рух з часом поширився на всю Галичину, в тому числі і на Покуття. Відомо, що в 1910 році в Городенці вже було зареєстроване "Жіноче товариство". В 1924 році це товариство прийняло назву "Союз Українок". Активізував свою роботу "Союз Українок" лише у 30-х роках. Почали проводити роз'яснюючу роботу по селах, піднімати свідомість сільських селянок. Це призвело до того, що у травні 1932 року в селі засновується кружок "Союзу Українок". Головою обирають Марковську Василю Савнівну, секретарем Грищук Ганну Василівну.

копія:

Уряд Воєвідски через

Староство в Городенці

Підписані члени Кружка

"Союз Українок" заснують на підставі §40 статуту, затвердженого рескриптом Львівського воєвідства дня 10 мая 1924. ч.

7708/24-1/8 Кружок “Союза Українок”.
Залучючи 5 примірників Статута, просимо
приняти до урядової відомости Топорівці дня
10 мая 1932 року.

Підписи членів основателів:

Головна Управа товариства
“Союз Українок” приймає
маючий оснуватися
Кружок в Топорівцях.
В склад свого товариства
при співучасті підписаних
членів — оснувателів

Василина Марковська — голова
Ганна Грищук — секретар
Настя Сливчук
Параска Марковська
Василина Сопотик
Марія Ящук
Марія Сопотик
Параска Угрин
Ганна Сливчук
Настя Угрин

Голова
Секретар

підпис
підпис

Статут додається: додаток №12-а

Куховарські курси. (Посередині сидить представниця повітового
«Союзу Українок» Антиса Васишлишин)

Представниці від повітової філії "Союзу Українок" часто приїжджали в село і навчали сільських жінок. Так було відкрито куховарські курси в домі Сливчука Василя Дмитровича.

В читальні "Просвіти" був створений дитячий садок. В літній період для молодих матерів це була велика допомога, бо у них була можливість працювати в полі.

Товариство «Каменярі»

У серпні 1932 року засновується товариство "Місцевий Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі".²³ Це була організація української молоді, що почала діяти після того, коли польська влада заборонила кілька руханково – пожарних товариств "Луг" за їх велику національно-громадську діяльність.

Свою діяльність ця організація молоді почала в 1931 році і тривала до 1939 року. За той час створено Крайовий Союз "Каменярів" у Львові (Крайова Централя). Повітових Союзів вже було на той час 14, місцевих Союзів "Каменярів" ? вже 352, а всіх членів у них – 20 567 осіб.

За час існування "Каменярів" відбулось п'ять крайових з'їздів. Останній п'ятий з'їзд відбувся 26 грудня 1937 року, як і всі попередні, у Львові.

Перший місцевий Союз "Каменярів" був створений в Торговиці 1 серпня 1932 року. А вже майже через десять днів такий же Союз створили у Топорівцях.

(Копія і мовою оригіналу):

Високе Воєвідство!

Члени основателі товариства "Місцевий Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" в Топорівцях, як окрема клітина товариства "Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" у Львові, до рук Сенюка Дмитра

Миколайовича, в Топорівцях предкладають п'ять примірників статута цього товариства і просять прийняти до відома його оснування.

Члени основателі товариства: "Місцевий Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" в Топорівцях, повіт Городенка.

1. Дмитро Сенюк Миколи — голова
2. Іван Василик Петра — секретар
3. Дмитро Тофан Василя
4. Петро Волошин Миколи
5. Іван Сливчук Івана
6. Іван Попович Михайла
7. Дмитро Угрин Івана
8. Григорій Великочий Петра
9. Василь Стусяк Івана
10. Танасій Грищук Михайла

По думці §54 статуту товариства "Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" дозволяється на оснування "Місцевого Союзу Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" в Топорівцях.

За Головну Раду

"Союзу Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" у Львові.

Голова
підпис

Секретар
підпис

12.08.1932 року.

(Статут додається: додаток №13)

Ще в Топорівцях був створений гурток товариства «Рідна школа». Документів про цей гурток поки що знайти не вдалося.

Конференція Каменярської молоді в Городенці в 1933 році. На цій конференції з Топорівців були:

Сенюк Дмитро Миколайович, Василик Іван Петрович, Анатійчук Порфирій Петрович

Сидить: Марковський Михайло Антонович.

Стоять: (зліва направо) Федорук Іван Васильович, Угрин Степан Васильович, невідомий

Зліва направо: Тофан Дмитро Васильович, Грищук Діонізій Дмитрович, Попович Іван Михайлович

Товариство добровільної пожежної охорони

А в 1937 році ще створили товариство добровільної пожежної охорони.²⁴ Ось що вдалося нам віднайти:

Засноване 9 марта 1937 року.

Основателі Товариства:

1. Євген Стрийський
2. Сторощук Василь
3. Тофан Василь
4. Угрин Степан
5. Никифорук Семен
6. Попович Василь
7. Попович Іван
8. Грищук Василь
9. Сопотик Іван
10. Угрин Василь
11. Угрин Михайло
12. Шуль

Голова Угрин Василь Іванович

Нач. охорони Угрин Михайло

Заступник голови Степан Угрин

Секретар Шуль

Скарбник Василь Грищук

Господар Угрин Степан

(Статут на польській мові)

Останнє товариство створене в Топорівцях перед війною, це – Товариство добровільної пожежної охорони. То суто польське товариство, яке почало організовуватись на зразок українських. Чим займалось це товариство, відомостей немає. Напевно, воно не зуміло, або не встигло розгорнути свою діяльність. Можливо, це пов'язано з тим, що засновник товариства невдовзі очолив Тишківську збірну громаду. В 1938 році була ще заснована Іваном Деляром молодіжна сітка ОУН, в яку входили: Степан Угрин Івана, Василь Волошин Миколи, Матушак Степан Йосипа.

Як бачимо, в Топорівцях на високому рівні проходило політичне, в поєднанні з патріотичним, життя. Панував високий дух свідомості національного відродження, не зважаючи на постійний терор з боку польської влади. Все

робилося у важких умовах без грошей, без відпочинку, не для себе, а для народу. Ніхто не рахувався з часом, з матеріальним достатком. Все робилося для самоутвердження українського духу.

* * *

З 1919 року Карпатська Україна (Закарпаття) стала складовою частиною Чехословацької республіки. 22 листопада 1938 року під напором власної національної течії уряд Чехії мусів піти на уступки своїм патріотам ? і Чеський сейм ухвалив конституційний закон для Карпатської України, яка дістала право створити свій сейм і уряд. Для захисту цього шматочка української землі було створено Народну Оборону "Карпатська Січ".

Великий патріотичний здви́г виник у Топорівцях, в той час, коли селяни дізналися про створення Карпатської України. Багато було планів, розмов, про те, що це дасть початок створенню Української Соборної Самостійної Держави.

Першим прем'єр-міністром став отець д-р Августин Волошин. Тисячі патріотів-українців з Галичини таємно намагалися перейти польський кордон і влитися в ряди Карпатської "Січі" з метою захисту невеличкого клаптика української рідної землі. Але поляки створили сильну охорону на своїх кордонах — і почали затримувати та арештовувати добровольців. На території Галичини майже всі тюрми були переповнені юнаками-добровольцями, які поспішали через польський кордон на Закарпаття, аби влитися в ряди захисників Карпатської "Січі".

З розповідей Івана Деляра, жителя нашого села, великого патріота і члена ОУН, можна зізнатися, що йому пощастило побувати в обороні Карпатської України і щасливо повернутися додому.

Слід відзначити, що коли мадяри задушили Карпатську Україну, польські шовіністи організовували провокаційні маніфестації, на яких носили символічну домовину, а на

ній пишався напис "Здохла Україна". Поліція дбайливо охороняла ті походи та дозволяла маніфестантам і польській місцевій владі, щоб вони силою і терором змушували українських духівників правити панахиду по Україні.²⁵

Проте отці Української Греко-Католицької Церкви, здебільшого, були великими патріотами, і таке собі дозволити не могли. До таких патріотів належав і топорівський сільський парох о. Михайло Романчук, який категорично відмовився правити ганебну панахиду. Його кілька разів викликали до Городенки у староство і попереджували, що звільнять зі служби. Це тягнулося кілька місяців. Терор супроти пароха не припинявся. Полякам то дуже було потрібним, бо Топорівці на той час вважалися дуже прогресивним і патріотичним селом.

В один із чергових викликів о. Романчука в староство (а це сталося невдовзі — у липні 1939 року), коли його вже сильно "допекли" своїми погрозами за впертість, він зі злості, вийшовши на подвір'я староства, вихопив револьвер і вистрілив у польського орла, що красувався на в'їзних воротах. Цього виявилось достатньо для того, щоб отця заарештувати з мотивом: "Посягнув на польську ойчизну".

Польсько — німецька війна

Польська преса вже неодноразово писала про занепокоєння підготовкою гітлерівської Німеччини до воєнних дій.

1 вересня 1939 року розпочалась польсько-німецька війна. Щоб підняти бойовий дух в народі, польська преса навперебій писала великим заголовним шрифтом:

- 2 млн. польських жовнів надійно стоять на кордоні;
- Польська армія розіб'є сама голодну і до війни не приготовану Німеччину!;
- Биймо "швабів", щоб аж дрантя летіло!;
- Польське літунство бомбить Берлін!;
- Польська кіннота увійшла в Східну Пруссію!

І вже 4 вересня центральна польська газета "Кур'єр Ойчизни" подає таке зведення: "військові сили Польщі знищили 100 німецьких танків і 34 літаки", чого ніколи не було.

Тоді такі повідомлення девчому заспокоювали стривожене населення. Люди дійсно надіялися на свій захист. Сьогодні ці заклики викликають іронічну посмішку, знаючи, як це було насправді, особливо, коли польські військові чинники кинули свою кінноту на німецькі танки, запевняючи їх, що танки зроблені з фанери.

Через кілька днів від початку війни появились мобілізаційні оголошення про призов у польську армію призивників і резервістів.

Проте, буквально через кілька днів через Городенку, через села почали тікати польські біженці та їх приплічники в сторону Румунії. Їхали легковими автами, вантажними машинами, фірами, мотоциклами, велосипедами і просто пішки — хто чим міг.

Але основні урядові кола почали тікати через Коломию, Снятин, Косів і Кути. "Вже 13 вересня о 19-ій годині до Коломиї була перенесена квартира Головного уряду, а наступного дня, в полудень, до Коломиї з великою кількістю легкових автомобілів прибув сам "начальний вожд" Едвард-Ридз-Смігли, міністр закордонних справ Йосип Бек, багато цивільних чиновників і офіцерів.

Члени сейму і сенату проїхали через Коломию і зупинилися в селі Княжому, Снятинського повіту, де вже перебували міністерства "Опіки спільної", "Рільництва", "Промислу", "Торгівлі", "Будинок контролю", "Трибунал адміністраційний". Прем'єр-міністр, генерал Ф. Славой-Складковський зупинився в Коломиї. У Косові знаходились: Президія ради міністрів, Справи заграничні, Військо (міністерство збройних сил), Пропаганда і Фінанси".

"Сам Президент Польщі І. Мосціцький зупинився разом зі своїм почтом спершу в селі Залуче у пана-дідича

Кшиштофовича, в якого були високі берести і під ними зберігався літак, а згодом перебрався до маєтку пана-дідича Казимира Богдановича, що в Джурові.

Пані Мосціцька, як записано в повідомленнях, - везла військовими автами навіть свою спальню бо, мовляв, вона не може спати в інших ліжках. Панство Мосціцьких збиралося зимувати у Джурові, і тому вирішили негайно газдувати. Буквально на другий день, незважаючи на невдачі на фронті, спровадили військовим літаком із Коломиї кахлі на нові печі".

Але через кілька днів президент, його дружина та їхнє оточення були на Богослужінні в греко-католицькій церкві, де відправу служив польський військовий капелан. В цей час в небі появилася німецький літак. Тут вже було не до Богослужіння і не до кахлів. Все це збіговисько моментально опинилося за Черемошем на румунській стороні.²⁶

Коли 17 вересня Ридз-Смігли приїхав з Коломиї в Кути, де мала бути нарада з президентом, то вже було по-всьому.

Головна дорога поблизу Кутів була настільки запруджена різним транспортом, що більшість втікачів, не ризикуючи тратити дорогий час на очікування в черзі, залишали свої автомобілі напризволяще по окопах, а самі переходили Черемош вброд на румунський берег. Десь опісля 15 вересня в Городенці біженців майже не було.

Почалася паніка селами, що нібито поляки почали вирізувати українське населення. Такі чутки доходили до анекдотів. Так, одного дня в Топорівці прийшла звістка з Торговиці, що там вже йде різанина. Ввечері всі чоловіки з косами і вилами чергували всю ніч на вулицях. Жінки з дітьми та старими поховалися. Коли прийшли будити Янка Марковського Василя (крайня хата від Красноставців) з криками:

– Вуйку Янку, вуйку Янку! Вставайте, бо в "Рипі" поляки вже ріжуть наших!

— Ого, — подумав, та й каже Марковський, — якщо вони ще лиш у "Рипі", а поки дійдуть до "Крайників", то це буде десь аж надранок. Я ще висплюся. Махнув рукою тай пішов спати.

* * *

У неділю 17 вересня 1939 року по радіо передали, що Червона армія перейшла польський кордон з метою приєднання українських земель, які були під польською окупацією, до Радянської України, а вірніше — до Радянського Союзу.

Повітова польська влада ще намагалася втримати свої позиції. Усюди в Городенці була виставлена посилена варта. Гінці розвозили селами останні накази. Сільський солтис Василь Тофан скликав десятників і передав їм повітову команду: "Всі чоловіки повинні взяти з-під стріх жердки, загострити один кінець і йти на "Груню". Якщо там будуть приземлятися совіцькі літаки і висаджувати своїх солдатів, жердками треба тих солдатів заганяти назад у літаки."

Більшість десятників, вийшовши із гміни, посміялися із сказаного та й пішли додому. Але десятник Іван Мурмилик Юрка, добросовісно виконуючи свій обов'язок, обійшов вулиці "Рипу", "Скігло", "Сліпу" і наказав чоловіків на виконання "державного замовлення". Кілька з них справді із жердками ходили по селі, але до "Груні" не дійшли і порозходились.

18 вересня моторизовані частини Червоної армії вступили в Городенку. Першу звістку, що в Городенці вже є совіти, приніс у село Дмитро Сливчук, син Онуфрія. В той день він був у Городенці і навіть здоровкався з радянськими солдатами.

* * *

Настала друга половина вересня 1939 року... Була проведена мобілізація. І ось, дехто з топорівчан не вернувся

з поля бою. Але своєї присяги, навіть Польщі, ніхто не порушив. Про це свідчить мартиролог.

Мартиролог учасників польсько-німецької війни (Топорівці)

Бадик Василь Іванович (1909 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Грищук Федір Васильович (1916 р.н.) – піхотинець, потрапив у полон

Грищук Дмитро Миколайович (1914 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Грищук Василь Миколайович (1916 р.н.) – артилерист, потрапив у полон

Грищук Іван Михайлович (1914 р.н.) – кавалерист, повернувся додому

Грищук Степан Миколайович (1907 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Данильчук Іван Степанович (1908 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Данильчук Дмитро Степанович (1906 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Ковблюк Григорій Никифорович (1902 р.н.) – піхотинець, потрапив у полон

Ковблюк Петро Дмитрович (1915 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Лесюк Степан Васильович (1910 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Лесюк Іван Дмитрович (1904 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Ковблюк Олексій Ількович (1910 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Марковський Юрій Васильович (1913 р.н.) – піхотинець, потрапив у полон

Марковский Андрій Петрович (1916 р.н.) – піхотинець, повернувся додому

Марковський Михайло Петрович (1911 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Мельничук Іван Григорович (1907 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Мохорук Василь Іванович (1911 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Мохорук Микола Іванович (1910 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Мохорук Василь Іванович (1907 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Мохорук Микола Іванович (1904 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Никифорок Микола Іванович (1914 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Никільчик Василь Петрович (1914 р.н.) – піхотинець, загинув у полоні
Пішак Дмитро Петрович (1915 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Попович Іван Михайлович (1906 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Попович Василь Петрович (1914 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Сливчук Микола Петрович (1915 р.н.) – піхотинець, потрапив у полон
Сливчук Василь Ілліч (1909 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Сливчук Іван Семенович (1914 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Сливчук Григорій Васильович (1906 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Сливчук Петро Васильович (1915 р.н.) – кавалерист, повернувся додому
Стрийський Віктор Євгенович (1908 р.н.) – піхотинець, повернувся додому
Стрийський Еміліан Миколайович (1915 р.н.) – моряк, загинув у морі (потопили корабель)

Стусяк Василь Іванович (1915 р.н.) – кавалерист,
повернувся додому

Радомський Василь Васильович (1915 р.н.) –
піхотинець, потрапив у полон

Тофан Микола Іванович (1915 р.н.) – піхотинець,
повернувся додому

Тимчук Іван Васильович (1914 р.н.) – кавалерист,
повернувся додому

Угрин Петро Дмитрович (1902 р.н.) – піхотинець,
повернувся додому

Федорук Федір Андрійович (1914 р.н.) – піхотинець,
повернувся додому

Про цих вояків в той час співали (хоча вони воювали
не за свою Ойчизну):

“У неділю вранці, в десятій годині.
Розпалася Польща на дві половини.
Одну половину – взяли собі німці,
Другу половину – червоноармійці...

Сливчук Петро Пантелеймонович, Сливчук Микола Петрович,
Стусяк Василь Іванович, Тофан Микола Іванович, Никифорок
Андрій Іванович, м. Познань, 1938

Польські солдати, 1938

Пішак Дмитро Петрович, 1935

Брати Сливчуки Михайло, Танасій, Петро, Микола, Дмитро

Родина Сопотиків, 1921

Зліва направо лежать: Касія́н Анто́н, Мохору́к Іва́н.
Сидять: Ковбаю́к Миха́йло Микола́йович, Попови́ч Іва́н Миха́йлович,
Сливчу́к Іва́н Петро́вич, Сливчу́к Га́нна, Мохору́к Миха́йло Петро́вич
Стоять: Грищу́к Та́насі́й Васи́льович, Се́нюк Дми́тор, Ковблю́к
Оле́ксі́й Іл., Сливчу́к Васи́ль Дми́трович, Попови́ч Степа́н

Йордан, 1941

Василик Іван Петрович. Весілля

Весілля Тетяни Мохорук і Івана Пішака, 1932

Касіян Антон Степанович,
Сливчук Василь Іванович,
Касіян Петро Степанович

Сім'я Сопотика Миколи

1936 р. Сопотик Марія Миколаївна і Угрин Василина Михайлівна
під час перебування на курорті в с. Черче Рогатинського району.
По краях стоять їхні господарі

Кооперативні курси в Городенці в 1935 р. В другому ряді сидять: другий зліва директор «Українбанку» – Угрин Микола. В третьому ряді стоїть в китарі: Волошин Петро Миколайович

Посвячення збіжжевого магазину ПСК в Городенці.
Другий зліва: Сенюк Дмитро Петрович; Третій зліва: Великочий Григорій Петрович;

Крамарсько-книговодські курси в Городенці в 1939 році. Другий зліва сидить директор «Українбанку» Угрин Микола Онуфрійович

Кооперативний курс для крамарів в Городенці в 1934 році.
В правій стороні в кожусі Волошин Петро Миколайович.

Релігійні святкування в честь св. Йосафата у гімназії.
На передньому плані Ярослав Сопотик. 1936 рік.

Група студенток гімназії:
Третя зліва Віра Попович дочка священника Василя Поповича,
що був на парафії в с. Городенка

Курси кооперативних крамарів в 1937 р. Третій ряд сидять. Другий справа Угрин Василь Іванович

З'їзд крамарів кооперативних крамниць ПСК Городенського повіту. Другий ряд зліва в кожусі Великочий Василь Петрович

Йордан в с. Топорівці, 1938 рік

Бібліографічні курси. Сидять (другий зліва) Микола Угрин

ДОДАТКИ

Додаток № 1
(скорочено)

Статутъ Читальнѣ въ Топорѣвцяхъ I. Цѣль Читальнѣ.

§.1. Цѣлю Читальнѣ естъ ширити замиловане до читаня пожиточныхъ писъмъ, а тимъ самимъ і просвѣти, межи селянами въ Топорѣвцяхъ и околицы.

II. Средства.

§.2. Тая цѣль має осягнути ся:

- а) черезъ заложене и удержуване читальнѣ въ мѣсци;
- б) черезъ читане въ нѣй книжокъ, часописъ и иншихъ писъмъ;
- в) черезъ розговоры в томъ, що прочитано;
- г) черезъ выклады и водчити.

III. Мѣсце пробуваня.

§.3. Мѣсцемъ пробуваня Читальнѣ естъ село Топорѣвць:

IV. Приняте до товариства, выступлене з него.

V. Права і обовязки членовъ.

VI. Зарадъ Читальнѣ.

§.13. Читальнею заряджують:

- а) Загальни зборы,
- б) Выдѣль

§.14. Кождаго року обовязаний выдѣль скликати загальни збори членовъ черезъ писъмненни оголошене въ комнатахъ Читальнѣ.

§.15. До важности загальнихъ зборовъ треба, щобъ объявилася найменше половина дѣйсныхъ членовъ. Рѣшеня западають абсолютною большостію голосовъ.

VII. Заступництво товариства.

VIII. Рѣшане споровъ.

IX. Розвязане Читальнѣ.

Въ Топорѣвцяхъ дня 16. Марця 1884 року.

Основатель:

Василь Калитовскій, Петро Стефанівъ, Василь Угринь,

Затверджено: 31. Марця 1884 року.

СТАТУТ

Читальни имени Михаила Качковского въ Топорівцях
Повіѣта Городеньского

I. Ціѣль Читальни

§1. Ціѣлю читальни есть: розширяти науки и поднести добробыть межи соединенными членами, розширяти любовь къ прадедному св. обряду, религійность по правильному св. обряду, обычайность, трудолюбіе, тверезость и ощадность гражданское сознание и всякіи чесноти и действовати въ томъ направленью на другихъ членовъ громады.

II. Местце пребывания.

§2. Местцемъ пребывания есть громада Топорівці.

III. Средства.

§3. Для достиженья задачи Общества того, служатъ следующие средства: а) основанье и удержованье Читальни въ местци, б) читанье въ ней книжокъ, часописей и всякого рода дозволенныхъ писемъ, в) разговоры о содержанью читанныхъ предметовъ, г) популярный отчиты музыкально-декляматорски вечера и театральные представленья, д) основанье обществъ тверезости, е) основанье при Читальни крамници купеческихъ лавокъ (торговлей), пожичковыхъ касъ и ссыповъ збожа.

§4. Расходы Общества покрываются: вносами членовъ, добровольными датками и жертвами, завещаньями и легатами, якъ и другими доходами, наприм. на ту цель устроенными отчитами и забавами.

IV. Состав Общества.

§5. Общество складается изъ членовъ действительныхъ и почетныхъ.

§6. Действительнымъ членомъ Читальни стаеся каждый, безъ различія стану, пола, века и обряда, местцевый или позаместцевый, который объявитъ свою волю быть членомъ и яко такіи выделомъ Читальни принятый буде за члена.

§7. Почетными членами именуе общее собраніе особы, котрыи якимь-нибудь способомъ для добра Читальни причинилися.

§8. Особы, допустившіися якого нечестного дела, по карнымъ законамъ караемого, якъ и отдающіися неморальности или пьянству, могутъ быти решеньемъ выдела изъ Общества выключены. Члень выключеный може быти на общемъ собранію зновъ принятый, если себе на то заслужить.

§9. Также перестае быти членомъ тотъ, кто целорочной вкладки не уплатилъ и будучи до уплаты выделомъ воззванъ, до 14-ти дней целой залеглости не зложить.

V. Обязанности членовъ.

§10. Каждый действительный членъ обязанъ:

а) платити щорочно до каси Читальни вкладку, высоту которой означае общее собраніе членовъ Читальни.

б) старатись позискати нових членовъ.

в) заохочати словомъ и деломъ до читанья добрыхъ и пожиточныхъ книжокъ, часописей и всякихъ писемъ, находящихся въ Читальни.

г) собиратись въ означенныхъ дняхъ на впольное читанье пожиточныхъ книжокъ и писемъ, якъ также на наряды въ справахъ научно-экономическихъ.

VI. Права членовъ.

VII. Управление Читальни.

а) Общее Собрание

б) Выдель

VIII. Общество тверезости.

§22. Выделу Читальни, якъ и поодинокимъ членамъ той-же прислуге право и обязанокъ основати или помагати основаню Общества тверезости.

IX. Крамница, пожичкова и ошадничая каса.

§23. Выдель Читальни може основати при Читальни крамницу, изъ которой бы члены товариства могли користати. Зарядъ крамниці веде выдель Читальни самъ своимъ управленьемъ члена Общества.

§24. Выдель Читальни може также за содействиемъ своихъ членовъ и по мысли относительного закона, основати касу щадничу и касу пожичковую.

X. Ссыпь збожа.

§25. Щобы убогимъ членамъ прийти на весну въ помощь, а то черезъ уделенье збожа на засеви или на прокормленье на передновку, мае выдель Читальни обязанокъ, основати при той же ссыпи збожа (шпихлеръ). Якъ первый ссыпь збожа повстане, решить общее собраніе членовъ Читальни. Общее собраніе уделитъ также выделу Читальни, инструкцію, якъ при собиранью такъ и при обделюванью збожемъ, выделу поступати належить.

XI. Споры.

XII. Розвязанье Общества.

СТАТУТ

“Народної Спілки” в Топорівцях, повіт Городенка.

Заснованої на основі статута коломийського Товариства “Народних Спілок”, прийнятого до відомости Високого ц. к. Намісництва у Львові рескриптом з дня 27. Падолиста 1890 ч. 83178.

Назва, місце перебування, круг діланя.

§1. Коломийське товариство “Народних Спілок” має центральне місце перебування в Коломиї і покуцьку часть Галичини.

Ціль Товариства.

§2. Ціль товариства – праця над піднесенням добробуту і просвіти народу.

§3. Средства до тої цілі є: закладене по містах, містечках і селах “Народних Спілок”, опікуване ся ними і спомогане їх, поучуване народа устно і письменно, закладене читалень, бібліотек, кас ощадности і позичкових, зсипів збіжа, промислово-торговельних спілок і склепиків по містах, містечках і селах, улекшуване без цілей заробкових набуване доброго насіння, машин, приладів господарських, худоби і інших потреб господарських, уряджуване вистав господарських і промислових, взірцевих господарств і верстатів, висилане мандруючих учителів, устроюване відчитів і практичних демонстрацій рільничо-промислових, научних і забавних вечерниць по містах, містечках і селах, видаване популярних часописей і книжок неполітичного змісту.

Члени товариства.

Фонди товариства.

Органи товариства.

“Народна Спілка”.

§8. “Народна Спілка” може завязатися на підставі сего статута в кожій громаді, де найменше 10 членів місцевих заявить охоту завязати “Народну Спілку”, а центральний Виділ товариства прийме єї завязань до відомости.

§9. “Народна Спілка” має на ціли старатися о піднесенє просвіти і добробуту мешканців у своїй громаді.

§10. Для осягнення тої ціли має “Народна Спілка” право:

а) удержувати для членів читальню і бібліотеку

б) старатися о економічне піднесенє своїх членів через вишикуване жерел дешевого набування товарів і доброго збування

місцевих продуктів, через закладане місцевих крамниць, кас
пожичкових і зсипів збіжа.

в) користати з інструкцій товариства

г) користувати ся помочю, порадами і посередництвом
Центрального Виділу товариства у всіх справах §3, означених.

Члени “Народних Спілок”

Фонди “Народної Спілки”

Заряд “Народної Спілки”

Виділ “Народної Спілки”

Розв'язане “Народної Спілки”

Центральний заряд товариства

Загальні Збори членів товариства

Центральний Виділ товариства

Контрольна Комісія

Заступники повітові

Спори

Розв'язане товариства

Додаток №4 (скорочено)

Статут

товариства гімнастичного і сторожі огневої

“Січ” в Топорівцях, повіт Городенка

Дослівний відпис статуту товариства “Січ” в Завалю Снятинського повіта, прийнятого рескриптом Вис. ц. к. Намісництва з дня 8 марта 1900 р. ч. 16995, до відомости тої власти.

Ціль товариства.

§1. Цілею товариства “Січ” в Топорівцях є передовсім несене помочи при пожарах а дальше ширине замилованя до тілесних вправ і атлетичних забав та піддержуванє товариского житя між членами.

Средства.

§2. До осягнення сеї ціли служать товариству слідуєчі средства а) набуванє і одержуванє приборів пожарних, як сикавок, драбин і т. д., б) гашеню і льокалізованю огню, в) вправи гімнастичні і вправи в забавах атлетичних, г) утворюванє публичних продукцій та гімнастичних як і вокально-декляматорських, получених з відчитами і викладами, устроюванє забав з танцями, д) удержуванє читальні і бібліотеки для членів, е) удержуванє хору.

Місце побуту.

§3. Місце пробування сего товариства є Топорівці повіту Городеньского.

Члени.

§4. Членом товариства може бути кождий Русин сьвітського стану, котрого старшина товариства прийме в члени; против неприяття можно відкликатись до загальних зборів.

§5. Члени діляться на дійсних і вспомагаючих:

а) дійсними членами є ті, котрі вступаючи до товариства зобов'язались платити установлену щороку Загальними Зборами вкладку і брати участь в приписаних вправах і при пожарній службі.

б) спомагаючими членами є ті, котрі обовязують ся річно платити вкладку через загальні збори для допомагаючих членів щороку установлено.

§7. Так члени дійсні як і вспомагаючі є зобов'язані точно заховувати і сповняти приписи статуту, платити точно вкладки, старатись о придбанє нових членів і жити з другими членами як з братами.

Средства матеріальні товариства.

§9. Видатки товариства покриваються:

- а) з членських вкладок,
- б) з добровільних датків і запомог
- в) з доходу вечерниць, продукцій і забав товариства.

§10. Висоту членських вкладок так для спомогаючих як і для дійсних членів устанавляють перші загальні збори товариства. Пізнійші загальні збори можуть висоту вкладки міняти.

Поділ членів на чети.

§11. Старшина має розділити всіх дійсних членів на 4 чети (відділи):

I-ша чета: лізці, вони обов'язані: дбати, щоби передовсім люди від небезпеченьства збережені були, майно їх охоронене і на безпечне місце перенесене, опісля мають зайняти ся придушенем огню і збереженем сусідніх домів щоби огонь дільше не розширився.

II-га чета: до услуги сикавок (сикавкова). Обовязком єї є доставити як найскорше в случаю пожару сикавку на місце і там після потреби обслуговувати.

III-та чета: до заосмотреня водою (водянна). Обовязком єї є доставляти безпереривно чисту воду для сикавки.

IV-та чета: сторожева, має задачу схороненя майна перед злодіями і від ушкодження.

§12. Справами товариства заряджують: а) загальні збори, б) старшина.

Загальні збори

Старшина

Рішенє спорів

Розв'язанє товариства

Постановленє переходове.

Додаток №5 (скорочено)

Статут

Спілки ощадности і позичок в Топорівцях
стоваришеня зареєстрованого з необмеженою порукою.

I. Фірма, місце пробування, округ і ціль.

§1

Підписані зав'язують на підставі закона з дня 9 цвітня 1873 року (В. д. з. Ч. 70) Спілку під фірмою: "Спілка ощадности і позичок в Топорівцях". Стоваришенє зареєстрованє з необмеженою порукою.

Місцем осілости спілки є громада Топорівці.

§2

Цілею спілки є: старати ся о материяльне і моральне піднесення членів Спілки.

II. О членах, їх правах і обов'язках.

§3

Членами Спілки можуть бути прийняті зарядом:

а) власновільні повнолітні не будучі к конкурсі або під курателею мешканці громад Топорівці не належачі до ніякого иньшого стоваришеня опертого на солідарній, необмеженій поруці.

§4

Прийнятий член має підписати декларацію, котрою піддає ся обов'язуючим тепер або правно зміненим приписам статута і зобов'язує ся зложити вступну оплату та що найменше один уділ.

§5

Заряд має удержувати під карою, предвидженою в законі о стоваришенях, точний опис членів, обіймаючий ім'я і назвиско кожного члена, его стан, день приступлення, а взглядно виключеня зі Спілки. Спис членів вільно кождому переглядати.

§6 §7 §8 §9

Умови виключеня з стоваришеня.

§10

Права членів

§11

Обов'язки членів

§12

В разі вибуття члена (виступленє, смерть, переселенє, виключення), а також наслідники: умови їх розрахунку.

III. Завідуючі органи

А. Взагалі.

§13

Справами спілки завідують: а) заряд, б) касиєр, в) надзираюча Рада, г) загальні збори.

§14, §15, §16, §17, §18, §19, §20, §21, §22, §23, §24 – обов'язки і права Заряду.

В. Касиєр

§25, §26, §27, - обов'язки і права касира

Г. Надзираюча Рада

§28

Склад: Надзираюча Рада складаєся з председателя, его заступника і чотирьох членів. Всіх членів надзираючої Ради вибирають напротязі 4 літ.

Загальні Збори. Що два роки уступає з Ради надзираючої половина членів, котрі знов можуть бути вибрані.

По упливі перших двох літ уступають з Ради вилььосовані члени.

§29, §30, §31, §32, §33 – права і обов'язки Надзираючої Ради.

Д. Загальні Збори

§34

Склад: До участі в загальних зборах мають право всі члени.

§35

Є Звичайні і Надзвичайні загальні збори.

§36

Час розіслання запросин і оголошення Загальних Зборів.

Запросини на звичайні загальні збори має ся розіслати щонайменше на десять днів перед речинцем, в котрім мають ся зібрати.

§37

Провід: Загальні Збори проводить по правилу настоятель Заряду, взглядно його заступник, а слиби оба не могли сповнити сего обов'язку, то председатель надзираючої ради або его заступник.

§38

Голосованє і ухвали

§39

Вибори

§40

Загальні Збори виконують надзир в справах Спілки

IV. Дільність спілки.

§41, §42, §43, §44, §45, §46, §47

Умови внесення уділів, нарахування процентів і виплата.

§48, §49, §50, §51, §52

B. Рахунковість спілки

Облік

§53, §54, §55, §56, §57, §58

Г. Зиск і старата

§59, §60, §61, §62

V. Оголошення

§63

VI. Зміна статуту

§64, §65

VII. Зав'язане і уконституване ся Спілки

§66

VIII. Добровільне розв'язане Спілки

§67

IX. Ліквідація Спілки

§68

X. Залагоджуване спорів

§69

XI. Переходові постанови

§70

Перші Загальні Збори “Спілки ощадности і позичок” в Топорівцях відбувші ся 3 цвѣтня 1910 року ухвалили сей статут і вибрали перший заряд, зложений зі слідующих членів:

1. Отець Юліян Войнаровський парох в Топорівцях яко председатель.

2. Андрій Федорук господар в Топорівцях яко заступник председателя.

3. Николай Сливчук (Танасія) господар в Топорівцях яко член

4. Андрій Пішак (Семена) господар в Топорівцях яко член

5. Василь Угрин (Федора) господар в Топорівцях яко член

§71

Членів Заряду, вибрано на час, котрий кінчить ся в дни звичайних Загальних Зборів Спілки навесні 1914 року, однако ж тим способом, що в дни Загальних Зборів Спілки навесні 1912 року уступає з Заряду 2 члени, котрих визначить жереб (льос), а оставші

ся три члени мають уступити в дні Звичайних Загальних Зборів Спілки навесні 1914 року.

XII. Постанови, дотичні зареєстрованя і оголошеня статутів.

§72

XIII. О карах

§73

XIV. Патронат

§74, §75, §76

Ми низше підписані а іменно: отець Юліян Войнаровський, Андрій Пішак, Андрій Федорук, Николай Сливчук (Танасія), Василь Угрин (Федора) заявляємо і зізнаємо, що на Зборах, відбувших ся в Топорівцях дня 3 цвітня р. 1910 повисший статут “Спілки ощадности і позичок” в Топривцях стоваришеня маючого ся зареєструвати з необмеженою парукою, обіймаючий 76 параграфів від сторони 1. до 12. включно в цілости ухвалилисьмо і прийнялисьмо, а Заряд Спілки котрого склад наведено в §70, статута Спілки, уповноважлилисьмо до виєднання у Сьвітлого ц. к. Суду Окружного, яко торговельного Коломия впису Спілки і членів єї Заряду до реєстру заробкових і господарських стоваришень по мисли постанов закона з дня 9 цвітня 1873 р. (В. з. д. Ч. 70).

Згідно сего відпису з оригінальним статутом стверджає ся.

Канцелярія в Суду Повітового

27 червня 1910 року

Підпис

Статут
товариства “Просьвіта”
А) Ціль товариства і об'єм діланя.

§1

Цілею товариства є: просьвіта і піднесенє добробиту руського народа.

§2

Для осягнення тої цілі прислугують товариству слідуючі средства:

а) видаванє діл і всякого рода письм в руськім язиці, особливоже видаванє діл і письм популярних для люду сельського і міського, та розширюванє тих-же.

б) устне поучуванє народа о всякого рода справах просьвітніх, господарських, торговельних і промислових, а то через делегатів, люстраторів і вандрівних учителів.

в) закладанє філій товариства “Просьвіта” і Читалень “Просьвіти”, як також поміч і опіка над тими товариствами.

г) закладанє спілок рільничо-господарських і промислових, торговель, шпихлірів, кас ошадности і кас позичкових, як також шкіл господарських і промислових.

д) уділюванє помочи і поради при набуваню доброго насіння, машин і приладів рільничо-господарських, як також вказуванє жерел зарібку.

е) закладанє книгозборів, музея народного, як також збиранє і видаванє всяких матеріалів, відносячих ся до пізнаня нашого народа.

ж) закладанє бурс, т. є. Закладів, в котрих би виховувалась убога уталантована руська молодіж, відповідно до своїх здібностей і потреб руського народа.

з) уряджуванє публічних відчитів і музикально-декляматорських вечерів, аматорських вистав театральних, як також взагалі плеканє музики і співу.

і) уряджуванє промислово-господарських і етнографічних вистав.

к) вспиранє матеріальне – оскільки фонди позволять – заслужених літераторів, учителів народних і учачої ся молодіжи стипендиями, преміями і іншими способами.

л) видаванє – після потреби – часописи, відповідної цілям товариства.

м) спрощуванє руських учених для нарад в ріжних галузях науки.

н) взагалі заохочуванє всіх верств руського народа до просьвіти і науки: розбуджуванє замилювання до ошадности і праці, як також

ділане всего того, що може причинити ся до піднесеня просьвіти і добробути руського народа.

§3

В цілі придбаня або побільшеня своїх матеріяльних средств, приймає товариство датки членів, добровільні дари, спадщини і записи, як також може в тій цілі завзивати до складок. Взагалі може товариство всякого рода предмети набувати на власність і своїм майном як і фондами, під его заряд через кого небудь переданими свобідно управляти.

- Б) Місце перебування товариства
- В) Склад товариства, права і обов'язки членів
- Г) Приняте в члени і утрата прав члена
- Д) Заряд товариства і об'єм его діланя
 - а) Загальний Збір
 - б) Головний Виділ
 - в) Філії товариства
 - г) Читальні товариства
- Е) Рішене спорів
- Ж) Заступство на зверх
- З) Маєток товариства

Затверджено і позволено ц. к. Міністерством справ внутрішних згідно з ц. к. Міністерством просьвіти. Відень 2.09.1868 року.

Внесено зміни в статут і затверджено:

7.02.1883р., 26.04.1888р., 18.08.1891р., 8.06.1898р. праву господарства сільського і домашнього промислу у всіх галузях.

§3

До осягнення наміреної цілі буде змагате Товариство слідуєчими способами.

а) заступати господарські і господарско-промислові інтереси руського народа супроти державних і краєвих властей, дбати про правну поміч для хліборобів в тих справах через укваліфіковані особи, а також вносити пропамятні письма, петиції і т. и. до законодатних тіл і до властей.

б) закладати філії і кружки господарські, як також їм помагати і опікувати ся ними.

в) закладати рільничо-промислові спілки, молочарські торгвлі, крамниці для закупна і продажи хліборобских плодів, гостинниці, щадничо-позичкові каси, особливо системи Райфайзена, склади збіжа (шпіхлірі), пасіки, городи, овочеві шкілки.

Борислав Жукович

17

*до 1 ч. III 230/911
—и 1*

У С Т А В

Краєвого Товариства господарского

„Сільский Господар“.

банский для кружка в Мопорівцях

А. Назва, осідок і круг ділання Товариства.

§. 1.

На підставі сего уставу краєве Товариство господарске має назву Краєве Товариство господарске „Сільский Господар“ у Львові.

Осідком Товариства і его головного віділу є місто Львів, а круг ділання обнимає цілий край Галичину.

Б. Ціль і способи ділання Товариства.

§. 2.

Цілю Товариства є: дбати про піднесенє добробиту руского народу через по-

Додаток №7 (скорочено)

г) подавати усні поучеваня народови про всякі ради і справи господарські і економічні з підмогою своїх відпоручників, вандрівних учителів, видавати, а зглядно підпомагати часописи і письма господарського і економічного змісту, як також закладати читальні, бібліотеки і рільничі і промислові школи.

д) устроювати загальні віча (з'їзди) господарські і промислові, устроювати поучаючі курси і вистави, скликувати анкети для народа над всякими господарськими і промисловими справами.

е) закладати і удержувати взірцеві господарства в цілости або поодиноких галузій господарських як: зародових стаєн домашних зьвірят, стацій досьвідних для плеканя ростин і для проб з штучними навозами, а також брати ініціативу для достав для війська.

ж) признавати і розділювати нагороди медалями, похвальними письмами, готівкою або предметами в натурі, за відзначенє в якій-будь галузи господарській як також наділювати при конкурсних пробах машин і господарських знарядів, а також надавати степендії для образования в науках господарських.

з) уділювати помочи і посередництва при купні і продажі землі, домашних зьвірят і господарських плодів, штучних навозів, машин і рільничих знарядів, при конверсиях довгів гіпотечних на низко процентові і в позичках на ціли поправи господарства, як також вказувати жерела і способи зарібку, в решті при забезпеченю від огню, граду, на случай нещастя і старости, в забезпеченях життєвих і т. д.

и) взагалі заохочувати сільське населенє до рільничих наук, доведєня поступового господарства, розбуджувати замилованє до праці, ошадности, словом, робити все те, що може причинити ся до піднесеня добробиту руського населення в краю.

В. Склад товариства

§5

Товариство складає ся з членів: звичайних, добродіїв і почесних.

§6

Звичайним членом стає кожна особа, котру головний виділ Товариства як члена прийме і котра платить щороку по дві корони членської вкладки. Хто зложить одноразову вкладку 50 кор. стає досмертним членом.

§7

Членом-добродієм стає той, хто зложить одноразову вкладку 100 корон і головним віділом яко член добродій буде прийнятий.

§8

Почесним членом Товариства іменує Загальний Збір членів на внесок головного віділу таких членів, котрі для руського народу або Товариства, або зглядом рільництва і галузий з ним злучених положили великі заслуги.

Г. Права і обов'язки членів

Е. Організація Товариства і обсяг его діланя

§16

Органами Товариства є:

- 1) Загальні Збори,
- 2) Головний Віділ,
- 3) Філіяльні віділи,
- 4) Господарські кружки.

§45

Кружок Краєвого Товариства господарського “Сільський Господар” може завязатись в кожній громаді, на основі сего статуту, по мисли приписів закона і за призволом філіяльного віділу, а колиб в дотичнім судовім повіті не було ще філії, за призволом головного віділу, коли що найменше 10 місцевих членів громади заявить охоту приступити до кружка. Кружок Товариства завідомляє о тім приналежну власть.

§46

Задачею кружка є стреміти в місци свого осідку до осягнення ціли означеної §2, статуту Краєвого Товариства “Сільський Господар”.

§47

До осягнення сеї ціли має кружок право:

а) устоювати в дотичній громаді сходини членів і збори для обговореня справ сільського господарства і всіх галузий домашнього промислу.

б) ухвалювати в тих межах предложеня так до філіяльного як і до головного віділу і давати почин діяльності Товариства.

в) взагалі давати почин і займатись переведенєм всіх справ означених §3 виімком сего статуту.

§48

Членом кружка може бути лиш член краєвого Товариства господарського “Сільський Господар”.

§55

Загальні Збори кружка:

- а) вибирають на протязі одного року виділ кружка,
- б) приймають річні звіти діяльності і грошового обороту виділу кружка,
- в) приймають внесення виділу або членів що до діяльності кружка та передають внесення членів виділови до поалагодження,
- г) ухвалюють на внесенє виділу кружка розв'язанє его і постановляють що майно кружка переходить тоді на дотичну філію Товариства, а коли б в дотичнім судовім повіті не було ще філії на головний виділ Товариства. Так головний як і філіяльний виділ мають ужити се майно на господарські ціли в тій самій громаді, де розв'язано кружок.

Ж. Маєток товариства.

З. Постанови кінцеві.

Принятий до відомости рескриптом ц. к. Намісництва у Львові з дня 16 марта 1910 р. Ч. XIII. 1450.

Додаток № 8 (скорочено)

Статут стоваришення взаємного забезпечення худоби в Топорівцях

I. Загальні постанови

§1

Назва, осідок, округ ділання і час треваня стоваришення.

Стоваришенє носить назву: “Стоваришенє (товариство) взаємного забезпечення худоби в Топорівцях”, повіт Городенка і має осідок в Топорівцях. Стоваришенє розтягає свою діяльність на Топорівці, повіт Городенка. Час треваня стоваришення є необмежений.

§2

Основа і ціль стоваришення

Стоваришенє опирає ся на засаді взаїмности і має за ціль на основі тої засади і по думці постанов статуту винагороджувати своїм членам шкоди понесені в забезпеченій худобі, наслідком паденя, різні з конечности як і шкоди спричинені тим, що м'ясо забезпечених штук, забитих правильно у різних зістало на підставі приписів при оглядини мяса в цілости або части знищене.

В цілі довершення по думці статуту своєї задачі мусить стоваришенє приступити як член до галицького краєвого заведеня реасураційного забезпеченя худоби.

§3

Средства для осягнення ціли.

Средствами для осягнення цілий стоваришення (С) суть:

- а) річні передплати членів (премії і вкладки на адміністрацію).
- б) вписове
- в) дохід з мяса і ужиткових частий забитих зв'ярят і иньші біжучі приходи
- г) резервовий фонд, до котрого впливають надвижки згадані в §21.

д) додаткові доплати членів

е) щорічні субвенції державні, краєві, повітові, громадскі і иньших інституцій.

§4

Співучасть

Кождий властитель рогатої худоби, замешкалий в области С, котрий зголосив ся до забезпеченя штуки худоби, може бути членом

С. Не можуть бути однак прийняті до С ті власителі худоби, котрі:
а) худобу свою в иньшій товаристві проти тих самих випадків обезпечили.

Б) в промисловий спосіб проводять торгівлю худоби.

В) худобу свою не окужають відповідною опікою, недостаточно кормлять її або надмірно використовують.

Г) допустили ся наглядно усилюваного обманьства стоваришення.

§5

Приступленє і вступленє із С.

Приступити до С можна в кожній хвили, виступати лише з кінцем адміністраційного року за попередним одномісячним виповідженєм.

Виступаючий член відповідає за всі зобов'язання С, які повстали перед кінцем адміністраційного року.

Виступленє належить зголосити письменно у предсідника С.

§6

Виключенє

§7

Права і обов'язки членів

§8

Заряд С

Заряд С сповняють:

а) Загальні збори

б) Виділ

в) Предсідник С.

§29

Предмет обезпеченя

Предметом обезпеченя може бути лише рогата худоба, котра находить ся постійно в окузі С. Не можуть бути обезпечені:

а) штуки рогатої худоби понизше 6 міс.

Б) худоба повисше 12 літ віку, оскільки вже перед тим не була в стоваришеню обезпечена.

В) хорі шукати або підозрілі о хворобу.

Г) рогата худоба походяча з загород, в котрих були випадки заразливих хоріб, як довго зараза не зістане урядово узнаною за вигаслу.

Д) худоба рогата лихо відживлювана і в загалі нужденна як довго тріває такий її стан.

Е) рогата худоба позичена на якийсь час або зафантована.

Є) рогата худоба будуча власністю гандлярів худоби, різників, масарів, оправців або осіб, що займають ся зниманем скір з звірят, котрі згнули.

Ж) худоба набута за зреченем ся прав свікції з причини хиб законом предвиджених.

Отпись

Виказь зголошень

товариства взаїмного обеспеченя худоби в Топорівцях:

Юліян Войнаровський – 10 шт. худоби

Іван Угрин, Николи – 1

Іван Мохорук, Николи – 3

Нут Брендель – 2

Василь Мохорук, Івана – 1

Дмитро Мохорук, Івана – 1

Іван Мохорук, Грицька – 1

Никола Мохорук, Грицька – 1

Семен Никифоруk, Николи – 1

Доця Лесюк – 1

Іван Грищук, Онуфрія – 3

Василь Грищук, Онуфрія – 2

Андрій Шевчук – 1

Іван Василик, Ілаша – 3

Никола Грищук, Антося – 4

Грицко Пішак – 2

Василь Волошин – 3

Василь Грищук, Танасія – 4

Дмитро Угрин, Петра – 2

Андрій Пішак – 2

Іван Радомський, Михайла – 2

Іван Грищук, Михайла – 5

Танасій Грищук, Михайла – 3

Михайло Грищук, Танасія – 1

Дмитро Сенюк – 3

Дмитро Грищук, Василя – 3

Петро Мохорук, Івана – 1

Статут

Українського Педагогічного Товариства
принятий до відома Високим ц. к. Правительством рескриптом
ц. к. Міністерства внутрішніх справ з дня 15 червня 1912р.
Ч.16.626

важний також для

Кружка ім. Тараса Шевченка в Топорівцях

1. Назва

§1. Товариство має назву: Українське Педагогічне Товариство. Товариству вільно уживати гербового знаку, зложеного з льва на скалі, архангела з двома мечами і букв УПТ.

2. Осідок

§2. Осідком товариства і Головної Управи є Львів, а діяльність своєю обнимає воно всі краї, заступлені в Державній Раді. Члени даної території гуртують ся в кружках (§18), а Кружки лучать ся в секції (§32).

3. Ціль

§3. Цілію Товариства є: заспокоювати всі потреби українського народу на поли шкільництва та публичного і домашнього виховання.

Средства:

§4. до осягнення сеї ціли стремить Товариство всіми законом дозволеними средствами, а передовсім буде:

а) основувати і удержувати школи всякого типу, виховуючо-научні заведеня і бібліотеки.

б) будувати шкільні дома, допомагати громадам в засновуваню народних шкіл, уділюючи їм на се датків і безпроцентових позичок.

в) основувати і вести шкільні курси пр.: доповняючі, гімназияльні, семінарельні, курси грамотности для дорослих, курси для молодіжи позбавленої шкільної науки, курси: промислові, торговельні, рільнічі, господарські і т. п.

г) заосмотрювати публичні та приватні школи в бібліотеки і наукові середники. Основувати і вести збірні корепитиції для молодіжи наділювати єї книжками, шкільними приборами і одежию.

д) наділювати шкільну молодіж стипендиями і всякого рода запомагами.

е) основувати і вести бурси, інститути для молодіжи, дешеві кухні, захоронки (приюти) та фребліївські городці для малих дітій.

є) улашдувати наукові прогульки.

ж) скликати конгреси, анкети та конференції в справах шкільництва і виховання.

з) предкладати властям меморjali і петиції в справах педагогічно-дидактичних і боронити інтереси українського шкільництва.

и) займатися літературними виданнями письм, книжок і часописий, що відносять ся до шкільництва, виховання і науки, як також видаванем шкільних середників. В тій цілі може товариство засновувати й вести робітні шкільних середників, переплетні і книгарні.

і) улашдувати відчити і виклади для народа по містах, місточках і селах.

к) дбати про дальше загальне й фахове образоване учительства.

л) удержувати зносини з подібними діяльністю австрійськими та заграничними товариствами.

м) закладати огороди, інститути для фізичного виховання і санаторії для учеників і учителів.

4.Майно 5.Члени 6.Устрій 7.Кружки 8.Секції 9.Головна Управа 10.Надзірна Рада 11.Загальний з'їзд 12.Роз'ємний суд

Підписи основателів:

(є всі підписи)

Статут
товариства “Просвіта” /мовою оригіналу/
Ухвалений надзвичайними загальними зборами у Львові дня 5
марта 1924 року.

А. Ціль товариства і об'єм ділання

§1. Ціллю товариства є просвіта і піднесення культури українського народу у всіх його вествах і напрямх життя.

§2. До осягнення цієї ціли прислугують товариству отсі способи:

а) видавання усякого рода книжок, творів, письм, журналів і часописей в мові українській або після потреби иншої, особливо ж творів і письм популярних для сільського і міського люду, та їх розширювання;

б) устне поучування народу в справах просвітних, культурних, господарських, торговельних і промислових, а то через делегатів, люстраторів і вандрівних вчителів;

в) закладання на території воєводств: Львівського, Тернопільського, Станиславівського і Краківського (§4) філій і читалень товариства “Просвіта”, як також поміч і опіка над тими товариствами;

г) уладжування публичних лекцій і викладів, літературно-музичних продукцій, концертів, аматорських вистав театральних, - взагалі плекання музики та співу і ведення людowego театру та кінотеатру;

д) уладжування національно-культурних свят і просвітних віч та прогульк в ціли пізнання краю і народу та гідних звиджування місць;

е) закладання і удержування бібліотек, народніх музеїв, публичних читалень і випозичалень книжок, як також збирання і видавання всяких матеріалів відносячихся до пізнання краю і народу;

ж) основування і ведення книгарень, друкарень, переплетень і инших до осягнення цілей товариства потрібних помічних підприємств;

з) уладжування і ведення шкіл: народніх, середніх, середніх і вищих як також шкіл господарських, торговельних, рільничих, промислових з мовою иншою, - та устроювання курсів торговельних, рільничих, промислових і домашнього господарства;

и) закладання і ведення бурс, захоронок, захистів діточих городів, вакаційних осель і інших добродійних заведень, в яких виховувалася би убога, а талановита молодіж відповідно до своїх здібностей і потреб українського народу;

і) закладання взірцевих господарств, досвідних стацій, взірцевих садів, шкілок деревних і городів;

к) запомогання матеріяльне письменників, артистів, учених учителів народніх і образуючо ся молодіжи стипендіями, преміями і иншими способами;

л) уладжування анкет, з'їздів і конгресів в справах просвітно-наукових і просвітно-культурних;

м) оголошування конкурсів і премій за найкращі твори письменства та умілости;

н) уладжування просвітних і етнографічних вистав;

о) взагалі заохочування всіх верств українського народу до просвіти і науки. Розбуджування замиловання до ощадности і праці, як також ділання всього, що може причинитися до піднесення просвіти і культури українського народу;

§3. В цілі придбання або побільшення своїх матеріяльних засобів приймає товариство вкладки членів, добровільні дари, спадщини і записи, по одержанню на се дозволу властей. Взагалі може товариство набувати на власність всякого рода предмети так движимі як недвижимі, з правного обігу невиключені і свобідно орудувати своїм майном під його заряд через кого-небудь переданими.

Б) Осідок Товариства і територіальний обсяг ділання.

§4. Осідком Товариства є місто Львів, де пробуває також Головний Виділ, а своєю діяльністю обіймає територію воевідств: Львівського, Тернопільського, Станиславівського і Краківського.

в) Склад Товариства, права і обов'язки членів.

г) Прийняття в члени і утрата прав члена.

д) Заряд Товариства і обсяг його ділання.

I. Загальний Збір

II. Головний Виділ

III. Філії товариства

IV. Читальні Товариства

§45. Читальня "Просвіти" може завязатися в кожній громаді на основі сього статута по мисли приписів закона і за дозволом

філіяльного Відділу тої філії, до котрої дотична місцевість належить, а якби такої філії не було, за дозволом Головного Відділу, коли що найменше десять (10) місцевих членів громади української народности заявить охоту до читальні приступити.

В одній місцевості може бути більше читалень "Просвіти".

V. Права читальні

§46. а) кожда читальня носить назву "Читальня "Просвіти" і є управнена при корпоративних виступах уживати власного прапора, о скільки одержить.

На се уживання прапора окремий дозвіл адміністраційної влади.

Обов'язки читальні

Загальний збір читальні

Виділ читальні

Права і обов'язки Відділу читальні

Контрольна Комісія

V. Комісія ревізійна

VI. Рішення зборів

VII. Заступництво на зверх

Статут зареєстрований: число рескрипту Ж11583/25.

Додаток №11 (скорочено і в оригіналі)
Статут
товариства “Луг” в Топорівцях.

§1. Ціль Товариства.

I. Гуманітарна:

1. надання помочі при пожарах,
2. несення помочі при повіннях,

II. Культурно-просвітна:

1. Ширення просвіти між членами,
2. Ширення замиловання до руханкових вправ і спортових ігор,
3. Піддержування товариського життя.

§2. До осягнення цієї цілі прислугують Товариству отсі способи:

а) набування і удержування приборів пожарничих і приборів до ратовання при повіннях, як сикавок, драбин, гаків, лодок і т. д.

б) вправи в уживанню повисших приборів і взагалі вправи в гашенню і льокалізованню огню та ратованню при повіннях.

в) уладжування публичних лекцій, викладів, концертів, аматорських вистав театральних, курсів для неграмотних.

г) удержування читальні, бібліотеки для членів.

д) удержування хору.

е) удержування руханки між членами на приладах гімнастичних як і без приладів в льокалі Товариства на вільнім воздусі.

ж) удержування мячевих дружин.

з) вправи в плаванню, ході, бігу, скоку.

і) уладжування публичних фестинів і забав з танцями.

й) уладжування пожарних, гімнастичних і просвітніх курсів.

Осідок товариства

§3. Осідком товариства “Луг” є село Топорівці, Городенського повіту.

Члени їх права і обов'язки.

§4. Членом товариства може бути кожда фізична особа, котру Рада товариства прийме в члени. Проти неприняття в члени можна відкликатися до Загальних Зборів.

§5. Члени діляться на дійсних і спомагаючих.

а) членами дійсними є ті, котрі вступаючи до товариства зобов'язалися платити установлену Загальними Зборами вкладку і брати участь у приписаних вправах і при пожарничій службі.

б) Спомагаючими членами є ті, котрі зобов'язуються річно платити вкладку Загальними Зборами для спомагаючих членів установлену.

Матеріальні средства товариства.

Загальні збори.

Загальні збори скликає товариство раз у три роки, при необхідності можна і частіше. Щоб провести збори повинно бути присутніх не менше 15 членів. Якщо збори не відбулися із-за неявки членів, то скликаються другий раз, якщо порядок денний той самий, то скільки б не з'явилось членів, збори проводяться. Рішення приймаються абсолютною більшістю голосів.

Рада (Віділ)

В Товаристві має бути обрана Рада (Віділ).

Рада Товаристві має розділити всіх членів на чотири відділи:

I. Цей відділ дбає при пожарах про охорону безпеки людей, майна, подбати, щоб вогонь не перекинувся на сусідні дома.

II відділ: Завжди мають бути справні сикавки, вчасно їх доставити на місце у випадку пожару і слідити за нормальною роботою.

III відділ: Забезпечення сикавки водою.

IV відділ: сторожевий, слідкувати за майном погорільців (Щоб було на місці і щоб було неушкодженим).

Рада (Віділ) складається з голови, заступника голови, господаря, писаря скарбника і 4-ох віділових. На наступних зборах обирається ревізійна комісія.

Ревізійна комісія

Рішення спорів

Заступство на зверх

Розв'язання товариства

Постановлення переходове

§25. По правосильности сего статуту уконститууються підписані члени основателі як тимчасова Рада, котра буде вести всі справи товариства аж до перших Загальних зборів. В тім переходовім часі буде заступати на зверх це товариство як голова Василь Угрин, Онуфрія, як і писар Іван Волошин Николая.

Додаток №12 (скорочено і в оригіналі)
Статут
Українського протиалькогольного
товариства “Відродження”

Львів

1929 рік

I. Назва

§1. Товариство називається: Українське Протиалькогольне Товариство “Відродження”.

II. Осідок

§2. Осідком товариства є його Головна Рада в м. Львові. Товариство має право закладати свої філії і кружки, а також і в інших місцевостях.

III. Круг ділання

§3. Діяльність Товариства обнимає область цілої держави, при збереженню обов'язуючих законів про товариство.

Мета

§4. Метою товариства є: визволити український народ від впливу алкоголізму і нікотинізму, уважаючи це визволення кінцевою підоймою духового, фізичного й матеріального двигнення і культурного розвою українського народу.

Засоби

§5. До осягнення згаданої мети змагає товариство всіма відповідними, законом дозволеними способами й забавами.

§6. Для придбання й побільшення матеріальних засобів товариство побирає від своїх членів річні вкладки та приймає добровільні дари, записи й спадщини, а також в тій цілі може улаждувати прилюдні відчити, концерти, аматорські театральні вистави та забави, взивати до складок та улаждувати збірки із збереженням обов'язуючих законів.

Члени

§7. Товариство складається з членів: дійсних, почесних, добродіїв і прихильників.

§8. Дійсним членом товариства стає кожна людина, української народности, котра зобов'язується:

- не вживати спиртних напиктів і засобів які містять задурюючі речовини: етер, абсинт, морфій і опій.
- нікого не буде, ніде, вгощати цими засобами.
- буде по змозі здержуватися від куреня тютюну.

§9. Почесних членів іменують Загальні Збори кружка без дискусії, за особливі заслуги.

§10. Членом добродієм стає кожний дійсний член товариства, який зложить товариству одноразову жертву в грошах або в майні, матеріалах, щонайменше 10 американських доларів.

§11. Членом-прихильником стає кожна особа фізична, або правна, яка зложить товариству одноразову жертву в грошах або в майні, а саме: фізична неменш 10 американських доларів, а правна особа неменше 20 американських доларів.

- Права членів
- Обов'язки членів
- Кермуючі установи
- Загальні Збори Товариства
- Головна Рада
- Філії Товариства
- Філіяльні збори
- Філіяльна Рада
- Кружки товариства
- Загальні Збори Кружка
- Рада Кружка
- Мировий суд
- Представництво

Додаток №12 (скорочено і мовою оригіналу)

Статут

Товариства

“Союз Українок” у Львові

Рескрипт Львівського воєвідства з 10.05.1924 року, ч. 7708/24-1/3

А. Назва, осідок, ціль і средства товариства.

§1.

Товариство має назву “Союз Українок”

§2.

Осідком товариства є м.Львів, де також перебуває Головний Виділ, а своєю діяльністю обнимає товариство воєвідства: Львівське, Тернопільське, Станиславівське і Краківське.

§3.

Цілею товариства є: просвітна, економічна товариська організація українського жіноцтва.

§4.

До осягнення своєї цілі товариство постановляє 4 секції:

I. Релігійно-гуманітарну

II. Просвітно-шкільну

III. Робітничо-промислово

IV. Господарсько-торговельну.

§5.

В цілі придбання чи побільшення своїх матеріяльних средств приймає товариство вкладки членів, добровільні датки, спадщини і записи, субвенції і заповоги. Також доходи від вечерниць, концертів, представлень і вистав складаються на майно товариства.

Б. Склад товариства, права і обов'язки членів.

§6.

Товариство складається: з членів звичайних, спомагаючих і почесних.

§7.

Членом звичайним стає кожда Українка від 18 років життя.

§8.

Членом вспомагаючим може бути кождий, хто як такий Головним Виділом буде прийнятий і:

а) зложить одноразову вкладку в висоті найменше золотих польських 20, або зобов'яжеся річно по 1 польському золотому вкладати,

б) або для цілий товариства працює на полі літературнім чи економічнім.

§9.

Почесними членами товариства, можуть бути ті особи, що положили визначні заслуги для українського народа, для справ жіночих, або й для самого товариства.

В. Прийняття в члени і втрата прав членських.

Г. Заряд товариства і обсяг його ділання.

Д. Філії товариства.

Е. Кружки товариства.

Ж. Рішення спорів.

З. Заступство на зверх.

І. Майно товариства.

Статут

Союзу Української Поступової Молоді ім. М.Драгоманова
“Каменярі”.

I. Назва

§1. Товариство має назву: Союз Української Поступової Молоді ім.М.Драгоманова “Каменярі”.

II. Осідок та круг ділання

§2. Осідком Союзу є Львів, круг ділання Союзу обіймає цілу територію держави.

III. Мета

§3. Метою Союзу є сприяти культурно-освітньому, громадсько-суспільному і фізичному розвитку та вихованню української молоді.

Засоби

§4. Союз досягає мету через:

а) організування культурно-освітньої та фізично-культурної самопомочі українській молоді.

б) піднесення почуття особистої гідності, солідарности і громадсько-суспільної свідомости.

в) ширення загальної та фахової освіти через закладання самоосвітних гуртків по різних галузям знання.

г) улаштування публичних лекцій і викладів, літературних і вокально-музичних продукцій, концертів, театральних аматорських і кінематографічних вистав, забав, вечерниць, чайних вечерів, фестинів, прогульок в державі і за границею.

д) плекання співу і музики через закладання і ведення хорів та ведення оркестр.

е) основування і ведення друкарень, книгарень і переплетень.

є) основування і ведення курсів доповняючих для молоді, позбавленої шкільної науки та фахових господарських, рільничих, промислових, кооперативних.

ж) видавання всякого роду книжок і часописів, журналів та їх поширювання.

з) основування й ведення збірних лекцій і корепитицій для молоді, наділювання її книжками, шкільними приладдями і одіжжою.

и) оснування й ведення приютів та дешевих харчівень, вакаційних осель і пів осель.

і) окликування анкет, з'їздів, конференцій і конгресів.

й) оборона станових інтересів об'єднаної в Союзі селян і робітничої молоді.

к) безплатне посередництво в здобуванні праці й безплатне уділювання правної поради.

л) закладання й ведення окремих спортивно-руханкових секцій для плекання спорту різного роду (легка атлетика, шорм, бокс) і руханки.

м) улаштування й удержування спортових майданів, руханкових саль, інститутів для фізичного виховання і санаторій для молоді та набування спортових і руханкових приладів.

н) улаштування спортивно-руханкових свят, пописів, в краю та участь в таких святах за кордоном.

о) удержування зносин та порозуміння з анальогічними організаціями як в краю, так і за кордоном, для поширення мети Союзу.

п) організування в міру потреби окремих секцій селянської, робітничої та слідуючої молоді.

р) закладання на території цілої держави у формі своїх філій Повітових Союзів Української Поступової Молоді ім.М.Драгоманова "Каменярі" і Місцевих Союзів Української Поступової Молоді ім.М.Драгоманова "Каменярі".

Майно

а) частина членських вкладок, яку означить Загальний З'їзд,

б) дари, записи, спадщини і підмоги,

в) добровільні датки і складки,

г) доходи з відчитів, вистав, концертів, фестинів, видавництва.

§6. Союз, його Повітові і Місцеві Філії є правними особами, можуть отже набувати рухоме і нерухоме майно.

– Члени й прийняття

– Права

– Обов'язки

– Прийняття в члени і утрата прав члена

– Спосіб побирання членських вкладок

– Органи Союзу і їх обсяг ділання

– Головна Рада Союзу

– Повітові Союзи

– Місцеві Союзи

– Ревізійні Комісії Союзу

– Рішення спорів

– Загальні постанови

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА.

Розділ І. Розвиток культурного життя в кінці XIX і на початку XX століть в селі Топорівці.

1. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. СПр. 101.
2. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 58. СПр. 877.
3. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 58. СПр. 956.
4. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... – Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 9-10
5. Трильовський К. Календар "Отаман". Коломия, 1905. Ст. 35.
6. Так само. Ст. 34.
7. Так само. Ст. 38.
8. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 13.
9. Так само. Ст. 15.
10. Так само. Ст. 3.
11. Так само. Ст. 139.
12. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 70. СПр. 1147.
13. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 92.
14. Так само. Ст. 127.
15. Марунчак М. Городенщина. Істор-мемуар. збірник. Нью-Йорк, - Торонто – Вінніпег, 1978. Ст. 296.
16. Громадський Голос. Львів. 1.01.1900.
17. П.С.Календар "Громада". Львів, 1906.
18. Марунчак М. Городенщина. Іст-мемуар. збірник. Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. Ст. 300-302.
19. Трильовський К. Календар "Отаман". Коломия, 1905. Ст. 238-242.
20. Так само. Ст. 206.
21. Так само. Ст. 194.
22. Так само. Ст. 213.
23. Так само. Ст. 214-215.
24. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 59.
25. Так само. Ст. 27.
26. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 8. Спр. 880.
27. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 187.
28. Так само. Ст. 38.
29. Іванченко Р. Клятва. Київ, 1985. Ст. 385.

30. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 43.
31. Так само. Ст. 44.
32. Так само. Ст. 45.
33. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 3951.
34. Трильовський П. Гей, там на горі "Січ" іде!... Едмонтон, Альберта, Канада, 1965. Ст. 51.
35. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 5487.
36. ЦДІАУ у Львові. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 5465.
37. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 5465.
38. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 8246.
39. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 15309.
40. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 15338.

Розділ II. Перша Світова війна.

1. Литвин М., Науменко К. Історія Галицького стрілецтва. Львів, 1991. Ст. 9.
2. Попов Н. Монархи Європи. Москва, 1997. Ст. 62.
3. Литвин М., Науменко К. Історія Галицького стрілецтва. Львів, 1991. Ст. 11.
4. Так само. Ст. 12.
5. Так само. Ст. 13.
6. Так само. Ст. 18.
7. Так само. Ст. 16.
8. Так само. Ст. 18.
9. Так само. Ст. 19.
10. Так само. Ст. 26.
11. Так само. Ст. 40.
12. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. Ст. 123.
13. Так само. Ст. 125.
14. Так само. Ст. 173.
15. Так само. Ст. 174.
16. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 32.
17. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 36.
18. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 132.
19. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 130.
20. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 132.

21. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 132.
22. ДАІФО. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 132.
23. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. Ст. 170.
24. Так само. Ст. 170-171.

Розділ III. За Україну, за її волю!

1. Литвин М., Науменко К. Історія Галицького стрілецтва, Львів, 1991. Ст. 64.
2. Так само. Ст. 66.
3. Так само. Ст. 67.
4. Так само. Ст. 68.
5. Так само. Ст. 79.
6. Газета "Покутський вісник". Коломия, 10.11.1918.
7. Литвин М., Науменко К. Історія Галицького стрілецтва, Львів, 1991. Ст. 82.
8. Так само. Ст. 87.
9. Так само. Ст. 96.
10. Бажанський М. Відновлення Української Держави 1918 року. Дітройт, 1979. Ст. 11.
11. Литвин М., Науменко К. Історія Галицького стрілецтва, Львів, 1991. Ст. 125.
12. Так само. Ст. 143.
13. Так само. Ст. 148.
14. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. Ст. 687.

Розділ IV. Польська окупація.

1. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. Ст. 104.
2. Так само. Ст. 360.
3. Так само. Ст. 361.
4. Так само. Ст. 55.
5. Так само. Ст. 361.
6. Так само. Ст. 361.
7. Так само. Ст. 361.
8. Так само. Ст. 210.
9. Так само. Ст. 364.

10. Так само. Ст. 199.
11. Так само. Ст. 33.
12. ЦДІАУ у Львові. Ф. 146. Оп. 25. Спр. 5483.
13. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 310.
14. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 323.
15. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 310.
16. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 203.
17. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 204.
18. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 232.
19. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 283.
20. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 284.
21. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 298.
22. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 277.
23. ДАІФО Ф. 2. Оп. 3. Спр. 492.
24. Андріішин С.В. Коломия 1939-1941 рр. Ст. 32.

ШАНОВНИЙ ЧИТАЧУ!

Ми продовжуємо друкувати матеріали історико-краєзнавчого та етнографічного збірника “Село наше Топорівці”.

Великий обсяг матеріалу про маловідоме в історії села із славним минулим дозволяє нам привідкрити завісу оцінки тієї справедливості, на що заслуговує історія села і її творців. Ми не хочемо прикрашати, прибільшувати все те, на що заслуговує село Топорівці, але й не хочемо несправедливо принижувати його, як це старались робити наші недруги.

Село має Топорівці!.. Як приємно і мелодійно звучать ці слова...

А ще приємніше, коли ти, читачу, будеш з великою увагою читати ці матеріали і пізнавати свій рідний куток нашого Городенківського краю.

У названих прізвищах, напевно, знайдеш своїх близьких, рідних і будеш гордитися цим. Але тут же подумай: чи ти продовжуєш справу своїх батьків? Вони мріяли про вільну Соборну Україну і все робили, щоби наблизити цей час для нас. Сьогодні, на превелике щастя, ми це маємо!

Шановний читачу! Прочитавши цю книжку, подумай: чи все ти зробив для розвою нашого краю, нашої держави, чи тільки нарікаєш? Це дуже важливо!

ПРОВІДНА ЗОРЯ ДМИТРА МОХОРУКА

Село моє – краплиночка на карті,
У світі невідоме, та дарма,
Ну а чого без нього були б варті
Ми з вами, кожен зокрема.

Ці поетичні рядки мимоволі зринають у пам'яті, коли гортаєш книги Дмитра Мохорука «Село моє Топорівці (це другий том задуманої автором пенталогії).

Дмитро Мохорук вже відомий на Покутті історик і краєзнавець. Не за професією – за покликанням. А це важить не менше, ніж диплом фахівця, ба за велінням серця і, якщо й з обов'язку, то не службового, а високого, синівського, відкриває для себе і своїх читачів маловідомі, або й зовсім незнайомі сторінки історії своєї малої батьківщини та життя її людей. Більшість із них уже давно відійшли у вічність, але кожен із них засвітив свою, більш чи менш яскраву зірочку на духовному небозводі рідного краю.

Історико-краєзнавчі праці цього автора мимоволі змушують нас читачів поміж звичкою, скороминущою буденністю побачити над собою ці зорі, хоч трохи підвестися душею над суєтою «матеріальною», наблизитись до високості вічного і згадати, що і тут, на Покутті, над Топорівцями і сотнями таких «невідомих» сіл є високе небо, на якому сяють провідні зорі, і що навіть у часи духовної темряви осявають народові шлях у майбутнє.

Його духовна спорідненість зі своїми героями відчувається і в інших його творах – «Зів'ялі ружі» та «Скарби мудрості» (із задуманої тетралогії «Тяжкий хрест»).

Синівське почуття любові до рідної землі та її людей, глибока внутрішня потреба зберегти і передати у спадок нащадкам вічні духовні цінності, гідна громадянська позиція – це провідні зорі на життєвій дорозі. Дмитра Мохорука, це те, що надихає його на творчі пошуки та нові відкриття в історії рідного краю.

ЗМІСТ

Від автора.....	5
РОЗВИТОК КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ В КІНЦІ ХІХ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ В СЕЛІ ТОПОРІВЦІ.....	7
Створення просвітительського товариства “Читальня”.....	8
Створення товариства “Читальня імени Михайла Качковського”.....	11
Створення товариства “Народна Спілка”.....	13
Створення товариства руханкового і сторожі огневої “Січ”.....	16
Створення товариства “Спілка ощадности і позички”.....	68
Створення товариства “Просвіта”.....	74
Створення Господарського Кружка краєвого товариства господарського “Сільський Господар”.....	78
Створення товариства “Товариство взаємного забезпечення худоби”.....	76
Створення Кружка Українського Педагогічного товариства імені Тараса Шевченка.....	81
Список сільських в'їтів, солтисів і голів збірних громад.....	83
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА.....	86
Передвоєнний стан в селі. Українські Січові стрільці.....	87
Московські наступи. Окупація села.....	94
Мартиролог учасників Першої світової війни.....	113
ЗА УКРАЇНУ, ЗА ЇЇ ВОЛЮ! (ПЕРІОД ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ).....	117
Листопадовий зрив.....	118
Польсько-Українська війна. Створення Галицької армії.....	121
Румунська окупація Покуття.....	126
Судьба індійка, життя копійка, куля дура.....	132
Мартиролог галицьких стрільців села Топорівці.....	134
ПОЛЬСЬКА ОКУПАЦІЯ ПОКУТТЯ.....	139
Політичне життя села напередодні окупації.....	140
Державні реформи в Галичині.....	147
Культурно-економічне життя в селі за польської окупації: Відновлення роботи товариства “Просвіта”.....	150
Створення “Каси Стефчика”.....	168
Створення товариства “Український Народний Дім”. Створення кооперативу “Будучність”.....	171

Створення товариства руханкового і сторожі огневої “Луг”.	
Відновлення роботи Клуба “Сільський Господар”.....	178
Створення товариства “Клубок Українського	
Протиалкогольного товариства “Відродження”.....	183
Заснування клуба “Союз Українок”.....	185
Заснування товариства “Місцевий Союз Української	
Поступової Молоді ім. М. Драгоманова “Каменярі”.....	187
Створення Клуба товариства “Рідна Школа”.	
Заснування товариства добровільної пожежної охорони.....	189
Польсько-німецька війна.....	192
Мартиролог учасників польсько-німецької війни в селі.....	196
ДОДАТКИ.....	210
Джерела і література.....	243
Шановний читачу.....	247
Провідна зоря Дмитра Мохорука.....	248

Дмитро Мохорук

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

ІСТОРИКО-КРАСЗНАВЧИЙ
ТА ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ТІМ ДРУГИЙ

"Писаний Камінь"

Косів
2006

Видрукувано в МП "Евріка"
Свідоцтво Держ. реєстру: серія ІФ, № 10
Косівський р-н., смт Кути
тел. 4-55-70, тел-факс 4-51-69

Літературний редактор *Іван Грекуляк*
Художники *Іван Куравський* та *Василь Волошин*
Комп'ютерний набір *Лілія Борейко*
Верстка *Віталій Стефурак*

Підписано до друку 29.09.06. Формат 60x90\16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Тираж 440 прим. Замовне